

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI**

İLETİŞİM KAVRAMI VE HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE İLETİŞİME

DAİR ÖRNEKLER

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Emine ŞENCAN

Ankara, 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI**

**İLETİŞİM KAVRAMI VE HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE İLETİŞİME
DAİR ÖRNEKLER**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Emine ŞENCAN

Tez Danışmanı, Prof. Dr. Kamil ÇAKIN

Ankara, 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**İLETİŞİM KAVRAMI VE HZ. PEYGAMBER'İN
SÜNNETİNDE İLETİŞİME DAİR ÖRNEKLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Kamil Çakın

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. Kamil Çakın**
- 2- Prof. Dr. Enbiya Yıldırım**
- 3- Doç. Dr. Hüseyin Akyüz**

Tez Savunması Tarihi: 16.01.2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Kamil Çakın danışmanlığında hazırladığım “İletişim Kavramı Ve Hz. Peygamber’in Sünnetinde İletişime Dair Örnekler (Ankara. 2020) ” adlı yüksek lisans tezimideki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 03.02.2020
Emine Şencan

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	v
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	3
Araştırmanın Amacı.....	4
Araştırmanın Metodu ve Kaynakları.....	7
İLETİŞİMLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	9
1. İletişim:	10
2. İletişim Öğeleri:	17
3. İletişim Amacı:.....	18
4. İletişim Süreçleri:	19
5. İletişim Ortamı:	25
1. BÖLÜM: HZ. PEYGAMBER'İN İLETİŞİM ESASLARI VE İLETİŞİMDE KULLANDIĞI YÖNTEMLER	26
A. Amaçlılık:.....	27
1. Tevhit İncancını Tebliğ Etmek:	28
2. Güzel Ahlakı Tamamlamak:	31
3. İyiliği Emretmek, Kötülükten Alıkoymak:	34
B. Doğruluk:	39
C. Dil Kullanımı:	44
1. İletişimde Dilin Kullanımında Açıklık:.....	48
2. Dilin Kullanımında Ölçülü Olmak:.....	49
D. Düşünsel Yöntem	50
1. Saygı, Sevgi ve Sevdirme Temelli Olmak:	51
2. Olumlu ve Yapıcı Olmak:	54
3. Aşamalı Olmak (Muhatabın Seviyesine Dikkate Etmek):	56
4. Diğerkâm Olmak:.....	58
5. Kolaylaştırıcı Olmak:	62

6. Affedici Olmak:	65
E. Davranışsal Yöntem	69
1. Selamlaşmak:	69
2. Tokalaşmak:	71
3. İzin İstemek:	72
4. Düzgün Giyimli Olmak:	74
5. Dinlemek:	76
6. Güler Yüzlü Olmak:	77
7. Hal Dili Kullanmak (Jest ve Mimikler):	79
8. Hediyeleşmek:	85
9. Teşekkür Etmek:	87
2. BÖLÜM: HZ. PEYGAMBER'E GÖRE İLETİŞİM ENGELLERİ VE BAZI İLETİŞİM ÖRNEKLERİ.....	90
A. İletişimde Psikolojik Engeller	90
1. Kibirleşmek:	92
2. Alay Etmek:	96
3. Kin Gütmek:	97
4. İntikam Almak:	98
B. Fiziksel ve Teknik Engeller.....	98
1. Öfkeli Davranmak	99
2. Şiddet Uygulamak:	103
3. Tartışma Yapmak:	105
4. Kötü Söz Söylemek:	109
5. İhanet Etmek:	113
6. Tecessüsde bulunmak:	115
7. İfşa Etmek:	116
8. Yersiz Yere Yemin Etmek:	119
9. Boş Konuşmak:	121
10. Yalan Söylemek:	122
11. Gıybet Etmek:	126
12. İftira Etmek:	129
C. Aile İçi Ve Akrabalar Arası İletişim:	132
1. Aile İçi İletişim:	132

2. Akrabalar İle İletişim:	136
3. Arkadaşlar İle İletişim:	138
4. Komşular İle İletişim:	139
SONUÇ	141
ÖZET	144
ABSTRACT	145
KAYNAKÇA	146

ÖNSÖZ

Bu çalışma, hadislerden faydalanarak Hz. Peygamber'in hayatından iletişime dair örnekleri bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Bunun için, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemi giderek artan ve değişim geçiren, iletişim konusunun temel esasları hadislerle örneklendirilmiştir.

İletişim konusu içinde ele alacağımız diğer hususta iletişimsizliktir. İletişimsizlik veya iletişim engelleri, günümüzde birçok problemin temelinde yer alır. Bu problemlerin somut örneklerle ele alınması çözüm yolunda ilerlemeyi sağlayacaktır. Bu somut örnekler, tüm insanlığa örnek yaşantıları ile yol gösteren, Hz. Muhammed'in hayatında mevcuttur.

Bu tez, genel iletişim tanımlarının yer aldığı giriş bölümü ve Hz. Peygamber'in iletişim örneklerinin yer aldığı iki bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölümün birincisinde, Hz. Peygamber'in iletişiminde yer alan temel özellikler, üslup ve yöntemleri içerirken ikincisinde Hz. Peygamber'e göre iletişim engelleri ve bazı iletişim örnekleri yer almıştır. Çalışmamız çok yönlü bir konu olan iletişim ile geniş bir alan olan hadis dalında olduğundan eksikler mutlaka olacaktır. Ancak genel bir bakış ve fikir kazanmaya katkı sağlayacağı inancı ile hazırlanmıştır.

Yüksek lisans bitirme tezi olarak hazırlanan bu tez Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Hadis ana bilim dalı bünyesinde gerçekleştirilmiştir.

Tezin araştırılması ve hazırlanması esnasında, bilgi ve katkılarıyla bana yol gösteren danışmanım Sayın **Prof. Dr. Kamil ÇAKIN**'a teşekkür ederim.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı geçen makale
b.	İbn
c.	Cilt
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.no	Hadis Numarası
Hz.	Hazreti
r.a.	Radıyallahu Anh
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy.	Sayı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	ve benzeri

GİRİŞ

İletişim, insan için bir zorunluluktur. İletişim insanlık varolduğu sürece bir durum olması sebebiyle, gelişime ve değişime açık bir alandır. Bu gelişmenin ve değişimin tüm insanlığa gönderilen, Hz. Muhammed'in bildirdiği iletişimle ilgili temel erdemler ile birleştirilmesi, insanlığın huzuru ve mutluluğu için gereklidir.

Günümüz insanının daha önceki zamanlara göre daha fazla etkileşim içinde olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte iletişim şekilleri de değişmiştir. Artık insanlar kitle iletişim araçlarıyla birbirleriyle kilometrelerce ötelere haber alıp verebilir hâle gelmişlerdir. Sosyal medya ile doğru ya da yanlış tüm bilgiler hızla yayılmaktadır. Bu bağlamda iletişimle ilgili çalışmalarda Kur'an'ın hikmetli özünden yararlanılması ve Hz. Peygamber'in bakış açısından iletişimin inceliklerinin ortaya çıkarılarak günümüz şartlarında yeniden ele alınıp değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Kur'an ve sünnet insanlığın ihtiyacı olan temel duygu ve davranışların en doğrusunu gösteren kaynaklardır. İletişime dair temel düsturları ayet ve hadislerde zikredilmiştir. İletişimde temel olan doğru olmak, açık ve anlaşılır olmak, ölçülü olmak, bir amaca dönük olmak gibi birçok temel değer, İslamın ana kaynakları olan ayet ve hadislerde mevcuttur. Hadislerde verilen örnekler bizler için yol gösterici niteliktedir.

Hz. Peygamber'in iletişim yaklaşımı, esas, konu, amaç ve araçlara yönelik bakış açısı ve uygulamaları evrensel ilkeler içerdiği için önemlidir. Hz. Peygamber,

günümüzde tüm dünyaca kabul gören ilkelerin yanı sıra iletişim kavramının merkezine, asırlar öncesinden İslam dinin amaçlarını yerleştirmiştir.

Hz. Peygamber, ashabına hayatın her alanı ile ilgili bilgiler vermiştir. Bu meyanda, her daim çevresindeki insanlarla birlikte olan Hz. Peygamber'in hayatı iletişim ile ilgili birçok kaynak davranışı içermektedir.

İletişim kelime veya kavram olarak Kur'an-ı Kerim ve hadislerde farklı şekillerde yer almaktadır. İletişim kavramı ile aynı anlamlara gelen; Mesela, Ta-Ha suresi 42. ayette "Firavun'a gidin!", "Yumuşak bir Üslupla söyleyin!", "Ona gidip deyin ki!" gibi sözcükler ve söyleyiş şekilleri tarif edilmektedir. Nahl suresi 125. ayetinde de Allahu Teâlâ, Hz. Peygamber'e "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla güzel yöntemle tartış." diye buyurmuştur. Bu ayette geçen davet ve tartışma gibi kavramları dikkate aldığımızda Yüce Allah'ın, iletişim tarzlarını insanlığa bildirdiğini görebiliriz. Bu iletişim yöntemleri aynı zamanda "yumuşak üslupla hitap etmek, hikmetle ve güzel öğütle davet etmek" şeklinde insani yaklaşımları da içermektedir.

Araştırmamız açısından önemli bir diğer konu da iletişimsizliktir. Hâlihazırda bireysel veya toplumsal birçok sorunun kaynağının iletişimsizlik olduğu bilinmektedir. Çeşitli nedenlerle iletişimde çatışmalar meydana gelmektedir. Çatışmalara neden olan duygular, bu duyguların oluşturduğu düşünceler ve düşüncelerin yönettiği davranışlar, fikir alt yapısı doğru oluşturulduğunda ortadan kalkabilmektedir. Çatışmalara neden olan duygu, düşünce ve davranış örnekleri Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde de mevcuttu. Hz. Peygamber iletişimi sağlayan ve iletişimi engelleyen bu tür duygu, düşünce, davranış biçimlerini nasıl yönetmemiz

gerektiğini çeşitli şekillerde göstermiştir. İnanç bireylerin düşüncelerini ve davranışlarını şekillendiren en önemli dinamiktir. İslam inancının dinamikleri, iletişimi geliştirecek düşünce ve davranış biçimlerinin yanında iletişim engelleri olan duygu ve davranış biçimlerini de bize bildirmiştir.

Hadislerin ışığında iletişime dair örnekler yol gösterici niteliktedir. Bu çalışma böyle bir amaçtan yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın Konusu

Çalışmanın konusu hadislerde yer alan iletişim örnekleridir. Temel hadis kaynaklarından: Buhari ve Müslim'in *Sahih*'leri, Malik b. Enes'in *Muvatta' sı*, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'nin *Sünnen*'leri, Ebu Ya'la, Bezzar ve İmam Ahmed'in *Müsned*'leri ile Taberani'nin *Mu'cem*'leri, İbn Mace'nin *Sünen*'i ile Darimi'nin *Müsned*'inde yer alan iletişim ile ilgili hadisler incelenmiştir. Çalışma giriş bölümü ve iki ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş Bölümü: Bu bölümde iletişim kavramı ile ilgili genel bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda öncelikle iletişimin tanımı, iletişim öğeleri, iletişimin amacı, iletişim süreçleri üzerinde durulmuştur. İletişimin tanımı yapılırken Kur'an ve hadislerde yer alan iletişim ile ilgili kavramlar da zikredilmeye çalışılmıştır. Kuşkusuz iletişim, bilimsel bir alan ve tanım olarak kavramsallaşması Hz Peygamberden çok sonradır. İletişime dair insanlığın ihtiyacı olan temel ilkeler, yaklaşım tarzları vb. hususlar Kur'anda ve hadislerde zikredilmiştir.

1. Bölüm; Hz. Peygamber'in iletişimde gözettiği temel özellikler, Hz. Peygamber'in iletişimde duygusal ve davranışsal üsluplar hakkıdadır. Bu bölümde Hz. Peygamber'in iletişim yaşantılarını içeren hadis örnekleri verilmiştir.

2.Bölümde ise hadislerde iletişim engelleri ele alınmış ve bazı iletişim örnekleri, verilmiştir. İletişim engelleri ile ilgili davranışa neden olan duygu durumları incelenmiş ve çözüm nitelikli uyarılar içeren hadisler ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde, Hz Peygamber'in yakın çevresinden iletişime dair bazı örneklere de yer verilmiştir.

Ele alınan bölümlerde İslam inanç esaslarından olan, ahiret inancının insana sağladığı sevdirmeyi ve sakındırmayı sağlaması açısından, Hz. Peygamber'in belirttiği esaslar yerine getirilirse dünya ve ahirette kazanacakları veya Hz. Peygamber'in belirttiği esaslardan uzak kalırsa dünya ve ahirette karşılaşabilecekleri sıkıntılarla ilgili hadislerde her bölümün sonunda ele alınmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Hz. Peygamber'in hayatından iletişime dair örnekleri hadislerden faydalanarak bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Hz. Peygamber'in iletişim hususundaki dikkati, tutumu ve uyarılarından hareketle bir tasvir çıkarıp daha sonra günümüz iletişim biliminin tespitleri ile karşılaştırma ve değerlendirme yapılmıştır. Hz. Peygamber'in örnekliliği, iletişim esasları ve iletişim engelleri için somut örnekler ile yol gösterici tavsiye ve emirler içermektedir. İletişimin her alanında ve her çeşidinde Hz. Peygamberin uygulamaları bilinmelidir ve devamlı canlı tutulmalıdır.

Çünkü sürekli değişen ve gelişen iletişim gerçeği, Hz. Peygamber'in gösterdiği genel geçer esaslara bağlı kalındığı sürece değer kazanacaktır. Belki de iletişimin inceliklerine dair çalışma yapan bir araştırmacı hadislerdeki örneklerden, farklı ve yapıcı yeni çıkarımlar yapabilecektir.

Amacımız dinin ve iletişimin içiçe olduğunu göstermektir. Din terimi için hadislerden yola çıkarak birçok tanım yapılabilir. Bu tanımlardan iletişimle ilgili olan, "Din, kutsal olan, aşkın bir varlık ile kurulan irtibattır.", "Din, toplumsaldır. Bir cemaati vardır. Cemaat üyeleri manevi bağlar ile bağlıdır."¹ İfadeleri din ile iletişimin, din ile toplumun iç içe olduğunun bir göstergesidir. Sosyal varlık olan insanın Allah'la, bireyle, toplumla olan ilişkilerini düzenleyen İslam dininin, iletişim esasları bağlamında ele alınıp irdelenmesi önemlidir. İslam, bireyin sosyalleşmesini ister ve bunu yollarını gösterir. Bu yollar ve ilkelerin günümüz iletişim terimleri ve çalışmalarıyla birlikte ele alınması gereklidir.

Barış dilini kullanan İslam'ın getirdiği iletişim esasları bilim literatüründe evrensel ilkeler olarak bir kısmı yer alsa da yeterli değildir. Amacımız İslam'ın insanın fitratına uygun ve barışçıl olan bu ilkelerinin iletişimde daha belirgin yer almasıdır. İlk peygamberden son peygambere kadar, İslam dini hep insanlığın huzurunu sağlayacak esasları vermiştir. Bu esaslardan uzaklaşıldıkça insanlık kâosa sürüklenmiştir. İletişim ile ilgili birçok kuram ve yaklaşımın tarihsel süreçte farklı düşünce, inanç ve akıma hizmet için kullanıldığı görülmektedir. Tarihte, örneğin

¹ Çakın, Kamil, "Hadislerde Din Kavramı", Dinler Tarihi Araştırmaları II ,

(Sempozyum: 20-21 Kasım 1998 Konya), Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 2000, s. 21

Alman Tarihinde “arî ırk” propagandası için yapılan iletişim etkinlikleri barışçıl İslam anlayışından uzak kalındığında nasıl sonuçlar oluşacağını göstermiştir. “20. yüzyılın ilk yarısında Almanya’da etkili olan Nazizm ideolojisi, Almanların ve diğer Kuzey Avrupa topluluklarının “arî ırk” adında üstün bir ırk olduğu düşüncesini savunmaktaydı. Bu ırkların dışında olan tüm toplumlar ise “arî ırk” olarak görülmemektedir. Bunun yanında Naziler, Slavları, siyahileri ve Yahudileri “arî ırk” için önemli bir tehdit olarak addetmekteydi. Bu amaçla Nazi Almanyası’ndaki propaganda faaliyetlerinde “arî ırka düşman” olarak addedilen tüm topluluklar aleyhine nefret söylemi inşa edilmekteydi. Nazi propagandası, “arî ırka düşman” olarak kabul edilen tüm grupları Alman toplumundan dışlayan söylemlere yer vermektedir. Propaganda disiplininin tarihi seyri içerisinde Nazi Almanyası önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim bu dönemde kitle iletişim araçları tarihte hiç olmadığı kadar etkin bir şekilde, kitleler üzerinde tahakküm kurmak amacıyla kullanılmıştır.”² Bu ideolojilerin gösterdiği tanımlar ve amaçlardan öte İslam Peygamberinin insanlığa gösterdiği yöntemler ve amaçlar vardır. Bu amaç ve yöntemler en mükemmel ve insanlık için en doğru çözümleri içerir. Barışçıl nitelik taşıyan bu esasların gösterilmesi için iletişimin temelleri ile ilgili Hz. Peygamber’in örnek yaşantılarından tatmin edici sonuçlar çıkarılmalıdır.

İletişimde yöntem olması, iletişimin belirli ilkelere dayanması önemlidir. İletişimdeki ilkelerin her boyutuna Hz. Peygamber’in, faydalı ve geliştirici üslubu ile bakılması iletişimi faydalı ve geliştirici kılacaktır. Tüm bu hususlar onun yaşamından

² Çakı, Caner, Gazi, Mehmet, Ali “Nazi Almanyasında basılan Propaganda karikatürlerinde siyahilerin Durumu”, *İletişim Çalışmaları Dergisi* 2018, s. 25

örnekler ile sunulduğunda konu daha aydınlatıcı olacaktır. Onun iletişimi ve hitabeti insanlığın kişilik ve karakterinin oluşmasında etkin niteliktedir. İşte bu çalışma böyle yaşantıları, tavsiyeleri, emirleri ve yasakları ele almayı amaçlamıştır.

Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Araştırmamıza ilk olarak 14 temel hadis eserini içeren Rûdânî'nin Cem'ul-Fevâid adlı eserinden 10.000 hadis okunarak başlanmıştır. Okuma yapılırken, iletişime dair hadisler seçilmiştir. Daha sonra bu hadisler asıl kaynağı olan 14 temel eserden bulunarak teze alınmıştır. Bu tarama işlemi sırasında Ankara Üniversitesi kütüphanesi'nden yararlanılmıştır. Ayrıca Şamile adlı bilgisayar programını kullanarak ortalama 300 hadis tezimize kaynak olarak kullanılmıştır.

İlk okumada Rûdânî'nin seçilme nedeni bu kitabın 14 temel eserin bir derlemesi olmasıdır. Rûdânî'nin eserini okuduğumuzda birçok eseri bir arada okumuş olduk. Bu eserin tam adı, *Cem'ul-fevâid min Câmi'il-usûl ve Mecma'iz-zevâid* 'dir. Bu eser bir hadis koleksiyonudur. *Câmi'il-usûl*, Mecdüddin b. Ebi's-Sea-dat el-Mübarekb. Esir el-Cezeri (ö.H.606/1210); *Mecma'iz-zevaid* ise, Nureddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr el-Heysemi'nin (ö.H.807/1405) kitaplarıdır.

İbnü'l-Esir, *Cami'il-usul* eserini 535/1140 senesinde vefat etmiş olan Rezîn b. Muâviye'nin *et-Tecrîd Li's-sihah ve's-sünen* eserini esas alıp üzerine ilaveler yapmak suretiyle hazırlamıştır. Kitabında Buhari ve Müslim'in *Sahih*'leri, *Muvatta'*, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'nin *Sünnen*'lerini bir araya getirmiştir.

El-Heysemi, *Mecma'iz-zevaid* eserini yine kendi kaleme aldığı altı kitabı bir araya getirmek suretiyle derlemiştir. Kitap, Ebu Ya'la, Bezzar ve İmam Ahmed'in *Müsned*'leri ile Taberani'nin *Mu'cem*'lerinde geçip, *Kütüb-i Sitte*'de olmayan hadislerden düzenlenmiştir.

Müellif Rûdânî ise, bu iki koleksiyonu bir araya getirmekle kalmamış, bu adı geçen kaynaklara İbn Mace'nin *Sünen*'i ile Darimi'nin *Müsned*'ini de ilave etmiştir. Rûdânî *Mecma'iz-zevaid* eserinde bulunan uydurma ve ağır zayıfları ayırmıştır.”³

Hâlihazırda iletişimle ilgili her bir konuda yapılmış hadis kaynaklı çalışmalar mevcuttur. Bizim çalışmamız ise hadis kaynaklarında yer alan iletişimle ilgili hadisleri ele almıştır. Dolayısıyla bu iki kitapta daha çok iletişimin belirli bir alanı ve konusu üzerinde durulmuştur. Bizim çalışmamız ise genel iletişim tanımları ve esasları ile ilgili hadisleri incelemeye tâbi tutmuştur.

Hadislerin konularda işleniş tarzında muhtevalarına göre sınıflama yapılmıştır. Buna göre rivayetler; konuyu tanımlayan hadisler, konuyu açıklayan hadisler ve hadislerde geçen iletişimle ilgili hususların örnek alınıp alınmaması halinde karşılaşılabilecek durumlar gibi başlıklarda incelenmiştir.

³ Rûdânî, Muhammed b. Muhammed b. Süleyman, Cem'ul- Fevâid min Cami'ül- Usûl ve Mecmau'z-Zevâid, İstanbul, 2005, s. 3,4.

İLETİŞİMLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

İletişim, ilk insandan günümüze insanoğlu için kaçınılmaz, “olmazsa olmaz” bir olgudur. İletişim kurarız çünkü çevremizle ilişkiye girmek, bilmek ve anlamak isteriz. Bu varlığımızın devamı için gereklidir. İnsan için iletişim önce bir organizma olarak varoluşun, sonra da psikolojik ve kültürel çevreyi anlamlandırmanın ve kendisini ifade edebilmenin temelidir. İletişim olgusu ne kadar geniş ve birçok alanı kapsayıcı ise, tanımları ve ilgili kavramları da o kadar çoktur.

“Tarihsel gelişim içerisinde farklı bakış açıları ve disiplinler tarafından iletişim ile ilgili pek çok tanım yapılmıştır. İletişim için teoloji, biyoloji, sosyoloji, psikoloji vb. birçok disiplinin ortak böleni denilebilir. Her disiplin kendince bir tanım yapmıştır.”⁴ İletişim ile ilgili yapılan tüm yaklaşımlar, oluşturulan kuramlar, iletişimi farklı yönlerden ele almaktadır. Bu durum da iletişim ile ilgili birçok yeni kavramın ortaya çıkmasına ve kullanılmasına neden olmaktadır. Mesela, günlük dilde çoğu zaman ilişki, etkileşim ve iletişim kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır.

İletişim kavramının oluşma sürecinin üzerinde durmak gerekmektedir. “İletişim sözcük olarak ‘iletmek’ sözcüğünden türetilmiştir. 25-30 yıl öncesine kadar ‘iletişim’ sözcüğü yerine Arapça kökenli ‘haber’ sözcüğünden üretilen ‘haberleşme’ sözcüğü kullanılıyordu. Haberleşme, kişiler arasında ‘haber’ niteliğinde bilgi, tutum ve davranışların aktarılmasını ifade etmektedir. Ancak bu sözcüğün giderek

⁴ Aziz, Aysel, İletişime Giriş, Hiperlink Yayınları, 2012, s. 25

anlamının daralması, kitlelere haberleşme araçları ile daha dar anlamı ile olay niteliğinde mesajları kapsaması, bir kısım mesajları dışta bırakması gibi nedenler ile daha kapsamlı olan ‘iletişim’ sözcüğü kullanılmaya başlandı.”⁵ Görüldüğü üzere iletişim kavramı dilimizde ‘haber ve haberleşme’ olarak kullanılmıştır. Bu kavramlar ise Kur’anda ve hadislerde kullanılan terimlerdir.

1. İletişim:

İletişim toplumsal bir olgudur. İletişim aracılığı ile insan bireysel varlığını ve toplumsal ilişkilerini sürdürür. “İletişime ilişkin tanımların sayısı iki yüze yakındır. E.X. Dance ve Carl E. Larson, 1972’de iletişim alanındaki tanımları taramışlar ve 126 değişik tanım bulmuşlardır. Bu sayı kuşkusuz o zamandan bu yana çok daha artmıştır.”⁶ Bunlardan bazıları şunlardır:

“İletişim bir organizmanın bir uyarana ayırt edici tepkisidir.”⁷

“İletişim, semboller ve mesaj sistemleri aracılığıyla sosyal etkileşimdir.”⁸

⁵ Aziz, a.g.e. , s.26

⁶ Mutlu, Erol, İletişim Sözlüğü, Sofos Yayınları, Ankara, 2012, s. 148

⁷ Stevens, Stanley Smith , “Introduction: A Definition of Communication”, *The Journal of the Acoustical Society of America*, 1950, c. 22, sy.1, s. 689

⁸ Gerbner, George- Adler, Ronald B., “On Defining Communication: Still Another View”, *Journal of Communication*, 1966, s. 102

“İletişim, insanların diğer insanların sembolik davranışlarına cevap verme süreçlerini ifade eder.”⁹

“İletişim, en basit ifade ile karşılıklı mesaj alışverişidir. Bir insan ile diğer bir insan, insan ile bir topluluk, insan ile mekân, insan ile çevre, toplum ile çevre arasında gerçekleşen bir alışveriştir.”¹⁰

“İletişim, kaynak ve hedef arasında davranış değişikliği oluşturmak amacıyla bilgi, fikir, tutum, duygu ve becerilerin anlamlarının ortak kılınması ve paylaşılması için gerçekleşen etkileşim sürecidir.”¹¹

“ İletişim, duygu düşünce ya da bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılmasıdır.”¹²

“İletişim en geniş anlamda bilgi paylaşma etkinliği olarak tanımlanmaktadır.”¹³

⁹ Rodman, George- Adler, Ronald B., “Understanding Human Communication”, New York 2002, s. 4

¹⁰ Günal, Beria, Esin, Nur, “İnsan - Mekân iletişim modeli bağlamında konutta psikososyal kalitenin irdelenmesi” , *itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım*, 2007, s. 22

¹¹ Paknadel, Canan, “Etkili İletişim Becerileri”, *Bilim ve Teknik Dergisi*, 1994, s. 96-97

¹² Gönenç, Özgür, “İletişimin Tarihsel Süreci”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2012, s. 90

¹³ Şahin, Sultan- Aral, Neriman, “Aile İçi İletişim”, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2012, s. 56

Bu tanımlara ilâveten bizimde tercih ettiğimiz şu genel tarif yapılmıştır:

İletişim, “*Belirli araçlar/ortamlar kullanılarak bilgi, düşünce ve tutumların (iletilerin) insan(lar)dan insan(lar)a karşılıklı olarak aktarılmasıdır.*”¹⁴

İslam kaynaklarında iletişimle ilgili birçok kavramı görmek mümkündür. “Evensel iletişim dini olma özelliğinin doğal bir sonucudur ki, İslam’ın Yüce kitabı Kur’an’ın, baştan sona kendine özgü iletişim kavramlarıyla işlenmiş mükemmel bir ilahi manzume görünümü arz ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. İslam’ın nihai hedefinin insanları, saadet ve selamet yurdu olan Tevhid dairesine çekmek olduğu kuşkusuzdur. Bu amacın gerçekleşebilmesi ise, ancak sürekli ve sağlıklı bir iletişim sistemi kurmakla mümkün olabilirdi. İşte, Allah’ın en son mesajlarını içeren Kur’an-ı Kerim, amaca uygun tebliğ sistemini sağlam temeller üzerine oturtmuştur.

Bu sağlam temeller, ulvî gâyeyi gerçekleştirmeye elverişli iletişim terimleridir. Kur’anda geçen iletişim kavramları oldukça fazladır. Fonksiyonları itibariyle en önemlileri şunlardır, okuma-dinleme-anlama, kalem-yazı, ilmi-i’lam-ittisal, tebliğ-davet, haber-nebe-kıssa, kitap-sahife, kelâm-kavil-hadîs, teâruf, beyan, ilân, zikir.”¹⁵

“Okuma-dinleme-anlama: Okuma, bir mesajı sözle dile getirme, dinleme ise, anlama amacına yönelik olarak kulak vermedir. Mesajların sözle aktarımı kadar

¹⁴ Aziz, a.g.e., s. 28

¹⁵ Türkmen, Ali, “İslam İletişim Hukuku”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 1995, s. 251-255

kulak verip dinlenmesi ve akılla idrak edilmesi (=anlaşılması) da önem taşımaktadır. İslam'ın ilk emrinin *oku* olması anlamlıdır. Eğitim ve öğretimin en etkili aracı okumaktır. Okumak sözlü aktarım yoludur. Okuma, yazmaktan daha önemli olduğundandır ki, islami iletişimde mesajın ilk tebliğ aracı okuma kavramı ile başlamıştır ve Oku! (=sözlü olarak ilet, aktar) emri verilmiştir. Bilmediğini öğrenmenin yolunun okuma olduğuna Kur'an'da işaret olunmuştur. "O ki, Kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediğini öğretti."¹⁶

Okumadan sonra iletim için iki önemli kavram daha vardır ki, bunlar dinleme anlamadır. Okuma, bir mesajı sözle dile getirme, dinleme ise, anlama amcına yönelik olarak kulak vermedir. Buradaki kulak vermeden kasıt, alalade bir işitme değil, aksine anlamak için ciddi ve disiplinli bir dinleme işlevidir. Kur'an'da bu konu, "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun."¹⁷ "İnkâr edenler dediler ki: Bu Kur'an'ı dinlemeyin, o okunurken gürültü edin belki na galip gelirsiniz."¹⁸ "Onlar ki, sözü dinlerler ve onun güzeline uyarlar."¹⁹ Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere, mesajların sözle aktarımı kadar kulak verip dinlenilmesi ve akılla idrak edilmesi de önem taşımaktadır. Mesajı iyi dinleme ve doğru anlama, uygulama iyi sonuçlar verir."²⁰

¹⁶ 96. Alak. 4-5

¹⁷ 7. Araf. 204

¹⁸ 41. Fussilet. 26

¹⁹ 39. Zümer. 18

²⁰ Türkmen, a.g.t., s. 251-255

“**Kalem-Yazı:** Öğretimde ve iletimde kalem ve yazının önemli bir yeri vardır. Kur’an-ı Kerimde yazı ve kalem gibi öğrenim araç ve gereçleri üzerinde durulur. Kur’a’nın temas ettiği Kalem, Kırtas ve Midad gibi araç ve gereçlerin tebliğ ve iletişimde büyük fonksiyonu vardır.

İlim-İ’lam-İttisal: ilim, bir şeyin hakikatini idrak etmekve bilmek demektir. İ’lam ise, öğretmek anlamındadır.

İttisal kavramı, bir şeye varmak, ulaşmak, bir şeyi diğer şeye eklemek, bitiştimek manalarına gelen (va-sa-la) fiili kökündenmüştak bir mastar olup, görüşme, münsebet, temas, irtibat, ulaşım, ilişki gibi anlamları içermektedir. İttisal, günümüz Arapça’sında iletişim ve telekomünikasyon anlamlarında da kullanılmaktadır. İttisal terimi Kur’anda (Rad 13/21 ve 25) geçmektedir.

İletişim’in bilgi ve ilişki ile doğrudan irtibatı bulunduğundan a-li-me (bildi), a-le-me (bildirdi)kökünden türeyen *İ’lam*, ile va-sa-la kökünden türeyen *İttisal* kavramları günümüzde İSLAMİ İLETİŞİM dalının en çok kullanılan terimleri arasına girmiştir.”²¹

Kur’an-ı Kerimde iletişimle ilgili ayetlere bakılacak olursa: “*Ey insanlar! Şüphesiz Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.*”²² Bu ayet, “Müslümanların dünya görüşlerini ve değer ölçütlerini

²¹ Türkmen, a.g.t., s. 251-255

²² 49. Hucurat. 13

dayandırdıkları ayetlerden biridir. Fertler, gruplar, kavimler, ümmetler, milletler, siyasi, kültürel, biyolojik, coğrafi vb. farklarla birbirinden ayrılır; bu farklara bağlı olarak farklı kimliklere sahip olurlar. Bu kimlikle tanınır ve tanışır. Ayet farklı yaratılmanın ‘kimlik edinme ve kimlikle tanınma, tanışma’ fonksiyon ve hikmetini onaylıyor; ancak farklı sosyal ve etnik gruplara mensup olmanın üstünlük vesilesi olarak kullanılmasını reddediyor; insanın şeref ve değerini kendi iradesi ile elde etmediği etnik aidiyete değil kendi irade ve çabasıyla elde ettiği evrensel değerlere bağlıyor. Ayetteki *etka* kelimesini içerdiği *takva* kavramı, evrensel değerleri, erdemleri edinme ve bunların zıtlarından titizlikle kaçınma ve sakınmayı ifade etmektedir. Hak dine imana gelince, özellikle ebedi kurtuluş bakımından başka hiçbir değer ve erdem imanın yerini tutamaz, imandan üstün olamaz. Ayetin ortaya koyduğu insanlık değeri ile gruplar arası ilişkiyi şöyle özetlemek mümkündür: Bütün insanlar bir erkele (Âdem) bir kadından (Havva) yaratılmıştır. Allah Hz. Âdem’i topraktan, eşini de Âdem’in aslından yaratmıştır. Bunların karı koca olmalarından sonra da insanlık vücuda gelmiş ve çoğalmıştır. Şu halde bütün insanların aslı birdir, aynı maden ve maddeden yaratılmışlardır; hem kök hem de biyolojik temel özellikleri farklı değildir, bu yönden bir üstünlük veya aşağılık söz konusu olamaz. Kök itibarıyla kardeş olan insanlar birçok hikmet yanında farklı kimliklerle tanınıp tanışmaları için gruplara ayrılmışlardır. Her grup, başkalarından farklı, kendi aralarında ortak özelliklerine dayalı olarak birleşir ve dayanışır. Bu birleşme ve dayanışmada temel unsur dindir. Dinin insana kazandırmak istediği en önemli değer ahlaktır (takva), hem bir grup içinde hem de gruplar arasında üstünlüğün, ölçütü ahlak olmalıdır.”²³

²³ Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Heyet, s.97-98

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Kur'an, iletişim aşamalarında tanıma ve tanışmayı ilk sıraya almıştır. Allah'ın insanları tek bir nefisten yaratmasına rağmen tanışmaları için onları gruplara ayırmasının iletişime bir bağlantısı olsa gerektir. İslam, iletişim ve insanların etkileşimi ile ilgili öncelikle ortak noktalarda birleştirici olan "İnsan Kardeşliği" yaklaşımını esas almıştır. Kur'an daha sonra oluşan bu ırk ve etnik farklılıkları, yine Hak dinin ve onun getirdiği erdemlerde birleştirmiştir.

İslamdan önce gelen Hak dinin değiştirilmesi sonucu zamanla insanlar, bu birleştirici yönlerini terketmişlerdir. Nitekim bu durum, övgü veya yergi nedeni olmuştur. "Kur'an'ın nazil olduğu zamanda Araplarda kavimleri ve kabileleri ile övünme, kendilerini bu yüzden başkalarından üstün görme âdeti (kültürü) güçlü bir şekilde mevcuttu. İslam insanların eşitliği gerçeğini ilan edince bunu sindirmekte zorlananlar oldu. Bazı soylu aileler ve kabiler kızlarını diğerlerine veya azatlı kölelere vermek istemiyorlardı."²⁴ Hz. Peygamber bunlarla mücadele etti, müminleri eğitti ve meşhur veda hutbesinde bütün insanlığa şöyle seslendi: *'Ey insanlar! Şunu iyi bilin ki rabbiniz birdir, babanız birdir. Arap'ın başka ırka, başka ırkın Arap'a, beyazın siyaha, siyahın beyaza, dindarlık ve ahlak üstünlüğü dışında bir üstünlüğü yoktur. Dinleyin! Bu ilahi gerçeği size tebliğ ettim mi, bildirdim mi? Kendisini dinleyenler hep birlikte 'evet' dediler. Öyleyse burada olanlar olmayanlara (tebliğ etsin)duyursun'*²⁵ veda hutbesinde de görüldüğü üzere Kur'an'ın bu birleştiriciliğini tekrar tekrar hatırlatılmakta ve iletişimde birleştiriciliği kuvvetlendirmektedir. İletişim kavramları Kur'anda ve hadislerde farklı biçimleriyle

²⁴ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, s.98

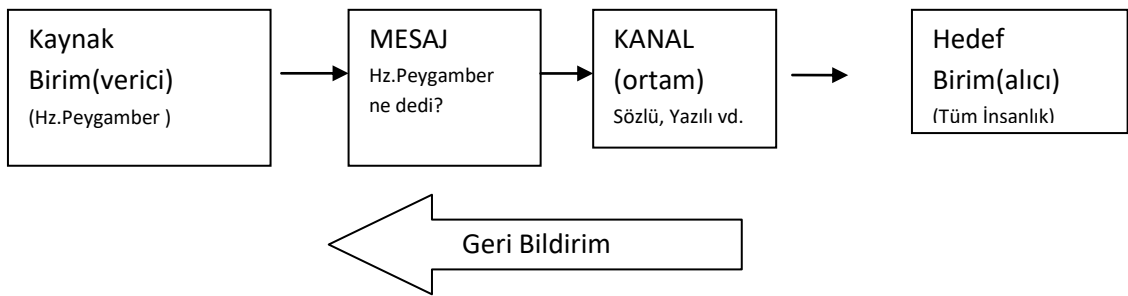
²⁵ Ahmet b. Hanbel, Müsned Ahmet b. Hanbel, Riyad, 2001, h. no: 23489, 38/474

yer almakta ve kullanılmaktadır. Tüm bu kullanımlarda İslamın ulvi gayelerinin taşındığı görülmektedir.

2. İletişim Öğeleri:

Tüm iletişim tanımlarından, anlaşılacağı üzere iletişim sürecinde bazı temel yapılar-öğeler vardır. “İletişim olgusu değişik ortamlarda, değişik amaçlarla meydana gelen bir mesaj aktarımıdır. Bu olguyu farklı özellikte öğeler meydana getirir. Bu öğelerin bir araya gelmesi iletişimi oluşturur. İletişim öğeleri: İletişimin kaynak (verici) birim, mesaj, kanal ve hedef (alıcı) birim, geri bildirim’dir. Tam bir iletişim olgusu ve sürecinden bahsedebilmek için bu beş temel öğenin bulunması gerekir.”²⁶(Şekil 1)

Şekil 1. İletişim Temel Öğeleri

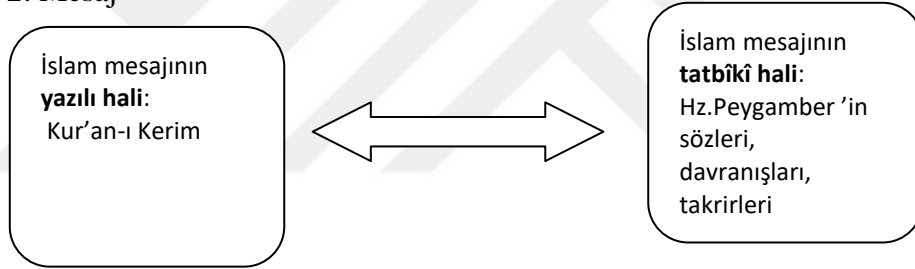

²⁶ Aziz, a.g.e. s. 29

Birim: “Birbiriyle karşılıklı mesaj alış verişi yapan insan, hayvan ya da makinenin her birine iletişim birimi denir. Mesajı gönderen birime kaynak birim, alan birime ise hedef birim denir.”

Mesaj: “Kaynak birimdeki içeriktir. İnsanların karşılıklı konuşurken birbirlerine söyledikleri sözler, yüz ifadeleri, el kol hareketleri, oturuş, duruş hepsi birer mesajdır. Mesaj sözlü ya da sözsüz olabilir.”²⁷ Tezde bahsedilen mesaj Kuran’ın açıklayıcısı olan Hz. Peygamberin sözlü, yazılı, fiili, takriri tüm mesajlarıdır.

Şekil 2. Mesaj

3. İletişim Amacı:

“İnsanlar sosyal varlıklardır. İletişim yoluyla bu varlıklarını korurlar ve geliştirirler. Bu gelişim bir amaca bağlıdır. İnsanların içinde buldukları değişik sosyal grupların özelliklerine göre iletişimin amacı ve biçimi değişir. Birey iletişim yoluyla çevresi ve kendi yaşamında etkin ve belirleyici olmak ister. Bunun yanında genel olarak iletişimde başlıca amaçlar olarak, var olmak, bilgi edinmek, paylaşmak,

²⁷ Günal- Esin, a.g.m. 2007, s. 22

etkilemek, eğlendirmek, ilişkileri geliştirmek, kişilik geliştirmek, gereksinimleri gidermek vb. sayılabilir”²⁸ (şekil 3).

şekil 3. İletişimin Amaçları

İletişimin Amaçları	Kur’an’ın ve Hz. Peygamber’in İletişim Amaçları
<ul style="list-style-type: none">➤ Varolmak➤ Bilgi Edinmek➤ Paylaşmak➤ Etkilemek➤ Eğlendirmek➤ İlişkileri Geliştirmek➤ Kişilik Geliştirmek➤ Gereksinimleri Gidermek	<ul style="list-style-type: none">➤ Tanımak, Tanışmak➤ Varlığın Anlamını Bildirmek➤ Bilgi Vermek➤ Tebliğ (aldığı vahyi duyurmak)➤ Tebyin (aldığı vahyi açıklamak)➤ Teşri (hüküm koymak ve bildirmek)

4. İletişim Süreçleri:

İletişim bu öğelerin bir araya gelmesi ile oluşur. İletişim anlık değildir bir süreçtir. İletişimi anlamak için bu öğeler ve süreçler bilinmelidir.²⁹ Bu süreç içerisinde kod, kodlama, kod açma, yorumlama, geribildirim yer almaktadır (şekil 4).³⁰ “Kaynaktan gönderilen mesaj kanal yoluyla alıcı tarafından alınıp geri bildirim

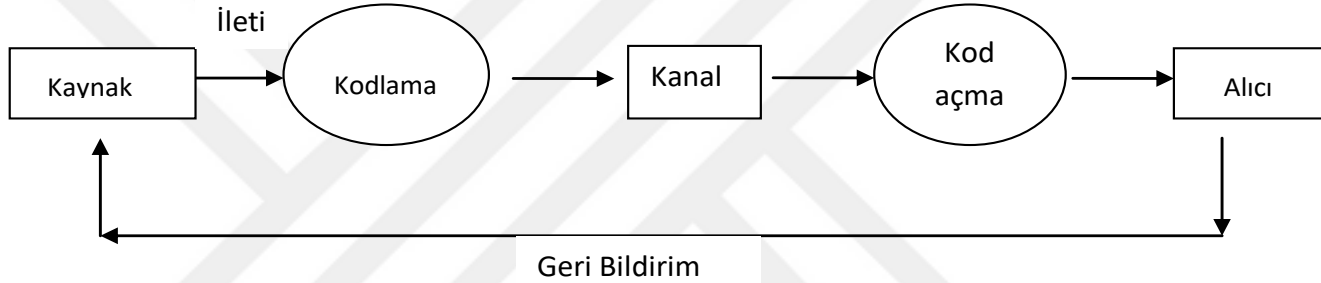
²⁸ Yılmaz, Bülent, “Toplumsal İletişim ve Kütüphane”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, c. 20, sy. 2, s. 11-29

²⁹ Aziz, a.g.e., s. 29

³⁰ Yılmaz, a.g.m. 2003, s. 19

yapar bu döngüsel süreçte, alıcı geri bildirim ile verici durumuna gelir. Bu bildirim anında veya gecikmeli olabilir. İletişim sürecinin tamamlanması, vericiden gelen mesajın cevaplanması ile tamamlanır. Mesajın, cevaplanmaması veya geri bildirim olmaması halinde iletişim tamamlanmamış olur. Bir başka deyişle mesaj yalnızca alıcıya iletilmiştir. Alıcının almadığı, yorumlaması hakkında fikir yoktur.”³¹

Şekil 4. İletişim Süreçleri

Kod, mesajın işaret haline dönüşmesinde kullanılan simgeler ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların tümüne denir.³² Mesela bu çalışma Türkçe kod kullanılarak yazılmıştır. Karşılıklı konuşurken aynı anda değişik kodlar kullanılır. Yüz ifadesi, vurgu, el ve kolların hareketleri de ayrı ayrı kodlar aktaran mesajlardır.

Kodlama, mesaj içeriğinin kod simgelerine dönüştürülmesidir. Belirli bir niyet ya da duygunun değişik kodlarla ifade edilmesidir. Mesela; kızgınlık duygusu kullanılan

³¹ Aziz, a.g.e. s. 34

³² Mutlu, a.g.e. s. 194

kelimelerle, söylenen kelimelerle ifade edilebileceği gibi kişinin yüz ifadesi ile de belirtilebilir.³³

Hz. Peygamber'in hadislerinde kodlama üç şekilde görülür; sözlü (kavli) hadis, fiili hadis, takriri hadis. Sözlü hadis, Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim dışında din ile ilgili söylediği sözleridir.³⁴ Fiili hadis; Hz. Peygamber'in yapmış olduğu davranışlardır.³⁵ Takriri hadis, Hz. Peygamber'in müslümanlar tarafından birşeyin yapıldığını gördüğü veya işittiği halde bunu yasaklamaya veya hoş karşılamamaya dair hiçbir şey söylememiş olması yahut bunu söz veya davranışıyla onaylamasıdır.³⁶

Bu tezde Hz. Peygamber'in hangi durumlarda nasıl kodlarla ve kodlamalarla iletişim kurduğu araştırılmıştır. Bu bağlamda, tebessüm etmesi, kuma şekil çizerek anlatması, yüzünün renginin değişmesi, konunun önemini vurgulamak için üç kez tekrarlama gibi misaller bu konuya verilebilecek örneklerdir.

Kod açma, kodlanarak gelen mesajın içeriğini yeniden elde etmek için yapılan çözümlene sürecidir. Hatalı kodlama ya da kodun doğru çözümlenememesi iletişimde arızalara neden olmaktadır.³⁷

³³ Mutlu, a.g.e., s. 196

³⁴ Aydın, Abdullah, "Hadis İstılahları Sözlüğü", İstanbul 2011, s.149

³⁵ Aydın, a.g.e., s. 82

³⁶ Aydın, a.g.e., s. 304

³⁷ Mutlu, a.g.e., s. 195

Hız. Peygamber'in hadislerine kod açma, “*hadisleri doğru anlamak*” ile yapılabilir. Bunu sağlamakta, hadisleri ortamına, zamanına ve söylenme nedenine bakarak anlamakla mümkündür. Bu konuda Hz. Peygamber'in sahabeti hassas davranmışlardır. Resulullah henüz hayatta iken, başka sahabelerden duyduklarını, öğrendiklerini bizzat onun (s.a.v.) şahsına sormuşlar ve bilgiyi tahkik etmişlerdir. Ayrıca bu durum, sahabenin, haberlerin doğruluğunu araştırmaya Hz. Peygamber'in sağlığında alıştıklarını göstermektedir.³⁸

Sahabiler, Hz. Peygamber'in vefatından sonrada hadisleri doğru anlama konusunda hassas davranmışlardır. Bu konuda, “*hadis rivayetinde ihtiyatlı davranmak*”, “*az hadis rivayet etmek*”, “*hatalı rivayetleri düzeltmek*” ve “*hadisleri müzakere etmek*” üzere kurallar geliştirmişlerdir.³⁹

Tâbi'î ve tebeu't- tâbi'în dönemlerinde de hadislerin doğru anlaşılması konusunda hassas davranılmıştır. Hadisin önemi, aslına uygun olarak naklinin gerekliliği, hadis rivayetinde titizlik, hatalı nakilleri tahsis gibi meseleler, tabiilerin sahabe de gördükleri ve onlardan öğrendikleri hususlardır.⁴⁰

Hız. Peygamberi'in vefatından sonra çıkan siyasi ve sosyal karışıklar karşısında, hadislerin doğruluğunu sağlamak için, tabiîn ve tebeu't tabiîn döneminde “*isnad*” faaliyetleri başlamıştır.⁴¹

³⁸ Yücel, Ahmet, “Hadis Tarihi”, İstanbul 2012, s. 28

³⁹ Yücel, a.g.e., s. 29

⁴⁰ Yücel, a.g.e., s. 35

⁴¹ Yücel, a.g.e., s. 39

Yorumlama, yeniden değerlendirmektir. Kod açarak elde edilen mesajın içeriğine, o andaki bütün ilişkiler ve şartlar altında yeniden anlam verilmesidir. Bazı durumlarda kod açılarak elde edilen anlamla, yorumlama sonucunda elde edilen anlam arasında çok bir fark yoktur. Bazen de tamamen farklı bir yorumlama yapılabilir. Sonuçta bizim söylediğimizle karşıdakinin anladığı arasında farklılıklar meydana gelebilir.⁴²

Yorumlama, Hz. Peygamber'in hadislerinin sahabe, tbiin ve tebeu't tbiin dönemlerinde doğru şekilde tespiti, yazılması, tasnifinden sonra yeniden ele alınıp açıklanmaya çalışılmasıdır.

Geri bildirim, kaynak birimin gönderdiği mesaja karşılık, hedef birimin verdiği cevaba, mesaja geri bildirim adı verilir.⁴³

İletişim süreçleri genellikle yukarıdaki şekilde doğrusal tarif edilmekle birlikte, yeni modellerde geliştirilmiştir. "Dairesel ve sarmal iletişim modelleri ise iletişimin süreçlerine yeni katkılar sağlamaktadır. Yeni modeller, doğrusal modelden farklı olarak etkileşimi içerir. Tekynl iletişim modelinde kaynak aktif, hedef pasif durumdadır. Yeni modellerden Osgood ve Schramm modeli dairesele bir modeldir. Bu model, iletişim sürecindeki aktörlerin davranışları üzerinde odaklanmıştır. Bu yeni model kitle iletişiminden daha ziyade kişilerarası iletişime yöneliktir. Bir diğer model, Dance sarmal modelidir. Bu model ise, ileriye dönük ve dinamik bir süreci

⁴² Mutlu, a.g.e., s. 346

⁴³ Yılmaz, a.g.m. s. 19

ifade eder. “Şu anki iletişimin daha sonraki iletişimin yapısını ve içeriğini belirler.”
der.”⁴⁴

Şekil 5: İletişim Süreçleri ve Hadis Uygulamaları

KAYNAK	İLETİ	KODLAMA	KANAL	KOD AÇMA	ALICI
Hz. Peygamber	“Ey! İnsanlar (La ilahe illallah) Allah'tan Başka ilah yoktur deyin. felaha erin.” ⁴⁵	Sözlü	Sahabenin işitmesi, hadis kitapları	Fikir İnanç	Fikir Bilgi
Hz. Peygamber	“İnsanlara güzel ahlakla davran” ⁴⁶	Sözlü	Görme, işitme vb.	Fikir Davranış	Fikir Davranış

⁴⁴ Kaya, Alim, Kişilerarası İletişim Ve Etkili İletişim”, Ankara 2011, s. 29-30

⁴⁵ Ahmet b. Hanbel, h.no: 16603, 27/148

⁴⁶ Malik bin Enes, Muvatta İmam Malik, Beyrut, 1985, Hüsnü'l- Huluk, h.no: 1, 2/

5. İletişim Ortamı:

“İletişim sürecinin, etkileyebilecek nitelikleri olan ve iletişim durumu içinde bulunan kişi, nesne ve olayların tümüne iletişim ortamı adı verilir.”⁴⁷ İletişim ortamının fiziksel, zamansal ve psikolojik özellikleri, gönderilen mesajın yorumlanmasını önemli ölçüde etkilemektedir.⁴⁸

İletişim ortamı ile ilgili ilk ele alınması gereken, muhatap olunan kişi veya topluluktur. İyi bir iletişim için muhatabın tanınması gereklidir. Hz. Peygamber iletişim ortamlarının durumlarını değerlendirmeye ve ortamın uygunluğuna önem vermiştir. *“Bir keresinde, bir şikâyet üzerine, içki içen ve sarhoş durumda olan kişilerin olduğu bir yere varmıştır. (Bu olay içkinin haram kılınmasından öncedir). İletişim ortamındaki kişiler sarhoş oldukları için onlara doğruyu anlatmanın gereksizliğini gördüğü için ortamı terk etmiştir.”*⁴⁹

⁴⁷ Günal- Esin, a.g.e., s. 23

⁴⁸ Mutlu, a.g.e., s.151

⁴⁹ Buhari, Muhammed bin İsmail, Sahih-i Buhari, Beyrut, 2000, Musâkât, h.no: 2375, 3/114

1. BÖLÜM: HZ. PEYGAMBER'İN İLETİŞİM ESASLARI VE İLETİŞİMDE KULLANDIĞI YÖNTEMLER

Bireysel veya toplumsal tüm ilişkilerde, iletişim becerilerini kazanabilmek için bulunması gereken özellikler vardır. Olumlu algılara sahip olmak, sınırlılıkların farkında olmak, ihtiyaç ve istekleri doğru şekillendirmek, özgürce düşünmek, bağımsız hareket edebilmek, bir amaca dönük olmak iletişim becerisini sağlayan temellerdir.

İletişim becerisi “saygı ve empatiyi temel alarak, etkin dinleyebilme, somut konuşarak uygun şekilde kendini açabilme, ben savaşı vermeden, başkalarını küçük görmeden hakkını koruyabilme, doyum verici ilişkiler kurabilmesini sağlayan, yaşamı kolaylaştıran, öğrenilmiş davranışlardır.”⁵⁰ şeklinde ifade edilmiştir.

İletişim de esas olarak yukarıda belirtilen saygı, özgürlük, hakların korunması, sosyalleşme, bir amaca yönelik olma, tevazu sahibi olma, yaşamı kolaylaştırma gibi hususlar İslam'ın iletişim esasları ile örtüşen ilkelerdir. İslam, iletişim esasları üzerine kurulmuş bir dindir. İslam, amaç ve iletişimi iç içe sunmuştur. Yüce Allah insanları yaratma amacının kendisini tanıtmak olduğunu bildirmiştir.⁵¹ Yüce Allah, bir amaçla oluşan iletişim süreçlerinin tanımakla ve tanıtmakla başlayacağını da bildirmiştir. İslam iletişimin amaçlı olması esas, nebevi metodun doğruluk ilkesiyle yoğrulmuştur.

⁵⁰ Kaya, a.g.e., s. 36

⁵¹ 51. Zariyat. 56

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerimde Hz. Peygamber ile ilgili, “İçinizden Allah'ın lutfuna ve âhîret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta *güzel bir örneklik* vardır.”⁵² Üsve-i hasene yani güzel bir örnek olduğunu bildirmiştir. Bugünkü birçok iletişim tanımında ve çalışmasında İslam Peygamberinin örnekliğini gösteren uygulamaları yer almalıdır. Kanatimizce onun (s.a.v.) iletişimin içinde daha kuvvetle vurgulanırsa ve Hz. Peygamber'in örnekliği daha çok işlenirse birçok ferdi ve toplumsal iletişim problemi çözüm bulacaktır.

A. Amaçlılık:

Amaçsız iletişim olmaz, iletişim amaçlıdır. İletişimin tanımları aynı zamanda amaçlarını da içerir. Hz. Peygamber'in iletişimi çok ulvi amaçlar içindir. Hz. Peygamber'in amacı; tüm insanlığın iki âlemde de barış ve selamete kavuşmasıdır. Bu amacın gerçekleşmesi de kişinin, yaratılış amacına uygun davranmasıdır. Kur'an da iletişim ve amaç birbiri içine girmiştir. Bu durum, İslam'ın Allah ile Kul arasında başlayan daha sonra kullar arasında Allah'ın emrettiği şekilde barışı ve selameti yayan iletişimi üzerine kurulu bir din oluşudur. Kur'anda ve tefsirlerde bu durum şöyle ifade edilir. “*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*”⁵³ “Bu ayette, insanları ve cinlerin yaratılış amacı hatırlatılmıştır. Ayette açıkça ifade edildiği üzere bu yaratılış amacı onların sadece Allah'a kulluk etmeleridir. Ayette '*sırf bana kulluk etsinler*' şeklinde tercüme edilen kısım, '*sırf*

⁵² 33. Ahzap. 21

⁵³ 51. Zariyat. 56

beni tanısınlar' şeklinde anlaşılmıştır; fakat son tahlilde Allah'ı tanımanın anlamı, ona gereği şekilde kulluk etmektir.”⁵⁴

“Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'i '*Allah'ın davetçisi*' olarak vasıflandırmıştır; ona yüklenen görevde '*öğüt ver*', '*davet et*', '*tebliğ et*', '*ikaz et*' şeklindeki emirlerle ifade edilmiştir. Bu ifadeler aynı zamanda Kur'an'ın iletişim terimleridir. Hz. Peygamber'e Kur'anda uyarma (nezir) fiilinden uyarıcı (münzir) ve müjdeleyici (mübeşşir, beşir) ismi izafe edilmiştir. Bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderildiği, dolayısıyla peygamberliğinin evrensel niteliğe sahip olduğu belirtilmiştir.”⁵⁵ Allah'ı tanımakla ve kul olduğunu bilmekle başlayan insanoğlunun iletişimi sonra kullarla ve çevreyle iletişimle devam eder. Bu iletişim selamet dini olan İslam'ın, insanlığın huzur ve mutluluğu amacına yöneliktir.

Hz. Peygamber'in insanlarla iletişim amacını; tevhit inancını tebliğ etmek, güzel ahlaki tamamlamak, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak şeklinde sınıflandırabiliriz.

1. Tevhit İnancını Tebliğ Etmek:

Allah Resulünün iletişimdeki temel amacı insanlara tevhidi duyurmak, açıklamak ve yaymaktır. Allah Resulü iletişimi, insanlara, hayata geliş gayeleri olan kulluk bilincini aşlamak için kullanmıştır. Hz. Peygamber nübüvvetten sonra inanan, inanmayan tüm insanlara İslam'ı anlatmış ve kendisinin Hak Peygamber olduğunu

⁵⁴ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, s.137

⁵⁵ Sarıçam, İbrahim, “Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara 2004, s. 263

bildirmiştir. Hz.Peygamber'in iletişimde amacı insanların hem bu dünyalarını hem de ahiretlerini kurtarmak olmuştur. "Hz. Peygamber'in tebliğ faaliyetlerini yaparken başarılı bir iletişim kurmasında etken olan duygu ve davranışlar vardır. Bu duygu ve davranışlar:

- Bizzat kendisinin davet ettiği dine samimiyetle bağlanması ve dinin prensiplerini kendi hayatında uygulamış olmasıdır.
- Ümitsizliğe ve karamsarlığa kapılmaksızın çalışmalarını daima sabır, azim, inanç ve kararlılıkla sürdürmüş olmasıdır.
- Muhataplarını tanımaya büyük önem vermesi, onların duygularını ve fert olarak isteklerini dikkate alarak, değer vererek yakınlaşma teminine gayret göstermesidir.
- Muhataplarıyla ortak noktalarda birleşme esnasından hareket etmesidir.
- Faaliyetlerinde af, müsamaha, yumuşaklık, şefkat ve merhameti; kin, öfke ve zorbalığa tercih etmesidir.
- Hiç kimseyi İslam'a girmeye zorlamamasıdır.
- Çalışmalarında hiçbir zaman şahsi menfaat arzusu gözetmemesidir.
- Maddi ve manevi temizliğe dikkat etmesidir.
- İnsanların kusurlarını yüzüne vurmaması ve eleştirirlerini isim vermeden yapmasıdır."⁵⁶

Hz. Peygamber ilk tebliğini eşi Hz. Hatice'ye yapmıştır⁵⁷. Hz. Hatice Peygamberize (s.a.v.) ilk inan kişidir. Bu durum, bir yandan iletişimde ailenin

⁵⁶ Sarıçam, a.g.e., s. 264-265

⁵⁷ Buhari, Bed'ul- Vahy, h.no: 4924, 6/162

önceliğini ve yakınlığının önemini gösterirken diğer yandan İslam'ı, kişinin kendi ailesine öğretmesinin bir görev olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Hz. Peygamber ailesinden başladığı tebliğ faaliyetlerine yakın çevresiyle devam etmiştir. Yanında bulunan ve ilk vahyin geldiği sıralarda on yaşında olan Hz. Ali de Hz. Peygamber'e biat etmiştir. Daha sonra arkadaşı Hz. Ebu Bekir ona (s.a.v.), inananlar arasına katılmıştır.⁵⁸

İlk inananlardan biat aldığında, *“Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmelerini ve Allah'a ve Resulüne itaat etmelerini istemiştir. Allah'a şirk koşturmaktan sonra zina etmemek, adam öldürmemek, hırsızlık yapmamak, çocuklarını öldürmemek gibi hususlarda söz almıştır”*⁵⁹.

Hz. Peygamber İslamı tebliğ için giderek genişleyen alanlarda iletişime geçmiştir. *“Allah Resulü, Zü'l-Mecaz çarşısında dolaşarak insanlara ‘Ey İnsanlar! Allah'tan başka ilah yoktur (La İlahe İllallah) deyin, kurtulun’ şeklinde tebliğ yapmıştır. Bu sırada Ebu Cehil'in Hz. Peygamber'in yüzüne toprak atarak onu durdurmaya çalışması ve engellemek istemesine aldırmadan Hz. Peygamber, tebliğine devam etmiştir.”*⁶⁰ Kurtuluşun ancak Allah'a inanmakla mümkün olacağını bildirmiştir.

⁵⁸ Ege, Hasan, İslam Tarihi, Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi, Kahraman Yayınları, 1.cild, s. 326-331

⁵⁹ Müslim, Bin Haccac el-Kuşeyri, Sahih-i Müslim, Beyrut, 1991, Zekât, h.no: 1043, 2/72

⁶⁰ Ahmet b. Hanbel, h.no: 16603, 27/148

2. Güzel Ahlakı Tamamlamak:

“Arapça h-l-k kökünden gelmektedir ve bu kök doğrudan ahlaka taalluk eden bir unsur taşımamaktadır. h-l-k kökünün hemen bütün türevleri, bu kökün temel anlamı olan takdir ile ilişkilendirilmiştir. Klasik sözlüklerde ahlak, en genel anlamıyla insanın yaratılıştan gelen kökleşmiş doğası ve karakteri olarak anlaşılakta ve tanımlanmaktadır.”⁶¹

“İnsanın nefsi ve ruhu doğuştan temiz bir mahiyete sahiptir. Fakat sosyal çevrenin tesiriyle belli şekil alır ve belli tarzda yapılır. Eğer yapılanma dinen ve aklen güzel olan fiillerin çıkmasına elverişli ise “*güzel ahlak*” adını alır.”⁶²

Kur’an’ın iletişim anlayışı, insanların Allah’ı tanınması ve bu tanınmanın yani kulluğun, onun buyruğu olan güzel ahlak sahibi olmakla mümkündür. Yani İslam, iletişimi güzel ahlakla birlikte ele almıştır. Hz. Peygamber, toplumun veya kişinin iletişimde ancak güzel ahlakla, doğru bir iletişim kurulabileceğine dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber bu hususu “*Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*”⁶³ şeklinde ifade etmiştir.

⁶¹ Koca, Suat, "Ahlak Kavramı Üzerine Etimolojik ve Semantik Bir Araştırma". 2016, c. 57, sayı 2, s. 121-136

⁶² Uludağ, Süleyman, “İslamda Ahlak ve Ahlak Ekolleri”, İstanbul-2018, s.14

⁶³ Malik b. Enes, Husnu’l- Huluk, h.no: 8, 2/904,

Hz. Peygamber, güzel ahlakla muameleyi, her ortamda vurgulamış ve uygulamıştır. Allah Resulü, bir topluluğa doğru yolculuğa çıkan sahabisine tavsiye olarak “*İnsanlara güzel ahlakla davran*” dediği rivayet edilmiştir.⁶⁴

Hz. Peygamber, güzel ahlakın, iman ettikten sonra bir mümin için mükemmelleşme vesilesi olduğunu bildirmiştir. O (s.a.v.) “*İman bakımından müminlerin en mükemmeli, ahlakça en güzel olan ve ailesine en iyi davrananlardır.*”⁶⁵ buyurmuş insanlara, iletişimde ve muamelede güzel ahlakın ilk sergilendiği alan olarak aileyi göstermiştir. Güzel ahlakı tavsiye ettiği söz ve davranışlarının hemen peşinden o durumla ilgili güzel ahlak misalini ve tanımını da vermiştir.

Hz. Peygamber “*Güzel ahlakın imanın da bir sonucu olduğu, münafığın bu özellikleri taşımadığını*” da bildirilmiştir.⁶⁶

Hz. Peygamber’in, iletişime esas olabilecek nitelikteki ahlakının güzelliği altı hasletle gerçekleşmiştir. “İlki, zekâsının yüksekliği, zihnindeki düşüncelerin ve değerlendirmelerin isabetli oluşu ve ileriye dönük tahlillerinin doğruluğu: Hz. Peygamber’in fikirlerinin doğruluğu, aldığı tedbirlerin isabetli oluşu, şartları iyi gözlemleyebilmesi onun zikri geçen özelliklere fazlasıyla sahip olduğunu göstermektedir. İkincisi, zorluklara -ki düşmanları hep bunu ister- katlanması, sıkıntılara ve savaşımlara sabretmesi: buldukları durum değişip zorlaştığında Hz. Peygamber’in sukuneti devam ederdi. Üçüncüsü, dünyaya rağbet göstermemesi,

⁶⁴ Malik b. Enes, Husnu’l- Huluk, h.no: 1, 2/902,

⁶⁵ Tirmizi, Muhammed bin İsa, Sünen el-Tirmizi, Kahire, 1975, İman, h.no: 2612, 5/9

⁶⁶ Tirmizi, İlim, h.no: 2684, 5/49

ondan yüz çevirmesi, az bir şeyle kanaat etmesi: Hz. Peygamber dünyanın şaşasına meyletmedi, onn lezzeterine alışıp kendini kaptırmadı. Dördüncüsü, kendisine tabi olan insanlara tevazu göstermesi, itaat edenlere şefkat kanatlarını gemesi: Hz. Peygamber çarşıda dolaşır, toprağa oturur, ashabı ve beraber oturduğu kimselerle şakalaşır, onların içinden sükutu ve hayâsı ile ayırt edilebilirdi. Beşincisi, insanı sarsan sersemce tavırlar veya cahilane sataşmalar karşısında sakin ve vakarlı oluşu: Hz. Peygamber korkulu anlarda bile en sakin insanlardan daha sakindi. Altıncısı, sözünü tutması, vaatlerini yerine getirmesi: O (s.a.v.), vermiş olduğu bir sözünü yerine getirmemezlik veya birisine verdiği bir vaadi tutmamazlık etmedi. Bu altı haslet Hz. Peygamber'in ahlakında kâmilin mevcuttu. Yüce Allah bu hasletleri ile onu mahlukatına üstün kılmıştır.”⁶⁷

Güzel ahlakın karşılığında insana birçok ecir ve makam verileceği ile ilgili de beyanlarda bulunmuştur. “*Güzel ahlak sebebiyle bir müminin oruç tutan ve gece namazı kılanların derecesine ulaşacağını*” bildirmiştir.⁶⁸ “*Allah Teâla'nın çirkin ve ne konuştuğunu bilmeyenden hoşlanmadığını, bu tip davranışın güzel ahlaka aykırı olduğunu haber vermiştir.*”⁶⁹ Hz. Peygamber, “*iletişimin sağlıklı yürümesine engel olan gevezelik, boşboğazlık ve mürayi davranışları hoş karşılamamıştır. Bu tip özelliklere sahip kimselerin kıyamette kendinden uzak olacağını*” bildirmiştir. Ayrıca

⁶⁷ Ebu Gudde, Abdulfettah, “Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (SAS.) ve Öğretim Metotları”, Çeviren: Enbiya Yıldırım, Takdim Yayınları, 2019, Ankara, s.41-45

⁶⁸ Ebu Davud, Süleyman bin. Eş'as bin İshak el-Ezdi es-Sicistani, Sünen Ebu Davud, Beyrut, 1970, Taharet, h.no: 5044, 4/310

⁶⁹ Tirmizi, Husnu'l- Huluk, h.no: 2002, 7/362

Hz. Peygamber, bu tip davranışlara insanları iten sebebe de dikkat çekmiştir. Bu tip davranışları kişinin kibirli olması sebebiyle yaptığını bildirmiştir.⁷⁰

3. İyiliği Emretmek, Kötülükten Alkoymak:

Dinimiz topluma ahlaki görevler yüklemiştir. Toplumların ilerlemesi, medenileşmesi ahlaklı olması ile mümkündür. Ahlaki erdemlerini yitirmiş toplumlar, sonunda mutlaka zarar görürler. Toplumunu iyiye götürecek ahlaki erdemlerden, İslama özgü diyebileceğimiz esaslardan bir diğeri ise “emri bi’l-maruf nehyi ani’l-münker” esasıdır. İslam, toplumda selamet ve barışın hakim olması için, insanların yapılan yanlışlara engel olmak ve yerine iyiliğin getirilmesi için iletişim halinde olmasının gereği üzerinde durmuştur. Yani iyiliği emretme ve kötülükten vazgeçirmek, her müslümanın görevidir. “Hz. Adem’den son peygamber Hz. Muhammed Mustafa’ya kadar tüm peygamberler, insanlara Allah’ın emir ve yasaklarını bildirmişler, iyiliği emretmiş ve kötülükten vazgeçirmeye çalışmışlardır.”⁷¹

Nitekim Kur’an-ı Kerimin birçok ayetinde Allah, iyiliği emretmek, kötülükten alkoymak konusunda emir vermiştir. “Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; (çünkü siz) iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah’a inanırsınız”⁷², “Onlar öyle kimselerdir ki, şayet kendilerine yeryüzünde imkân ve

⁷⁰ Tirmizi, Husnu’l- Huluk, h.no: 2018, 7/370

⁷¹ Bekiroğlu, Haydar, "İslâm Düşünce Ve Medeniyetinde Yönetim-Ahlâk İlişkisi", 2017 c. 53, sy. 3, s. 103-133

⁷² 3. Al-i İmran. 110

*iktidar versek, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder ve kötülüğü yasaklarlar. Bütün işlerin âkıbeti Allah'a aittir.”*⁷³

*“Mü'min erkekler ve mümin kadınlar, birbirlerinin yardımcılarıdır, iyiliği emreder, kötülükten nehyederler.”*⁷⁴

*“Sizin içinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten vazgeçiren bir topluluk bulunsun.”*⁷⁵

Hz. Muhammed, iyiliği emredip kötülükten alıkoyma görevini eksiksiz ve mükemmel şekilde yerine getirmiştir. Allah Resulü insanların şirkten kurtulup tevhid inancına kavuştuktan sonra, inancı hayatlarına fiili olarak aktarmalarının gerekliliği üzerinde durmuştur. Dine göre kişi, şahıs olarak şirkten uzak İslami bir hayat yaşayıp, ben inandım kurtuldum, şeklinde diğer insanlardan ve yaşadığı toplumdan sorumsuz yaşayamaz. Kendisini de yaşadığı toplumu da düzeltmekle sorumludur.

Allah Resulü toplumun yanlış davranışları karşısında duyarsız kalmanın, daha önceki ümmetlerin helakine neden olduğunu bildirmiştir. Örnek olarak, Yahudilerin ilk zaafının toplumun yanlışları karşısında duyarsız kalmak olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber bu konuyu şöyle ifade etmiştir: *“Yahudilerin bozulmaya başladığı dönemde biri, zalim bir kişiyle karşılaşır ona; ‘yaptığın kötü hareketi bırak ve Allahtan kork’ derdi. Ertesi gün onunla tekrar buluştuğu zaman, helal olmayan bu kötü durumunda en ufak müspet bir değişiklik olmamasına rağmen yine de dostluğunu sürdürüp onunla oturup yer, içerdi. Böyle yapmaya başlayınca Allah kötülerle arkadaşlık yapanların kalplerini birbirine benzeterek kararttı”.*

⁷³ 22. Hac. 41

⁷⁴ 9. Tevbe. 71

⁷⁵ 3. Al-i İmran. 104

*“İsrailoğullarından inkâr edenler, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlendi. Bu onların isyan etmeleri ve hadlerini aşıyor olmalarından ötürüydü.”*⁷⁶ Bu ayetin peşi sıra gelen ayette: *“İşledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yapmakta oldukları ne kötüydü.”* Buyurularak, toplumdaki olumsuzluklara duyarsız kalmanın Yahudi toplumunun helakine neden olduğu bildirilmiştir. Nitekim tefsirlerde bu konu: *“Toplumdaki ahlaki değerlerin erozyona uğraması ve ahlakın çökmesi, maşeri(toplum) vicdanda duyarlılığın azalması ile yakından ilgilidir. Bu durum bireylerin kötülükler karşısında rahatsızlık duymama alışkanlığı kazanmaya başlamasıyla olur. Kısa sürede bulaşıcı bir hastalık gibi yayılan bu alışkanlıklar toplumsal refleksleri dumura uğratar. Ayette ‘İşledikleri kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmıyorlardı.’ buyurularak, bu hastalığın yayılmasına karşı bütün bireylerin duyarlılık göstermeleri ve karşılıklı ikaz görevinin sistemli bir biçimde sürdürülmesi gereğine dikkat çekilmektedir. Müslümanların benzeri bir duruma düşmemeleri için ayet ve hadislerde, iyiliği özendirme ve kötülükten caydırma görevinin üzerinde durulmuştur. Bu görevin kurumsallaşması ideal bir Müslüman toplumun övülen nitelikleri arasında anılmıştır.”*⁷⁷ şeklinde ele alınmıştır.

Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Vallahi ya iyiliği emredip, kötülükten alıkoyacaksınız ya da zalimin elinden tutup, tam anlamıyla onu Hakk’a çekeceksiniz. Hak’tan ayrılmamayı temin edeceksiniz yahut Allah bazılarınızın kalplerini (günah işleyenler gibi) karartıp, onlar gibi sizi de lanetleyecektir.”*⁷⁸

⁷⁶ 5. Maide. 78

⁷⁷ Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, s.137

⁷⁸ Ebu Davud, Melâhim, h.no: 4336, 4/121

Buna bağılı olarak Hz.Ebu Bekir, “*Maide Suresi 105. Ayet’te geçen “Ey İman edenler! Siz kendinize bakın! Doğru yolda iseniz sapıtan kimse size zarar veremez.” ayetini okuyor fakat yanlış yorumluyorsunuz. Çünkü biz Allah Resulünün şöyle buyurduğunu duyduk. “İnsanlar zalimi görüp de onu zulümden uzaklaştırmazlarsa, Allah’ın cezasının kapsamına onları da alması pek yakın olur.”*”⁷⁹ Şeklinde ifade etmiştir.

Hz. Peygamber bu hususu başka bir hadisinde: “*Yeryüzünde suç işlenip de onu gören, bundan hoşlanmazsa, onu görmeyen gibi olur. Onu (kötülüğü) görmeyen kimse (duyduğunda) hoşnut olursa, o yerde hazır bulunmuş gibi olur.*”⁸⁰ şeklinde ifade etmiştir. Allah, bir insan İslam’ı kabul ettikten sonra onu kalben de fiilen de sorumlu tutar. İslam ‘a göre fiilde kötülük yapmayıp, yapılan kötülüğe sevinenin de kötülüğü yapanla aynı konumda olduğunu bildirmiştir. Toplumun da aynı birey gibi sorumlu olduğu ve eğer bu sorumluluğu yerine getirmezlerse azap görecekları ve dualarının kabul edilmeyeceğı bildirilmiştir.⁸¹

Hz. Peygamber, sıkıntılı durumlara müdahale konusunda önemli tespit ve teşhisleri de bize bildirmiştir. “*İçinizden her kim kötü bir şey görürse, onu eliyle değıştirsin; buna gücü yetmezse dili ile; buna da gücü yetmezse kalbiyle ona buğzetsin ki bu, imanın en zayıf noktasıdır.*” şeklinde ifade etmiştir. İfade aslında genel olarak insan psikolojisini de tarif etmektedir. İnsanlar kötü bir durumla karşılaştıklarında birçok nedenle, doğruyu savunma noktasında sıkıntı yaşarlar. Altta yatan sebep ne olursa olsun, Allah Resulü böyle bir durumda kişinin fiili olarak

⁷⁹ Ebu Davud, Melâhim, h.no: 4338, 4/122

⁸⁰ Ebu Davud, Melâhim, h.no: 4345, 4/127

⁸¹ Tirmizi, Fiten, h.no: 2169, 4/468

harekete geçmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu aslında rahatsız edici bir durum olduğunda kişinin sorun yaşadığı kişi ya da durumla ilk olarak, fiili bir eylem şeklinde düzeltme yoluna gitmesi gerektiğini belirtir. Bu durum belki de bir kavga, arbede ya da acil müdahale edilebilecek, kişinin müdahalesinin olması halinde kurtarılabilir bir hal olabilir. Ancak bazen güç yetirilemeyecek ya da fiili müdahale gerektirmeyen durumlarda da, dille ani konuşarak düzeltilebileceğini söylemiştir. İnsanların bu iki tepkiyi göstermemesi halinde (elinden bir şey gelmiyorsa), yapılan yanlışla karşı kalben “*ne kötü bir fiil*” şeklinde bir düşünce geçirmesinin gerektiğini bildirmiştir. Ancak ne dille ne de fiille bir düzeltme olmadan sadece içten, duygusal olarak verilen tepkinin imanın en zayıf halkası olduğunu bildirmiştir.

“Kur’an’da Cenab-ı Hak, kullarını dine davet için değişik üsluplarla delil getirmiş, bu bağlamda ‘terğib ve terhib’ metodunu da kullanmıştır. Bu yöntem daha ziyade iyilikleri emredip kötülüklerden uzaklaştırmada kullanılmıştır. Terğib, bir kimseyi bir şeye teşvik etmek, etkileyici ifadeler ile herhangi bir şeye özendirmek, darb-ı mesel ve kıssalarla o şeye teşvik etmek, yumuşaklıkla bir alışkanlık kazandırmak anlamlarına gelmektedir. Ayrıca terğib, dinin iyi, güzel, doğru ve faziletli kabul ettiği şeylere özendirip teşvik etmek demektir. Terhib ise, korkutmak ve sakındırmak” manalarına gelmektedir. Terhib, bir kimseyi korkutarak sakındırmak ve bir şeyden kaçınmasını sağlamaktır. Ayrıca terhib, dinin kötü, yanlış ve günah olarak nitelendirdiği söz ve davranışlardan sakındırıp uzaklaştırmayı ifade etmektedir.

Tergib ve terhîb terimleri Kur'an'da geçmemekle birlikte rağbet ve rehbet köklerinden türeyen çeşitli kelimeler sözlük anlamlarıyla kullanılmışlardır. Enbiyâ Suresi 90. Ayetinde ise; bu iki kelime mastar olarak birlikte kullanılmıştır.

Yüce Allah, kullarını iyiliğe davet ve kötülükten sakındırmak için teşbih, temsil ve misaller ile cennete davet ve cehennemden sakındırmak istemiş, bu gayenin tahakkuku için değişik yöntemler ile konuları ele almıştır. Cennetin güzelliğini değişik tarzlarda anlatarak kullarında oraya karşı bir iştihak ve arzu uyandırmış; cehennemnin vahşet, dehşet ve şiddetli azabını da gözler önüne sererek ondan sakındırmak istemiştir.”⁸²

Sonuç olarak İslam, Müslümanların toplumun sorunlarından kaçmasını hoş görmemiştir. İslam, tüm Müslümanlara iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak için toplumla iletişim halinde olmanın gerekliliğini bildirmiştir. İslamın gayesi olan barış ve selamet ortamı için iletişimde bu esas gereklidir.

B. Doğruluk:

Hız. Peygamber'in hadislerinde, iletişime dair bir tanım çıkarılacaksa, doğruluk bu tanımı kuşatan bir düstur olmalıdır. Doğruluk, Hız. Peygamber'in iletişiminde olmazsa olmazdır. Nitekim Hız. Peygamber nübüvvetten önce de doğru olması ile dikkat çekmiştir. “Güvenilirlik vasfi esasında bütün peygamberlerin ortak vasfidır. Son peygamber Hız. Muhammed, tüm hayatında bu vasfi taşımıştır. Vefalı, sözünde duran, mert, doğru sözlü ve güvenilir olduğu için halk arasında ‘*Muhammedül Emin*’

⁸² Sönmez, Mahmut, Iğdır Üniversitesi Yayınları, Uluslararası Din ve Dil

Sempozyumu, Aralık 2018, s. 211-227

lakabıyla şöhret bulmuştur. Hatta O (s.a.v.), yirmi beş yaşındayken Mekke’de sadece ‘el-Emin’ diye anılmıştır.”⁸³ Görüldüğü üzere, Hz. Peygamber’in hayatı, selamet ve barış dini İslam’ın doğruluk esası üzerine bina edildiğinin bir göstergesi olmuştur.

Hz. Peygamber’in bu hali İslam’ın nasıl doğru din olduğunda ıspatıdır. Allah Resulü’nün risaletten önce de doğruluk sahibi olması, insanların İslam’ı kabulünü kolaylaştırmış ve inananlarının sayısını artırmıştır. Habeşistan’a ilk göç gerçekleştiğinde Necaşi’ye İslam’ı anlatan Cafer, “Hz.Peygamberi tarif ederken, geçmişte doğruluğuna ve emanetine inandıkları bir insan olduğunu, kendilerini de doğruluğa ve emanete davet ettiğini”⁸⁴ bildirmiştir.

Bir başka rivayette Hz.Peygamber’in bir alışveriş neticesinde kendisinin vereceği bir hesap için üç gün beklediği bildirilir. Randevuyu unutan ve üç gün sonra gelen alacaklı olan gence Hz. Peygamber: “*Ey delikanlı beni yordun! Tam üç gündür burada seni bekliyorum*” buyurmuştur.⁸⁵ Hz. Peygamber, verdiği sözde dosdoğru durmuş ve üç gün aynı yerde beklemiştir.

Hz. Peygamber, “*Doğru davranış, doğru tavır ve ölçülü olmak (ifrat ve tefritten uzak olmak) Peygamberliğin yirmi dört parçasından bir parçadır.*”⁸⁶ buyurmuş, kâmil insan ve iyi bir mümin olmanın ilk olarak doğrulukla mümkün olduğunu belirtmiştir.

Hz. Peygamber, “*Mümin kişinin elinden ve dilinden, diğer Müslümanların selamette olduğu kimse*” olduğunu belirtmiş, kişinin her yönü ile güvenilir olması

⁸³ Sarıçam, a.g.e. s. 78-79

⁸⁴ Ahmet b. Hanbel, h.no: 22498, 37/170

⁸⁵ Ebu Davud, Edep, h.no: 4996, 4/299,

⁸⁶ Ahmet b. Hanbel, h.no: 2698, 4/431, Ebu Davud, Edep, h.no: 4776, 4/247

gerektiğini bildirmiştir.⁸⁷

H.z. Peygamber, kendisine biat eden bir sahabisine, *“Her Müslüman’a nasihat etmesini, onlara karşı dürüst olmasını” şart koşturmuştur.*⁸⁸ H.z. Peygamber, *“Din dürüstlüktür.”* derken, bu dürüstlüğün neye karşı ve kime olduğunu da bildirmiştir. *“Bu dürüstlük Allah’a, kitabına, Resulüne, Müslümanların liderlerine ve tüm Müslümanlar’a karşıdır.”* buyurmuştur.⁸⁹

H.z. Peygamber, *“İslam’a ilk davetinde biat aldığında nerede olurlarsa olsunlar hakkı söyleyeceklerine dair söz almıştır.”* Bir kişinin İslam’a girmesinin ölçüsü dilini doğrultmak olmuştur.⁹⁰

H.z. Peygamber’in Tebuk Seferi sırasında ve sonrasında Ka’b b. Malik ve diğer iki sahabe ile yaşadığı durum, doğruluğun önemini anlatan en güzel tarih sahnelerinden biridir. *“Ka’b b. Malik, Bedir hariç tüm savaşlara katılmış ancak Tebuk Seferi’ne ürünleri ve mallarıyla ilgilenmekten dolayı hazırlanmayıp katılamayan bir sahabidir. Sefer dönüşü Allah Resulü, ashabından sefere katılamayan yaklaşık seksen kişiyle birlikte Ka’b b. Malik, Mürare b. Rebi, Hilal b. Ümeyye’ye neden katılmadıklarını sormuştur. Kab, Mürare, Hilal dışındakiler çeşitli mazeretler öne sürmüş ve niyetleri Allah’a havale edilerek özürleri kabul edilmiştir. Ancak bu üç sahabe doğru söylemişler ve sefere katılmamaları için geçerli bir bahaneleri olmadığını bildirip, özür dilemişlerdir. Bu üç sahabe için H.z. Peygamber vahiy beklemiş ve seferi terk ettikleri için, vahiy gelene kadar insanları onlarla*

⁸⁷ Tirmizi, İman, h.no: 2627, 4/313

⁸⁸ Buhari, İman, h.no: 58, 1/21, Müslim, İman, h.no: 56, 1/75

⁸⁹ Müslim, İman, h.no: 55, 1/74, Ebu Davud, Edep, h.no: 4944, 4/286

⁹⁰ Buhari, Fiten, h.no: 7199, 9/77, Müslim, İmâre, h.no: 1709 ,3/1470

konuŖmaktan men etmiŖ, hatta eŖlerinden bir süre uzaklaŖtırmıŖtır. Ka'b b. Malik bu süreçte Ŗam'dan kendisine gelen yardım mektubunu paralamıŖ ve Hz.Peygambere bağlılığını bir kez daha ispatlamıŖtır. Sonunda beklenen vahiy gelmiŖtir. 'Allah bu  sahabinin yaptıkları hatadan dolayı yalan söylemeyip, doğruluktan ayrılmadıkları için baėıŖlandıklarını'⁹¹, ayette devamla, 'yalan yere yemin edenlerin de yerlerinin cehennem olduğunu'⁹² bildirmiŖtir.'⁹³

İslam devleti kurulduktan sonra da çıkan tüm davalar, doğruluk üzere çözümlenmeye alıŖılmıŖtır. Hz. Peygamber'e ulaŖan, bir kuyu hususundaki anlaŖmazlık davasında, Hz. Peygamber, "‘Sen ya iki Ŗahit göstereceksin, ya da o yemin edecektir!’ buyurmuŖtur. Ancak davalı ‘Ŗu halde adam aldırmaz, yemin eder’ demesi zerine Ŗyle buyurmuŖtur: ‘Her kim bir Müslüman kiŖinin malını kendine geçirmek için yalan yere yemin ederse, Allah'a, gazabına müstahak olmuŖ olarak kavuŖur.’"⁹⁴ buyurmuŖtur. Bunun zerine Ŗu ayet nazil olmuŖtur: "Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir değere deėiŖtirenlerin, iŖte onların ahirette bir nasipleri yoktur."⁹⁵

Aynı raviden gelen bir baŖka rivayette, "Kinde ve Hadremut"⁹⁶’tan iki adamın araziler hakkındaki davaları ile ilgili, yalan yere yemin için hazırlanan tarafa, Hz.Peygamber'in 'Yalan yere yemin edenin Allah'a bir azası eksik olarak

⁹¹ 9. Tevbe, 117-119

⁹² 9. Tevbe. 95-96

⁹³ Buhari, Megazi, h.no: 4418, 6/3

⁹⁴ Müslim, İman, h.no: 138, 1/122

⁹⁵ 3. Ali İmran. 77

⁹⁶ Hadramut: Arap yarımadasında, Yemen'in güney ve güneydoğusunda coğrafi bölge. TDV İslam Ansiklopedisi, 1997, c.15, s.65

kavuşacaktır.’ buyurması üzerine Kindeli taraf ‘arazi onundur.’ şeklinde ifade vermiştir.” ve sorun çözülmüştür.⁹⁷

Hz. Peygamber “Yemin etmek suretiyle yapılacak hak gaspının, gaspı yapana cenneti haram edeceğini, cehennemi de vacip edeceğini bildirmiştir. Gasp edilen miktarın, az ya da çok olmasının önemli olmadığını, miktarın misvak ağacından bir dal bile olsa, hükmün aynı olduğunu” bildirmiştir.⁹⁸

Tüm bu hadislerde de görüldüğü üzere Hz. Peygamber, doğruluk konusunda hassas davranmıştır. Doğru olmayan davranışları da en güzel bir biçimde düzeltmiştir.

Doğruluk bireyin ve toplumun hayatında bütüncül olarak yer almalıdır. Bu şekilde hayatımızda yer aldığı anda, iletişimle ilgili engeller büyük oranda kalkacaktır. İletişimin tüm alanlarında ve aşamalarında doğruluk esas alındığında, birçok problem oluşmadan kalkacaktır.

İnsanların davranışları düşüncelerine, düşünceleri de duygu ve algılarına bağlıdır. İslam insanlardan doğru olmalarını emrederken önce duygularını düzeltmelerini emretmiştir. İnsanlar, doğruluğun gerekliliğine inandıklarında bu inanç insanların davranışlarına da yansiyacaktır. Doğruluğun bireye kazandırdığı özgüven onların iletişim davranışlarına olumlu yönde etki edecektir.

Yukarıda verilen hadis örneklerinden de görüldüğü üzere, duygularında ve davranışlarında hep doğruluk olan Hz. Peygamber, insanlarla iletişimi kesecek yalan gibi, hainlik gibi engelleri hiçbir zaman uygulamamıştır.

Doğruluğun kişinin inanması ile başlayan, duygularına yansması, algılarına

⁹⁷ Ebu Davud, Eyman, h.no: 3244, 3/221

⁹⁸ Müslim, Eyman, h.no: 137, 1/122

etkimesi ve davranışlarla sergilenmesi şeklinde devam eden akışını Hz. Peygamber, “Şüphesiz ki doğruluk iyiliğe götürür ve iyilik de cennete götürür. Ve kişi doğru söyleye söyleye siddîk (doğru sözlü) diye yazılır ve şüphesiz ki yalancılık facirliğe (şerre) götürür. Ve facirlik de cehenneme götürür. Ve kişi yalan söyleye söyleye kezzâb (çok yalancı) diye yazılır”⁹⁹ hadisi ile anlatmıştır.

C. Dil Kullanımı:

Dil bir iletişim aracıdır. Sözlü ve yazılı iletişimin ana varlığı dildir, biçimi ise konuşma ve yazıdır. Bir başka deyişle, dil olmadan sözlü ve yazılı, iletişim olmaz. Dil toplumun tümünün anlaştığı bir ortam oluşmasında yardımcıdır. İletişim eylemi temel dil becerilerinin kazanılmasını zorunlu kılmaktadır. İletişim sırasında kişiler dinleme, konuşma, okuma ve yazma gibi roller üstlenmektedir¹⁰⁰

Sözlü iletişim kurabilmek, bir dil toplumu ile iletişim kurmak için gerekli bilgiler ve bunların kullanılması için gerekli becerilere sahip olma anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle dildeki göstergelerin değişik ortamlarda, yerinde ve zamanında anlamlı olarak kullanılmasını gerektirmektedir. Bu yalnızca dilbilimsel ve toplumbilimsel iletişim ve etkileşim kurallarını değil, aynı zamanda iletişim olayları ile etkileşim işlemlerinin bağlam ve içeriğinin temelini oluşturan kültürel kuralları ve bilgileri de içermektedir. İletişim kurabilmek, belli bir durumda kime ne

⁹⁹ Buhari, h.no: 6049, 8/25,

¹⁰⁰ Aktaş, Tahsin, “Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti”, *Journal of Language and Linguistic Studies*, 2005, Vol.1, No.1, s. 95

söyleneceğini ve onun uygun olarak nasıl söyleneceğini de bilmeyi gerektirmektedir.

101

Kur'an-ı Kerimde Allahu Teâlâ kullarına “*Beyan*” ı öğrettiğini bildirir. ¹⁰²

Beyan: Meramını ve isteğini açıklama ve bu sayede diğer canlılardan ayrılma imkânın sağlayan bir özelliktir. İnsana verilen özelliklerin en önemlisinin, duygu ve düşüncelerini açıklayabilme, konuşma ve anlatma yetisi olduğuna işaret edilmektedir. İdrak ve ifade yetisi insanlara verilen büyük bir nimettir. İnsanın her şeyden önce Allah’a olan kulluğunu idrak ve ifade etmesi, başka insanlarla ilişkilerinde hak ve vecibelerini kavrayıp bunların gereğini yerine getirmesi, kısaca akıl nimetinin semere verebilmesi hep anlama ve anlatma yetisine bağlıdır; dolayısıyla kültür ve medeniyetleri oluşturan temel faktörde budur. Gülme, ağlama, sevgi ve nefretle bakma, anlamlı söz söyleme, düşündüklerini eyleme dönüştürme, bir sanat eserine şekil verme hep anlama ve anlatma faaliyetlerinin sonuçlarıdır, birer anlatım biçimidir. Güzel, düzgün ve etkili söz söylemesi, bir anlamı belli yöntem ve kurallara göre değişik yollarla ifade etmesi, insanın bu yetisinin önemini somut biçimde ortaya koyar. ¹⁰³

Hz. Peygamber’in, dilin kullanımında kelamının güzelliği sekiz haslattan oluşmaktadır. “İlki, Hz. Peygamber’e büyük bir hikmet, insanı hayrete düşüren pek çok kıymetli ilimler verilmiştir. Ümmi bir toplumun ümmi bir ferdi olmasına rağmen söylediğini çok güzel ifade etmede, oturaklı konuşmasında akıllara durgunluk veren, zihinleri allak bullak eden bir güce sahiptir. Ne bir konuşmasında ne de bir

¹⁰¹ Aktaş, a.g.m., s. 90

¹⁰² 55. Rahman. 4

¹⁰³ Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, 5. Cilt, s.197

davranışında sürçmemiş, yalpalamamıştır. İkincisi, Allah Teâlâ'nın kendisine öğretmiş olduğu önceki peygamberlerin ümmetleriyle arasında geçen kıssaları ve önceki dönmelere ait haberleri aklında tutmasıdır. Üçüncüsü, koyduğu kanunları en açık delilleriyle sağlamlaştırmış, en bariz ve en özlü hikmetlerle açıklamıştır. Dördüncüsü, güzel ahlakı emretmesi, en güzel edeplere sahip olmaya çağırması, sıla-i rahimde bulunmaya, fakir ve yetimlere yardım etmeye teşvik etmesi, müminlerin birbirlerine kızmasını, aralarında haset olmasını yasaklaması, küsüp görüşmemeyi men etmesidir. Beşincisi, soru sorulduğunda verdiği cevabın çok net olması, kendisiyle mücadele edildiğinde getirdiği delillerin sapasağlam ve açık olmasıdır. Altıncısı, O'nun dili sözleri çarpıtmaktan, haber verirken sözü uzatıp gereksiz şeyler söylemek nedeniyle yalancılıkla itham edilmekten korunmuştur. Yedincisi, konuşmak istediğinde sözüne dikkat etmesi, gerektiği kadar konuşmakla yetinmesi, gereksiz, boş şeyler konuşup hata ve yalana düşmekten uzak olması ve meramını ifade edememe korkusunun onu konuşmaktan geri durdurmamasıdır. Sekizincisi, O, insanların en fasih konuşanı, konuşması en açık olanı, sözü en veciz olanı, en özlü ifadeleri kullananı, meramını en doğru şekilde ifade edeni olmasıdır. Hz. Peygamber'in konuşması bu özelliklere sahiptir.”¹⁰⁴

Hz. Peygamber, iletişimde dilin önemini, kişinin sorumluluğu ile ilişkilendirmiştir. İnsanın tüm bilinçli eylemlerinde olduğu gibi, dilin kullanımı konusunda da ilahi sorumluluk bilincini taşıması gerektiğini bildirmiştir. Hz. Peygamber, konuşulanların bağlayıcı olduğunu ve sorumluluk yüklediğini; *“kalpten geçen bazı kötü düşünceleri dillendirmedikçe ve fiiliyata dökmedikçe Allah'ın*

¹⁰⁴ Ebu Gudde, a.g.e., s. 45-49

başılayacağı” bildirerek ifade etmiştir.¹⁰⁵ Demek oluyor ki kişinin aklına kötü fikirler gelebilir ancak bunu insanlara açıklamadığı sürece sorumlu değildir. Burada Hz. Peygamber sözün de fiil kadar etkili bir araç olduğuna dikkat çekmiştir. Kötülüklerin yayılmasında sözün fiil kadar etkin olduğunu ifade etmiştir.

Hz. Peygamber, sözün bu etkisinin bazen çok tesirli olabileceğini de belirtmiştir. Hatta bu etkinin gücünü; *“Bazı sözlerde büyüleyici bir güç vardır.”* buyurarak ifade etmiştir.¹⁰⁶ Bilindiği üzere Hz. Peygamber döneminde Araplar söz söyleme sanatında, şiirde ve belgatta çok ileri idiler.

Hz. Peygamber sözün etkili kullanım araçlarından biri olan şiirle ilgili; *“şiirlerin bazılarında hikmetler olduğunu”* bildirmiştir.¹⁰⁷ Şiiri, içeriği doğru olduğunda taltif etmiş ve kâfirlere karşı şiir okuyan Abdullah bin Revaha’yı engellemek isteyen Hz. Ömer’e müdahale ederek *“Bırak onu Ey! Ömer onun sözleri (Mekkeli kâfirlere) oklardan daha süratli nüfuz ve tesir eder.”* buyurmuştur. O dönemde şiir ve söz söylemedeki ustalık günümüzün basını kadar etkilidir. Bunun için Hz. Peygamber, *“Kureyş’i (müşrikleri) hicvedin çünkü bu onlar için ok darbelerinden daha ağırdır”* buyurmuştur.¹⁰⁸ Bu manada dil, fiiliyat kadar yaptırım gücüne sahip bir tesire sahiptir.

¹⁰⁵ Buhari, İman, h.no: 6664, 8/135

¹⁰⁶ Ebu Davud, Edep, h.no: 5011, 4/303, Tirmizi, Edep, h.no: 2845, 5/138

¹⁰⁷ Buhari, Edep, h.no: 6145, 8/34, Ebu Davud, Edep, h.no: 5010, 4/303

¹⁰⁸ Müslim, Fadâilu’s- Sahâbe, h.no: 2490, 4/1935

Allah Resulü İslam'ı tarif ederken de “*Güzel söz söylemektir.*” buyurarak dili kullanma tarzı ile ilgili de yol göstermiştir.¹⁰⁹ “*Sözlerin en güzelinin de Allahın sözü olan Kur’andır*” buyurmuştur.¹¹⁰

1. İletişimde Dilin Kullanımında Açıklık:

Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğinde dikkat çeken en önemlilerinden biri de dilinin açık ve anlaşılır olmasıdır. Özellikle bir husus izah ederken tane tane ve önemine göre bazı kereler üç kez tekrar eder ve acele etmezdi.¹¹¹ Eşi Hz. Aişe bu konuya dikkat çekmiş ve Hz.Peygamber'in konuşmasındaki yavaşlığı ifade etmek için “*isteyen kelimelerini sayabilirdi*” demiştir.¹¹² Sahabeden Ebu Hureyre'nin bir keresinde bir hadisi, Hz. Aişe'nin hücresinin yanında, “*Ey! Hücre sahibi*”, diyerek hızlıca nakledip (Hz. Aişe namazda iken başlayıp daha namaz bitmeden) gitmesini eleştirmiş ve “*Hz. Peygamber'in bu kadar hızlı konuşmadığını*” bildirmiştir.¹¹³ Birçok rivayette Hz. Peygamber'in bir hususun anlaşılması için üç kez tekrarladığı belirtilmiştir.¹¹⁴ Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'in konuşma tarzının anlaşılır olduğunu

¹⁰⁹ Ahmet b. Hanbel, h.no: 19435, 22/177, Beyhaki, Ahmet b. Hüseyin b. Ali, “Şu'ab'u l-İman”, Riyad, 2003, Husnu'l- Huluk, h.no: 7651, 10/375

¹¹⁰ Buhari, el-İ'tisâm bi'l- Kitab ve's- Sunne, h.no: 7277, 9/92

¹¹¹ Buhari, İlim, h.no: 95, 1/30

¹¹² Buhari, Menâkıb, h.no: 3567, 4/190, Müslim, İlim, h.no: 2493, 4/2298

¹¹³ Buhari, Menâkıb, h.no: 3568, 4/190

¹¹⁴ Tirmizi, Menâkıb, h.no: 3640, 5/600

bildiren bir başka rivayetinde de “sözleri gayet açık ve seçikti, duyan herkes onu rahatlıkla anlardı” buyurmuştur.¹¹⁵

H.z. Peygamber, dilin açıklık özelliğinde kişinin kendini ifadesi konusunda önemsemiştir. Mesela; “bir Müslüman’ın diğer bir Müslüman’ı seviyorsa bunu saklı tutmaması ve açıkça söylemesi gerektiğini”¹¹⁶ bildirmiştir. Yanındaki bir sahabisinin yanlarından geçen bir Müslüman’ı sevdiğini söylemesi üzerine H.z. Peygamber, bunu o şahsa söylemediğini öğrenince derhal kalkıp söylemesini emretmiştir. Sahabisi de bunu o an uygulamış ve arkadaşını onu Allah için sevdiğini bildirmiştir. Arkadaşı da onun karşısında duada bulunmuştur.

2. Dilin Kullanımında Ölçülü Olmak:

Allah Resulü, “Doğru davranış, doğru tavır ve ölçü, (ifrat ve tefritten uzak olma) peygamberliğin yirmi-dört parçasından bir parçadır.”¹¹⁷ buyurmuş, ölçülü olmanın ne kadar yüce bir ahlak olduğunu belirtmiştir.

H.z. Peygamber’in iletişiminde ölçü hem kullanılan dil hem de yapılan fiilde kendini göstermiştir. H.z. Peygamber, ashabına ve onlar nezdinde tüm ümmetine dini yaşama ve anlatmada da ölçüyü tavsiye etmiştir. Kur’an okumakta, Cuma namazında vaazda, her toplu ibadette, insanları bezdirecek derecede uzun tutmamayı ve ölçüyü esas almalarını emretmiştir. Dua ederken de kafiyeli sözlerle mürâî (riyakâr) davranmamalarını tavsiye eden H.z. Peygamber’in ashabının da onun bu

¹¹⁵ Ebu Davud, Edep, h.no: 4839, 4/261

¹¹⁶ Ebu Davud, Edep, h.no: 5124, 4/332

¹¹⁷ Ahmet b. Hanbel, h.no: 2698, 4/431

hassasiyetine riayet ettikleri belirtilmiştir. Allah Resulü'nün bir diğer tavsiyesi de ashabının *“insanların sözlerini kesmemeleri ve insanlar isterlerse anlatmalarıdır.”*

¹¹⁸ günümüzde iletişim engelleri diye bahsedilen konuların temelinde iletişimin *dinleme* kısmındaki sıkıntılardan kaynaklı sorunlar vardır. İyi bir iletişim için tarafların birbirlerini iyi dinlemeleri gerekmektedir. Karşısındakini anlamadan, ihtiyacını bilmeden yapılan bir konuşma, kurulan bir iletişim sağlıklı olmayacaktır.

D. Düşünsel Yöntem

Yöntem, anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz anlamlarına gelir.¹¹⁹ Yöntem seçimindeki ilkeler, iletişimin devamında etkilidir. Yöntem, yanlış seçilirse iletişimde kopmalara neden olur. Toplumların ve bireylerin, iletişimde farklı farklı yöntemleri söz konusudur. İletişimin devamı için seçilen yöntemler genel geçer nitelikte evrensel yöntemler olmalıdır.

Hz. Peygamber'in iletişimde kullandığı yöntemler, evrensel niteliktedir. Bu yöntemlerle ilgili örnek yaşantılar Hz. Peygamber'in hayatında mevcuttur. Hz. Peygamber, iletişimin başlaması, sağlıklı devam etmesi için öncelikle, insan algısının yani duyguların ve düşüncelerin belirli temellere sahip olması gerektiğini hadislerinde belirtmiştir. Buna göre, Hz. Peygamber'in iletişimde esas aldığı başlıca düşünsel yöntemler; saygı, sevgi temelli olmak, olumlu ve yapıcı olmak, aşamalı olmak, diğerkâm olmak, kolaylaştırıcı olmak, affedici olmak, şeklinde ele alınabilir.

¹¹⁸ Buhari, Dua, h.no: 6337, 8/74

¹¹⁹ TDK, “Yöntem”, 2006

1. Saygı, Sevgi ve Sevdirme Temelli Olmak:

Etkili bir iletişim kurabilmek için, bireyin ya da toplumun önce kendisine sonra da iletişime geçtiği insana, saygı duyması gereklidir. Bir bireyin veya toplumun kendine duyduğu saygı onun karşısındaki kişi veya toplumu algılamasında ve iletişim davranışlarını düzenlemesinde olumlu etkilere neden olur. “Mutlu ve sağlıklı iletişim kurabilmek için karşılıklı saygı ön koşuldur. Saygı insanlara yalnızca insan oldukları için değer vermektir, önemsemektir, ilgi göstermektir. Bir kişiye karşı olumlu duygular beslemek ve o kişiyle içten bir ilişki kurmak demektir. Bireyi yargılamamak, eleştirmemek, alay etmemektir. Böyle bir anlayış, her bireyin kendi olabilme ve kendisini yönetebilme hakkına izin veren bir anlayıştır.”¹²⁰

İletişimde saygı ve sevgi temelli olmak için insan algısının doğru oluşturulması önemlidir. İslam dini insanı anlatırken onun üstün bir varlık olduğunu belirtir. İletişimde saygı ve sevgi temelli olmanın düşünsel alt yapısını insanlara bildirir. “İnsan, islam inancına göre başlangıçta topraktan yaratılmış, sonraki safhalarda ise üreme yolu ile çoğalmış bir varlık türüdür. Tüm varlıklar içerisinde somut varlık grubunda yer alan insan, canlı olma özelliği ile cansız varlıklardan, hareket kabiliyeti ile bitkilerden ve akıl melekesine sahip olma yönü ile hayvanlardan ayrılır. Bu durum da insanın nev-i şahsına münhasır bir varlık olduğunu gösterir. Nitekim Allah Teâla insan için “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım”¹²¹ mealindeki ayette onu bir ‘halife’ olarak niteler, diğer bir deyişle ona ‘halifelik’ makamı verdiğini bildirir.

¹²⁰ Kaya, a.g.e., s. 37

¹²¹ 2. Bakara. 30

“Allah, Âdem’e bütün isimleri öğretti”¹²² ayeti ile birlikte düşünüldüğünde bir önceki ayetteki ‘halife’, “bütün isimleri bilen” veya “kendisine isimlendirme kabiliyeti verilmiş olan” anlamında olduğu söylenebilir. Öte yandan insanı, “Biz insanı en güzel biçimde yarattık”¹²³ mealindeki ayette geçen ‘ahsen-i takvîm=en güzel biçimde’ yaratılmış varlık şeklinde anlamakla mümkündür. İkinci ayette geçen ‘isimler’i (el-esmâ) Allah’ın, insanı ‘icat yapabilme’ ve ‘yaptığı icada isim verebilme’ yeteneği ile donatmasının yanı sıra etrafındaki nesne ve gelişmeleri isimlendirmek suretiyle çevresini tanıma, tanımlama ve keşfetme kabiliyetine ve imkânına sahip kılması şeklinde anladığımızda; bir sonraki ayette “insanın en güzel biçimde yaratılmasını” da, sadece kalp güzelliği değil diğer varlıklara göre bu kalbin işlevsel üstünlüğü ve manevî donanımlar şeklinde anlamamız gerekir.”¹²⁴ Görüldüğü üzere Yüce Allah, birçok ayette insana verdiği değeri bildirmiştir. Böylece İslam dini, iletişim için gerekli olan insana saygı ve sevgi temelini oluşturmuştur.

Ahlakın zirvesi olan Hz. Peygamber, her konuda olduğu gibi iletişimde saygı ve sevgi temelli olma konusunda da tüm Müslümanlara yol göstermiştir. Onun hayatında ve hadislerinde bu konuda birçok örnek davranış bulmak mümkündür. Mesela bir hadiste: Hayber’de Yahudilerle yaşanan bir ölüm hadisesini bildirmek için huzuruna gelen Muhayyisa ve Huvayyisa isimli kardeşleri dinlerken, küçük kardeş olan, Muhayyisa’nın konuşmasından önce abisinin konuşmasını istemiş ve

¹²² 2. Bakara. 31

¹²³ 95. Tin. 4

¹²⁴ Karadağ, Cağfer, “İnsana Tanınan Üç İlahî İmkân: Fıtrat – İşaret – Hidayet”

“Önce büyük, büyük konuşsun!” buyurmuştur. Nitekim Hz. Peygamber, önce ağabeyini sonra kardeşini dinlemiştir.¹²⁵

Hz. Peygamber sözün önce büyükte olduğunu bildirmiştir. Böylece Hz. Peygamber, iletişimde büyüğün veya otoritenin emrine muhalefet etmenin doğru olmadığını vurgulamıştır.

Yanında sol eliyle yemek yiyen birine “Sağ elinle ye!” buyurmuştur. Ancak o kişi ısrarla “sağ eliyle yemeyeceğini” söyleyince, Hz. Peygamber, peygamberin otoritesine yaptığı bu saygısızlığından dolayı tepki göstermiştir.¹²⁶

Hz. Peygamber’e, İslam’ı öğrenmek için gelen bedevi ve yabancı kişilerden, saygısız davranıp seslerini yükseltenler olmuştur. Bu durumda Allah’n ayetleri ile Müslümanları uyarmıştır. Temimoğullarından Hz. Peygamber’e gelen bir kafilenin başına kimin emir yapılması ile ilgili, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir arasında çıkan yüksek sesli tartışmadan sonra da şu ayet nazil olmuştur: “Ey iman edenler Allah’ın ve Peygamber’in huzurunda öne geçmeyin!” (Hucurat 1-2.)¹²⁷

Hz. Peygamber saygı ve sevgiyi devamlı kılmanın yolunun, insanların birbirini ziyaret etmesi olduğunu bildirmiştir. Bunun için Müslümanlar’ın birbirlerini Allah Rızası için ziyaret etmeleri gerektiğini ve mükâfatının olduğunu bizlere bildirmiştir. Bir hadiste bu konu şöyle ifade edilmiştir: “Sırf Allah rızası için Müslüman kardeşini ziyaret edene gökten biri ona şöyle seslenir: ‘Güzel bir davranışta bulundun. Cennet de artık sana helâl olmuştur.’ Allah da muhakkak Arşî’nin melekûtünde şöyle buyurur: ‘Kulum benim için ziyaret etti. Sırf benim için ağırlandı.

¹²⁵ Buhari, Ahkâm, h.no: 7192, 9/75

¹²⁶ Müslim, Eşribe, h.no: 2021, 3/1599

¹²⁷ Buhari, Tefsir Hucurat, h.no: 4847, 6/137

Cennetten başkasıyla o razı edilemez (zira cenneti hak etmiştir).”¹²⁸ hadisten anlaşılacağı üzere, İslam dini, iletişimin devamlılığını sağlayan ziyaretleşmeye önem veren bir dindir. Ziyaretleşme, iletişim kopukluklarını engelleyen önemli faaliyetlerden birisidir. İnsanlar arasında, sevgi paylaştıkça çoğalan, üzüntüde ve acı da paylaştıkça azalan olgulardır. Sevginin devamı için ziyaretleşme önemli bir faaliyettir.

2. Olumlu ve Yapıcı Olmak:

İletişimde devamlılık için gerekli olan husus, olumlu ve yapıcı olmaktır. İletişimin devamı, çatışmaların azalması için gerekli olan olumlu yaklaşım; “bir başkasının açısından, onun dünyasına bakıp, onu anlamaya çalışmakla, aşağılamadan, suçlamadan davranmak”¹²⁹ demektir.

İslam dini insanlığı selâmete davet eden bir dindir. Böyle bir din olduğu için insana ve insana dair meselelere, olumlu ve yapıcı yaklaşımı esas almıştır. Bu husus “Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”¹³⁰ ayetiyle anlaşılmaktadır. Yüce Allah insanlara merhametinin bir neticesi olarak Hz. Peygamberi göndermiştir. Âlemlere rahmet olarak gönderilen bir peygamber her hususta olduğu gibi iletişim konusunda da olumlu ve yapıcı olmuştur. Hz. Peygamber’in, iletişimi sağlıklı ve

¹²⁸ Bezzar, Ebu Bekr Ahmed b. Amr, el-Müsned, Medine, 2009, Musnedu Ebu Zer el-Gıfârî, h.no: 6466, 13/101

¹²⁹ Kaya, a.g.e., s. 39

¹³⁰ 21. Enbiya. 107

devamlı olmasını sağlamasında ki en önemli özelliği olumlu ve yapıcı olmasıdır. Kendisi en sıkıntılı ve baskılı ortamlarda bile yaşanan duruma olumlu yaklaşmıştır.

Eşi Hz. Aişe'nin kendisine *“Uhud'dan daha zor bir gün var mı?”* sorusuna verdiği cevapta onun yapıcı bir ahlaka sahip olduğu açıkça görülmektedir. Hz. Peygamber *“Uhud'taki sıkıntıdan daha çok Akabe görüşmeleri sırasında kavminden bazı kişilerden yardım istemesine karşı onu yalnız bıraktıkları zaman yaşadığını”* bildirmektedir. Yüce Allah, Peygamberine Cebrail aracılığı ile kavminin bu davranışı karşısında eğer o isterse onları cezalandıracağını bildirmiştir. Ancak yapıcı ve olumlu ahlaka sahip olan Hz. Peygamber, *“Bu kavimden ileride Allah'a kul olacak nesiller çıkabileceğini, Allah'tan ümit ettiğini”* bildirerek ne kadar engin bir ahlaka sahip olduğunu bir kez daha göstermiştir.¹³¹

Kendine inananların dışındakilere de rahmet ve merhametle muamele eden Hz. Peygamber, *“Hudeybiye senesinde müşriklerle yaşadığı her karşılaşmada hep yapıcı olan taraf olmuştur. Kendisinin Umre yapmasına izin vermeyen müşriklere karşı savaş istemediğini ve sadece ibadet amaçlı çıktığını bildirmiştir. Sonuçta yapılan Hudeybiye Anlaşması görüşülürken karşı tarafın anlaşma maddeleri ile ilgili tüm itirazlarını kabul ederek”* olası bir olumsuzluğu ve savaşı engellemiştir. Bu davranışları ve yaklaşımları ileri de yine Müslümanların menfaatine olmuştur.¹³²

Hz. Peygamberin bir şey istenip de *“Hayır”* dediği vaki olmamıştır¹³³. *“Hz. Peygamber İslam aykırı olmadığı sürece, bir şey istenildiğinde mutlaka vermiştir. İki dağ arasındaki bir yeri isteyen bir adama Hz. Peygamber, istediğini vermiştir. Adam*

¹³¹ Buhari, Bed'u'l-Halk , h.no: 3231, 4/115

¹³² Buhari, Şurût, h.no: 2731, 3/193

¹³³ Buhari, Edep, h.no: 6034, 8/13

*kavmine dönüp 'Ey kavmim! Koşun Müslüman olun! Çünkü Muhammed, fakirlikten korkmayan adam gibi çok veriyor.' Böylece dünyalık için Müslüman olan adam, çok geçmeden İslâm'ı dünya ve üzerindikilerden daha çok sever bir hale gelmiştir."*¹³⁴.

Hz. Peygamber'in olumlu yaklaşımı, insana değer veren nezaketli davranışları insanları İslama yöneltmiştir. İslam'a girdikten sonrada yaşam kalitelerini artırıcı etkiler yapmıştır.

3. Aşamalı Olmak (Muhatabın Seviyesine Dikkate Etmek):

İnsanın oluşumunda, gelişiminde, büyümesinde, eğitiminde, ilişkilerinde, iletişiminde, çalışmalarında, hülasa tüm faaliyetlerinde aşamalılık söz konusudur. Bir bireyin hazırbulunuşluğu başka bir deyişle bir durumla ilgili ön bilgisi önemlidir. İletişimle ilgili davranışlarda da bu konu göz önünde bulundurulmalıdır. İletişime geçilecek birey veya toplumun hazırbulunuşluk seviyesi iletişimin sağlıklı kurulması ve devamı için gereklidir. Çocukla, yetişkinle, konun uzmanı bir toplulukla, konuya yabancı bir toplulukla, konuya olumlu yaklaşan anlayışta olan bireyle, konuya muhalif anlayışta olan bireyle vb. farklı yaş, bilgi, eğitim düzeyindeki insanlarla kurulacak tüm iletişim faaliyetleri aşamalı

Hz. Peygamber iletişim kurarken insanların akli, sosyal, psikolojik seviyelerini dikkate almıştır. Aksi durumda ya anlatılanın boşa gideceği ya da mühim bir meselenin ehil olmayan kişilere teslim edilebileceğini bildirmiştir. Anlatanın da dinleyenin de karşılıklı faydalanmasının seviyeye göre hitapla mümkün olduğu üzerinde durmuştur.

¹³⁴ Müslim, Fadâil, h.no: 2312, 4/1806

Hz Peygamber bir hadisinde *"Hikmet sahiplerine boş şey anlatma ki, sana kızmasınlar. Beyinsizlere hikmeti anlatma ki seni yalanlamasınlar, ehlerinden ilmi men etme ki, günaha girmeyesin, layık olmayana ilim öğretme ki, sana kötü davranılmasın. Çünkü ilminin senin üzerinde bir hakkı vardır, tıpkı malının senin üzerinde hakkı bulunduğu gibi."* buyurmuştur.¹³⁵

Kişi ya da topluluk olsun hepsinin gereksinim ve seviyelerini dikkate almak iletişimin karşılıklı olmasını sağlayacaktır. Seviye ve ortamı dikkate almadan yapılan iletişimin usandırıcı ve bıktırıcı olabileceği Hz. Peygamber ve ashabı tarafından hep göz önünde tutulmuştur.

Hz. Peygamber İslam'ı tebliğ ederken ve öğretirken muhataplarının inançtaki seviyelerine göre davranmıştır. İmanın hakikatini ilk duyan kişilerden, çok fazla beklentisi olmamıştır. Sabırla ve azimle tebliğine devam etmiştir. Kendisi bu konuya şöyle dikkat çekmiştir. *"Allah mufassal ayetlerle insanlara önce cennet ve cehennem bahsetmiştir. Sonuçta insanlar, cennet ve cehennem ile ilgili endişeye kapılarak İslam'a yönelince helal ve haramla ilgili sureler indirildiğini"* belirtmiştir.

Hz. Peygamber, seviyenin önemi ile ilgili devamla *"Eğer 'İçki İçmeyin!' diyen sure ilk önce inseydi insanlar: 'Bunu biz asla bırakmayız' derlerdi. Eğer 'Zina yapmayın!' diyen sure ilk başlarda nazil olsaydı, 'Biz zinayı bırakamayız' derlerdi"* buyurarak seviye dikkate alındığında aslında çok büyük değişimlerin yapılabileceğini göstermiştir.¹³⁶

¹³⁵ Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *"Sünenü'd Darimi"*, Sudi, 2000, Mukaddime, h.no: 390, 1/380

¹³⁶ Buhari, Fadâilu'l-Kuran, h.no: 4993, 6/185

Bir defasında Hz. Peygamber, Hz. Hamza'dan, develerine zarar verdiği için şikâyetçi olan kişiyle birlikte durumu anlamak için, şikâyet edilen kişilerin yanına gittiğinde, içkili bir ortamla karşılaşmıştır. Bu durum içkinin haram edilmesinden öncedir. Hz. Peygamber karşısındaki kişinin alkol sebebiyle akli melekelerini kaybetmesini göz önünde tutmuştur. Ve yapılacak bir konuşmanın fayda etmeyeceğini anladığı için ortamı terk etmiştir.¹³⁷

4. Diğerkâm Olmak:

Diğerkâm olmak, “ islam düşüncesinde bilhassa ahlak felsefesine ‘İsar’ kavramı ile karşımıza çıkar. İsar, başkaları için özveride bulunması anlamında bir terimdir. Bu kelime, Arapça sözlüklerde: ‘Birşeyi ve bir kimseyi diğerine üstün tutmak, tercih etmek, seçmek, yeğlemek, öne geçirmek, ikramda bulunmak, malını cömertçe vermek, anlamlarına sahiptir.’ Aynı kelime terim olarak: ‘Bir kimsenin kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması demektir.’

İsar kelimesi, batı dillerinde kullanılan *altruizm*, Türkçede ise *diğerkâmlık* ve *özgecilik* terimleri kullanılmaktadır.”¹³⁸

“İsar terimi Kur’an-ı Kerimde dört ayette (Yusuf 12/91; Tâhâ 20/72, Naziat 79/38; Âlâ 81/16) sözlük manasında, başka bağlamlarda bir ayette de (Haşr 59/9)

¹³⁷ Buhari, Mesâkât, h.no: 2375, 3/114

¹³⁸ Alıcı, Mustafa, “İslamda Dindarlar ve Diğerkâmlık: Kur’an-ı Kerimde ‘İsar’ Ayetine Tarihsel Fenomenolojik Bir Yaklaşım”, Akra Kültür Sanat Ve Edebiyet Dergisi 2019, (S.17) c.7/s.13-20

terim anlamındadır. Haşr suresindeki ayet şöyledir: *“Daha önceden Medine’yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”*¹³⁹

Bu ayet, bir önceki ayetlerde bahsedilen Mekke’den göç eden muhacirler ile bağlantılı ayettir. Bu ayet, Mekkedden ve diğer yerlerden gelen diğer Muhacirleri himaye eden Medineli ensar’ı övmektedir. Medinenin gerçek sakinleri olan Ensar, faziletleriyle konuk severlikleriyle, cömertlikleriyle, kıskançlık gibi huylarının olmamasıyla ve en önemlisi muhtaç olmalarına, herhengi bir kan bağına sahip olmamalarına rağmen Muhacirleri kendilerine tercih etmeleriyle bu övgüye layık olmuşlardır.”¹⁴⁰

İslam tarihinde Ensar-Muhacir kardeşliği olarak geçen Hz. Peygamber’in tesis ettiği bu kardeşlik, insanlık için ibretlik ve tarihin görebileceği en güzel vefâ, insanlık ve diğerkâmlık örneğidir. Hz. Peygamber’in insanlığa öğrettiği Kur’an-ı Kerim’in övdüğü diğerkâmlık, günümüzde empati deyişiyle kullanılan ve *“Bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak, onun duygularını ve düşünceğini doğru olarak anlamasıdır.”*¹⁴¹ demek olan ifadenin çok ötesinde derin anlamlar ifade eder.

¹³⁹ 9. Haşr. 59

¹⁴⁰ Alıcı, *a.g.d.*, s.13-20

¹⁴¹ Dökmen, Üstün, “İletişim çatışmaları ve Empati”, Sistem Yayıncılık: 21, s. 135

İslam tarihi, Hz. Peygamber'in, onun ashabının ve ondan sonra gelip ona uyan mümin kimselerin diğerkâmlıkları ve erdemli iletişim örnekleri ile doludur. "Hz. Peygamber sosyal iletişimin devamını paylaşmayla mümkün olduğunu gösterdiği, Ensar-Muhacir kardeşliği, Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevinin yanında Suffe diye adlandırılan yerde ilim öğrenen fakir gençlere yaptığı fedakârlıklar, Uhud savaşı sırasında vücudunu Hz. Peygamber' siper eden Ebu Talha (r.a.), Yermük savaşı esnasında yaralılara su verilirken yaralı Müminlerin canlarını vermek üzereyken bile birbirini tercih etmesi, Şanlı ecdadımızın esnafılıkta bile kendisi siftah ettikten sonra, 'komşum henüz siftah' etmedi diyerek komşusuna gönderme erdemliliğini gösteren tutumu vb. birçok örnek verilebilir."¹⁴²

Diğeri için endişe etmek, karşısındaki kişiyi anlamaya çalışmak insani bir duygudur. Bir kişiyi bağlamında değerlendirmek iletişimin sağlıklı devamını sağlar.

Hz. Peygamber'in diğerkâm olmak konusundaki derin hassasiyeti, ümmetine ortak bir bilinç kazandırmayı amaçlamıştır. Birlik olmanın yolunun da birbirlerini anlamakla mümkün olduğuna dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber müminlerin bütünlüğünü bir vücuda benzeterek ifade etmiştir. Ve şöyle buyurmuştur: "*Müminler; birbirlerini sevmekte, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermekte tek vücut gibidir. O vücudun bir organı rahatsız olursa, diğer organlar da acı çekip uykusuz kalır.*"¹⁴³ Hz. Peygamber, diğer bir müminin acısı veya kederini paylaşmanın önemini bildirmiştir. İletişimin sadece normal ve mutlu olunan

¹⁴² Sancaklı, Saffet, "Hz. Peygamber'in Erdemi İnsan Yetiştirme bağlamında İsar (Diğerkâmlık) Kavramına verdiği Önem", *Tasavvuf: ilmi ve Akademik Araştırma dergisi*, yıl: 7, sayı: 17, s. 29-56

¹⁴³ Müslim, el-Birru ve's-Sıla, h.no: 2586, 4/1999

zamanlarda değil zor durumlarda da artarak devam etmesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Hız. Peygamber, kendisine zina için izin isteyen genç sahabisine de günümüz deyimiyle empatik yaklaşımı öğretmiştir. Rivayet şöyledir, “Bir gün Hz. Peygamber’in huzuruna genç bir delikanlı gelerek zina etmek izin istedi. Orada bulunanlar, hayretler içinde genci ayıplamaya, terslemeye hatta bağışmaya başladılar. Hz. Peygamber ise, yumuşak bir sesle “yaklaş” buyurdu. Sonra gencin doğruyu bulması için şu soruları sordu: “Annenle zina yapılmasını ister misin?” Genç: “Yoluna kurban olayım hayır istemem ya Rasûlallah!” diye cevap verdi. Hz. Peygamber: “Diğer insanlar da anneleriyle zina yapılmasını istemezler” diyerek gence soru sormaya devam etti: “Peki, kızın için böyle bir şey düşünür müsün?” Genç: “Olamaz, ya Rasûlallah!” dedi. O, insanların da kızları için zinadan hoşlanmayacaklarını belirtti ve aynı şekilde kız kardeşi, halası ve teyzesi için de benzeri soruları sordu, aldığı cevaplar üzerine insanların da bu mahremleri hakkında zinaya razı olmayacaklarını ifade ettikten sonra elini gencin göğsüne koyup: “Ya Rabbi! Bunun günahını bağışla, kalbini temizle ve namusunu muhafaza et!” diye duada bulundu. Genç tam manasıyla ikna olmuş ve onun duasıyla itmi’nâna kavuşmuş olarak Rasûlullah’ın huzurundan ayrıldı; bir daha kesinlikle herhangi bir kötülüğe meyletmedi.”¹⁴⁴ Hadiste de görüldüğü üzere, zina fiilinin kendi bakış açısı dışında başka bir yönünden düşünmesini sağlamıştır. Aynı yanlış davranışın kendi annesi, kız kardeşi, teyzesi vb. yakınlarına yapılmasının kişide oluşturacağı yıkımın toplumda oluşturacağını belirtmiştir. Ayrıca genci tahkir etmeyip onu dinlemesi ve

¹⁴⁴ Ahmet b. Hanbel, h.no: 22211, 36/545

sonunda hayır dua etmesi iletişim tarihinde görülebilecek en güzel sahnelerden biridir.

Bu hadislerdende anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber, diğerkâmlığın iki cihan saadetini kazanma arzusundaki mümin bir kul için ulaşılması gereken bir erdem olduğunu bildirmiştir. İslam'ın istediği diğerkâmlık, dünyalık bir menfaat bekleyen bir anlayışla değil, Allah rızasını gözeten bir anlayıştır. İslam'a göre bu anlayış, kişileri ve toplumları iletişime ve dayanışmaya yönelten yegâne amaçtır. Bu amaca ulaşmak için diğerkâm olunmalıdır.

5. Kolaylaştırıcı Olmak:

Günlük hayatta duyduğumuz, '*o kişiyle iletişim zordur*', '*bu toplum iletişime kapalı bir toplumdur*', '*zor birisi iletişim kurulmuyor*' gibi cümleler iletişimde kolaylık hususunun önemini gösterir niteliktedir. Bir bireyle veya toplulukla iletişim kurulabilmesi, iletişimin sağlıklı şekilde devam edebilmesi, güzel sonuçlanması kolaylık anlayışına sahip olmakla mümkündür. Kolay iletişime geçebilmek, ilişkilerde kolaylık göstermek, problemlerin çözümüne kolaylıkla ulaşmak iletişimde çatışmaları önlemeyi sağlaması açısından da önemlidir.

İslam kolaylık dinidir. Nitekim Kur'an-ı Kerimde: "Allah size kolaylık ister, zorluk istemez."¹⁴⁵ buyurulmuştur. İslam dini insanlığa doğru yolu göstermiş ve insanlara birçok kolaylıklar sunmuştur. İslam Peygamberi, kolaylaştırıcılıkta ve affedicilikte en üstün insandır. Bir hadisinde Hz. Peygamber, "*Dinlerden hangisi*

¹⁴⁵ 2. Bakara. 185

Allah'a sevimlidir? Sorusuna; fitrata uygun, kolaylığı öngören tevhid (hanif) dinidir."cevabını vermiştir. ¹⁴⁶ Hz. Peygamber Hak dinin tebliğcisi olarak bu özelliğin temsilciliğini en güzel biçimde yerine getirmiştir.

Hz. Peygamber hayatın her aşamasında kolaylaştırıcı bir yaklaşımı esas almıştır. Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre, "*Hz. Peygamber, iki durum arasında seçim yapması gerektiğinde, günah olmadığı sürece, mutlaka kolay olanı tercih etmiştir.*" ¹⁴⁷

Hz. Peygamber ile ticari ortaklık yapmış olan sahabe Saib b. Ebi Saib Hz. Peygamber ile iletişimiyle ilgili olarak "*Ne karşı koyardı, ne de münakaşa ederdi*" diyerek Hz. Peygamberin ne kadar kolaylaştırıcı ve anlayışlı olduğunu bildirmiştir. ¹⁴⁸

Hz. Peygamber, vahiy gelmeden önceki dönemlerde bir ticari alacak verecek meselesinde, iş yaptığı genç bir tüccarla, borcunu ödemek için, anlaştıkları yerde üç gün beklemiş ve üç gün sonra gelen gence kızmadan "*Ey genç! Beni yordun üç gündür burada seni bekliyorum*" demiştir. Sinirlenmemiştir, azarlamamıştır sadece durumunu belirtmiş ve borcunu ödemiştir. ¹⁴⁹

Hz. Peygamber'in, bir bedevi ile mescitte yaşadığı hadise ise Hz. Peygamber'in , kolaylaştırıcı özelliğini gösteren en önemli misallerdendir. Bahsedilen bedevi, mescidin bir kenarına bevleder. Ashabı adamın üstüne üşüşürler. Hz. Peygamber ashabına engel olur ve: "*Siz kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz, zorlaştırıcılar*

¹⁴⁶ Ahmet b. Hanbel, h.no: 2107, 4/17

¹⁴⁷ Buhari, Edep, h.no: 6126, 8/30

¹⁴⁸ Ebu Davud, h.no: 4836, 4/260,

¹⁴⁹ Ebu Davud, Edep, h.no: 4996, 4/299

olarak gönderilmediniz. O idrar üzerine bir kova su dökün (yeter)!” der.¹⁵⁰ Hz. Peygamber ahabına bedevinin tavrına karşı aynı kabalıkla yaklaşılırsa iletişimin kapanacağını göstermiştir. Hz. Peygamber bu tavrı ile iletişimde taraflardan biri anlayış ve bilgi bakımından eksikse, diğere tarafın kolaylaştırıcı güzel üslupla yaklaşması gerektiğini öğretmiştir. İletişimde şiddeti söndürmenin veya zararı kapatabilmenin yolu bir tarafın kolaylık göstermesidir.

Bir başka rivayette, “Hz.Peygamber, mescitte bizimle oturup konuşurdu. Birgün yine bizimle sohbet etti, kalktı. Bizde kendisi ile birlikte kalktık. Derken bir bedevinin kendisine yetişip cübbesini şiddetle çekerek, ‘Bu iki deveme zahire yükle! Bunu ne kendi, ne de babanın malından yükleyeceksin.’ Dedi. Hz. Peygamberin boynu, bu sert davranış nedeniyle tahriş olmuş ve kızarmıştı. Hz. Peygamber şöyle buyurdu. ‘Hayır (malımdan değil). Allah’tan mağfiret dilerim hayır. Allah’tan mağfiret dilerim hayır. Cübbemi çekip boynumu acıttığının kisasını senden alıncaya dek hayır, Allah’tan mağfiret dilerim hayır.’ Her seferinde bedevi kendisine: ‘o hareketime karşı sana kisas vermem.’ Diyordu. Sonra Hz. Peygamber bir adam çağırıldı ve ona: ‘haydi şu iki deveye; birine arpa, diğere hurma yükle!’ sonra bize dönüp şöyle buyurdu: ‘haydi Allah’ın bereketi üzere dağılıp gidin.’”¹⁵¹ İletişime kapalı kaba insanların bile karşısında vakur bir tavırla karşılık veren Hz. Peygamber, hakkı söyledikten sonra, susmayı ve kolaylaştırıcı olmayı hal dili ile göstermiştir.

İnatlaşmak ve hep kendini haklı görmek, iletişimi zorlaştıran davranışlardır. Hz. Peygamber’in hayatı inatlaşmanın zıttı olan kolaylaştırıcı, anlayışlı davranış örnekleri ile doludur. Hz. Peygamber kendisi uyguladığı kadar, ahabına da tavsiye

¹⁵⁰ Buhari, Vudû’, h.no: 220, 1/54

¹⁵¹ Ebu Davud, Edep, h.no: 4775, 4/247

etmiştir. Özellikle dini hizmetlerde kolaylaştırıcı olmayı, insanları bezdirmemeyi esas almaları üzerinde önemle ve ısrarla durmuştur. Bir hadisinde: *“Cemaate haftada bir kere Cuma günü vaaz et! Daha fazla etmek istersen, iki kere, daha fazla etmek istersen üç kere vaaz et! İnsanları Kur’andan bezdirme! İnanlar kendi aralarında konuşurlarken konuşmalarını kesip onlara kısaca anlattığını sakın görmeyeyim. Çünkü onları bezdirmiş ve usandırmış olursun. Onlar konuşurken hiç ses çıkarmadan orada otur! Senden anlatmanı isterlerse o zaman anlat! Dua ederken edebiyata kaçma!”* demiştir. Hz. Peygamber ve ashabı bu esasları hem kendileri uygulamış hem de birbirlerine hatırlatmıştır.¹⁵²

6. Affedici Olmak:

İletişimde olumsuzlukların olması doğaldır. İnsanın doğasında olan hata işleme potansiyeli bazı durumlarda açığa çıkabilir. Bu hallerde mağdur durumda olan kişi, suçlu olan tarafa birçok şekilde tepki verebilir. Affedicilik bu yollardan biridir. İletişime en büyük katkıyı, kişilerin bir sorun karşısında birbirlerini affetmeleri sağlar. Affedici olmak, özellikle sıkıntılı durumlarda, iletişimin devamlılığını sağlar. Karşılıklı kin beslemenin önüne geçen bu durum, toplumun sağlıklı ve dayanışma halinde devamına da bir vesiledir. Affedicilik aynı zamanda diğer güzel ahlaki davranışların sebebi olan bir davranış şeklidir.

Affedicilik, Hz. Peygamberin çokça uyguladığı bir ahlak özelliğidir. Allah Hz. Peygamber’e insanların ahlakı içinden affetmeyi benimsemesini emretmiştir.¹⁵³

¹⁵² Buhari, Dua, h.no: 6337, 8/74

¹⁵³ Buhari, Tefsir Araf, h.no: 4644, 6/60

Bir rivayette; *“Af yolunu tut, uygun olanı emret ve cahillerden yüz çevir! mealindeki ayet ¹⁵⁴, sırf insanların ahlâkı hakkında nazil olmuştur” ¹⁵⁵* buyurularak güzel ahlakın en önemli unsurundan birinin de affedicilik olduğunu bildirilmiştir.

Hz. Peygamber, *“Sen (kötülüğü) en iyisi ile önle. mealindeki ayeti, ¹⁵⁶ öfke anında sabretmek ve yapılan kötülüğü affetmek”* olarak yorumlamıştır. *Kim buna riayet ederse, Allah onları korur ve düşmanlarını kendilerine boyun eğdirir.”* buyurmuştur. ¹⁵⁷

Hz. Peygamber’in yanında hizmetinde bulunan Enesten (r.a.) gelen bir rivayet şöyledir: *“Peygamber ahlakça insanların en güzeli ve mükemmeli idi. Bir gün beni işe gönderdi, ‘vallahı gitmem’ dedim. Oysa içimden bana emrettiği işe gitmek istiyordum. Çıkıp sokakta oynamakta olan çocukların yanına gittim. Bir de baktım Peygamber gelmiş ve arkamdan ensemden tutuyor. Ona baktım gülüyordu. Bana dedi ki: ‘Enesciğim sana söylediğim yere gittin mi? ‘Evet, Allahı’n Resulu şimdi gidiyorum!’ dedim. Enes devamla: ‘Vallahı ona dokuz yıl hizmet ettim. Yaptığım bir iş için ‘Neden böyle yaptın?2 yapmadığım bir iş içinde ‘Şöyle şöyle yapsaydın ya!’ dediğini hiç bilmiyor ve hatırlamıyorum.” ¹⁵⁸* Bu rivayette rivayette görüldüğü üzere Hz. Peygamber çocuklar dâhil, birlikte olduğu tüm insanlara karşı affedici tavrı takınmıştır.

¹⁵⁴ 7. Araf. 199

¹⁵⁵ Buhari, Tefsir Araf, h.no: 4643, 6/60

¹⁵⁶ 41. Fussilet. 34

¹⁵⁷ Buhari, Tefsir, Zümer, 6/127

¹⁵⁸ Müslim, Fadâil, h.no: 2310, 4/1805

Bir başka rivayette, *“Huneyn günü ayağını acıtan bir adama Hz. Peygamber, elinde kamçı ile biraz vurur. Ayağı acıyan adam bu durumdan pişman olur. Ertesi gün Hz. Peygamber’in Ashabı bu adamı ararlar, o da Hz.Peygamber’in kendisini acıttığı için aradığını sanır. Ancak Hz. Peygamber ‘O adama kamçı ile vurduğu için seksen koyun almasını’”* söylemek için aratmıştır.¹⁵⁹ Hz. Peygamber’in bu davranışı onun ne kadar hassas ve affedici olduğunu göstermiştir.

Hz. Peygamber, sadece günlük yaşantılarda değil adli durumlarda da af yolunu emretmiştir. Bu konuyla ilgili bir rivayeti Hz. Enes : *“Kıyas talebiyle Peygamber’e bir dava aksettiğinde mutlaka affedilmesini emretmiştir. Aksini hiç görmedim.”*¹⁶⁰ şeklinde iletmiştir. Ashabına affedicilik konusunda, davaların kendisine getirilmeden, af yoluna gidilerek çözmeleri konusunda uyarıda bulunmuştur. Bu konuyu bir hadisinde: *“Aranızda işlediğiniz suçlarda birbirinizi affedin, zira haddi gerektiren herhangi bir suç bana yansırса cezasını uygulamam vacip olur.”*¹⁶¹ şeklinde ifade etmiştir.

Hz. Peygamberden gelen bir rivayette: *“Safvan bin Ümeyye hicret etmek için Medine’ye geldiğinde mescitte hırkasını yastık yapıp yatmıştır. Daha sonra, bir hırsız onun hırkasını çalar. Safvan, hırsızı yakalayıp derhal Hz. Peygamber’e götürür. Hz. Peygamber hırsızın elinin kesilmesini emredince, Safvan ‘Ey Allah’ın Resulü! Ben bunu istememiştım. Hırkam ona sadaka olsun.’der. Hz. Peygamber de “Bunu bana gelmeden önce yapsaydın olmaz mıydı?” ” buyurmuştur*¹⁶². Hz.

¹⁵⁹ Darimi, Mukaddime, h.no:73, 1/211

¹⁶⁰ Ebu Davud, Diyât, h.no: 4497, 4/169

¹⁶¹ Ebu Davud, Hudud, h.no: 4376, 4/133

¹⁶² Malik, h.no: 3086, 5/1220

Peygamber burada ashabına iletişimin en can alıcı noktalarından biri olan “*önce konuşmak*” esasını ve sorunu hâkime taşımadan, kendi aralarında çözüm yolu aramanın öncelikli davranış olduğunu göstermiştir. İletişim de bir sorun yaşandığı zaman kişiler önce aralarında bir uzlaşma arayışında olmalıdır. Eğer sorun kendilerinin aşamayacağı bir boyutta ise hâkime taşımaları daha doğru bir davranıştır. Safvan, olay gerçekleşir gerçekleşmez, derhal Hz. Peygamber’in huzuruna koşmuştur. Oysaki, önce konuşsa belki de bu kadar pişmanlık yaşanmayacaktır.

Hz. Peygamber’den sonra ashabı da bu yolu takip etmiş ve ceza gerektirecek durumlarda önce tarafların konuşma ve uzlaşma yoluna gitmelerini tavsiye etmişlerdir. Bir defasında, “*Zübeyr bin Avvâm, bir hırsız yakalayıp onu sultana götürmekte olan bir adamla karşılaşır. Zübeyr adamı salıvermesi için aracı olmak ister. Adam: ‘Olmaz, ben sultana teslim edeyim de sen sonra ne yaparsan yap!’ deyince, Zübeyr ‘Şefaât (aracılık) henüz sultana ulaşmadan önce olur. Sultana ulaştıktan sonra, şefaât edene de edilene de lanet olunur.’ der.*”¹⁶³

Hz. Peygamber insanların birbirlerini affetmesinin, kini ortadan kaldıracağını bildirmiştir. Affedicilik kalpteki kötü duyguları temizleyen, topluma huzur getiren bir iletişim şeklidir.¹⁶⁴

Hz. Peygamber’e biri hizmetçisini ne kadar affetmesi gerektiğini sorduğunda Hz. Peygamber: “*Onu her gün yetmiş kere affet*” buyurmuştur.¹⁶⁵

¹⁶³ Malik, h.no: 29, 2/835

¹⁶⁴ Bezzar, Musnedu İbn Abbâs, h.no: 5403, 12/30

¹⁶⁵ Ebu Davud, h.no: 5164, 4/341

E. Davranışsal Yöntem

İletişimin tam ve etkin olarak kurulabilmesi için iletişime geçmekte, iletişimi devam ettirmekte ve iletişimi geliştirmekte kullanılacak, selamlaşmak, tokalaşmak, izin istemek, düzgün giyimli olmak, dinlemek, hal dili kullanmak, hediyeleşmek, teşekkür etmek gibi davranışsal yöntemler vardır. Kullanılan yöntem iletişimi kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı olabilir. İyi ve etkili iletişim kurmak için; bu yöntemlerin yerinde kullanılması gereklidir.

1. Selamlaşmak:

Selam, bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, eslenme, merhaba¹⁶⁶ anlamlarına gelir. Selam iletişimde ilk adımdır. Tüm toplumlarda farklı dillerde olsa da selam ifadeleri mevcuttur. “Bireyler, dilin sunduğu alternatif selam türlerinden kendilerince uygun gördükleri ve karşısındaki kişi ya da kişilerinde uygun göreceğini varsaydıkları birini veya birkaçını, iletişim zamanını, mekanını ve ortamını da dikkate alarak kullanırlar.”¹⁶⁷

Selam, doğruluk ve esenlik timsali olan, Hz. Peygamber’in iletişim üslubunda ilk sırada yer alır. Esenlik dileği olan “*selam*” kelimesi; benden sana zarar gelmez demenin bir diğer ifadesidir.

¹⁶⁶ TDK, “Selam”, 2006

¹⁶⁷ Ayhan, Selçuk, “Kültürlerarası Açısından Gündelik İletişim Davranışları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1-17, 2005, s.2

Hz. Peygamber, bir kiři veya toplulukla karşılaşma halinde önceliğin, selamlaşmak olduğunu bildirmiştir.¹⁶⁸ “*Kelamdan önce selam*” şeklinde dilimize de yerleşen bu kural, adap bakımından önemlidir. Hadislerde, iletişime gećeceđimiz bir fert veya topluluğa önce selam verilip, daha sonra iletişime devamın önemi vurgulanmıştır. Ebu Hureyre’den gelen bir rivayette Hz. Peygamber, “*bir meclise girerken de çıkarken de selam verilmesi gerektiğini*” bildirmiştir.¹⁶⁹

Hz. Peygamber, selamın adabın bir gereği olmanın yanında sevap getiren bir amel olduğunu da belirtmiş “*Bir cemaatten kalkarken verilen selamın, kendinden sonra o cemaatin yapacakları hayrın sevabına ortak edeceğini*” bildirmiştir.¹⁷⁰ Hz. Peygamber, “*Kişinin tanıdığı, tanımadığı herkese selam vermesinin, İslam’ın en hayırlısı olduğuna*” dikkat çekmiştir. “*Selamın, İslam’ın bir şiarı olduğunu*” bildirmiştir.¹⁷¹

Hz. Peygamber, bir ortama girmek için izin istemeden önce de selam vermek gerektiğini, yaşadığı bir olayda göstermiştir. “*‘Girebilir miyim’ diye soran birine, hizmetçisi aracılığıyla, selam üzere olsun, girebilir miyim?’ desin*” buyurmuştur. Dışarıda bulunan kişi, bu konuşmayı duyup selam verdikten sonra izin istemiş ve Hz. Peygamber, bundan sonra onu huzuruna kabul etmiştir.¹⁷²

¹⁶⁸ Tirmizi, Selam, h.no: 2699, 5/59

¹⁶⁹ Ebu Davud, Edep, h.no: 5208, 4/353

¹⁷⁰ Ebu Davud, Selam, h.no: 5208, 4/353

¹⁷¹ Buhari, Selam, h.no: 6236, 8/52, Müslim, Selam, h.no: 39, 1/65

¹⁷² Ebu Davud, Edep, h.no: 5177, 4/345

Hz. Peygamber'in, bu davranışı eğitim bilimleri içinde önemlidir. Hz. Peygamber bir konuyu öğretirken, doğru davranışı o anda anlatıp uygulatarak göstermiştir.

Hz. Peygamber, "*Selam*" kelimesinin, Allah'ın isimlerinden bir isim olduğu ve bu ismin Müslümanlar arasında yayılmasına önem vermiştir. O (s.a.v.), "*Müslüman bir adamın bir kavme uğrayıp selam verdiğiğinde, selamı hatırlattığı için sevabının bir derece fazla olduğunu, eğer selamını almazlarsa selamını onlardan daha üstün ve güzel varlıkların alacağını*" bildirmiştir. Klasik hais kaynaklarındaki rivayetlere bakılarak, selam vermeyle ilgili faydalar şu şekilde özetlenmiştir:

"Selamın yaygınlaştırılması, insanlar arasındaki sevgiyi yaygınlaştırır.

Selam ile insanlar arasındaki dargınlıklar kalkar.

Selamı bir ilavesi ile alan selam verenden daha fazla sevap kazanır.

Selam almak müslümanların birbirleri üzerindeki haklarıdır.

Selam, Esmâ-i Hüsnâ'dan biridir.

Küçük büyüğe, yürüyen oturana, sayıca az olanlar, sayıca çok olanlara selam verir.

Bir topluluktan ayrılırken de esenlik dilemeli, selamla ayrılmalıdır".¹⁷³

2. Tokalaşmak:

Tokalaşma, göz teması, reverans (hafif eğilerek selam verme veya el öpme gibi etkileşimde selamlaşmayı bütünleyen, ya da kendi başına selam işlevi gören

¹⁷³ Kandemir, M.Yaşar., "el- Edebü'ül- Müfred Tercüme ve Şerhi", 2. Cilt, syf. 351-

davranışların uygulama ve algılanmasında da toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık görülür.¹⁷⁴

Hz. Peygamber, “*El tutmak selamın tamamındandır.*” buyurmuştur.¹⁷⁵ “*Buluşup el sıkışan iki Müslüman kişiyi Allahın bağışlayacağını*” bildirmiştir.¹⁷⁶

“*El sıkışmanın kalpteki kini gideren bir fiil olduğunu*” belirtmiştir.¹⁷⁷ Hz. Peygamber, musafaha konusunda da ahlakın zirvesi olduğunu göstermiştir. Nezaketi ve saygısıyla karşısındaki insanlara İslam mesajını iletmiştir. Onun (s.a.v.) bu özellikleri, şu hadiste en güzel biçimde ifade edilmiştir. “*Hz. Peygamber, musafaha ettiği zaman, karşısındaki adam elini çekinceye dek mübarek elini çekmez, adam yüzünü ondan çevirinceye kadar ondan yüzünü çevirmezdi ve oturduğu adamın önünde dizlerini uzatmazdı.*”¹⁷⁸

3. İzin İstemek:

Hz. Peygamber, adabın gereği olarak iletişimde selam verdikten sonra ikinci adımın izin istemek olduğunu bildirmiştir. İzin istemenin de üç kez olduğunu belirtmiştir. Hz.Peygamber’in “*izin almak üç keredir*” buyurduğu rivayetlerde

¹⁷⁴ Selçuk, Ayhan, “Kültürlerarası Açısından Gündelik İletişim Davranışları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1-17, 2005, s.6

¹⁷⁵ Tirmizi, , İsti’zân ve Âdâp, h.no: 2730, 5/75

¹⁷⁶ Ebu Davud, Edep, h.no: 5212, 4/354

¹⁷⁷ Malik, Muhacere, h.no: 16, 2/908

¹⁷⁸ Tirmizi, Rekaik, h.no: 2490, 4/654

bulunmaktadır.¹⁷⁹ Bir mekâna girmek için izin isterken bekleme şeklinin de kapının tam karşısında durmak değil sağ ya da sol tarafını kapıya çevirerek durmak gerektiğini, Hz. Peygamber bizzat göstermiştir. İzin almak için kapısının tam karşısında duran bir ziyaretçisine: *“Ya şöyle dur, ya da böyle dur! Çünkü izin istemek içerdekilere haber vermek içindir”* buyurmuştur.¹⁸⁰

Hz. Peygamber, izin almanın aile fertleri için de geçerli olduğunu, ne kadar samimi ve yakın olursa olsun kişinin izin alması gerektiğini bildirmiştir.¹⁸¹ Aile içi de olsa korunması gereken mahremiyetler olduğuna dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber, *“Kapı önünde bekleme sırasında gözün de içeriye girmemesini, eğer göz içeri girerse artık izin istemeye gerek olmadığını”* söylemiştir. *“Bir gün bir adamın kendi odalarından birinin içine baktığını fark eden Hz. Peygamber, hemen mişkas denilen ok demiriyle ona doğru ayağa kalkmış, bedevi de bunu görünce geri kaçmıştır.”*¹⁸² Bir diğer hadisinde: *“Kim bir topluluğun evini gözlerse, gözünü çıkarmaları onlara helal olur.”* buyurmuştur.¹⁸³ Yine *“Bir kimse izin almadan bakıp, ev halkının avretini görürse ceza gerektiren bir suç işlediğinden bir daha girmesinin helal olmadığını”* bildirmiştir. Ancak *“Ev sahibinin kapı ve pencereleri açık bırakması durumunda suçun ev sahibinin olduğu”*¹⁸⁴ konusunda uyarıda bulunmuştur. Bu hadislerden de anlaşıldığı üzere insanların izni olmadan

¹⁷⁹ Buhari, İsti’zân, h.no: 6245, 8/54, Müslim, İsti’zân, h.no: 2153, 3/1695,

¹⁸⁰ Ebu Davud, Edep, h.no: 5186, 4/348

¹⁸¹ Malik, İzin İstemek, h.no: 1, 2/963

¹⁸² Buhari, İsti’zân, h.no: 6242, 8/54

¹⁸³ Müslim, Âdâb, h.no: 2158, 3/1699

¹⁸⁴ Tirmizi, İsti’zân ve Âdâb, h.no: 2707, 5/63

özel ve göstermek istemedikleri mahrem alanlarına girmek çok sakıncalıdır. Günümüzde internet ortamında bu tip mahrem bilgiler ve mahrem alanların ihlali çokça yaşanmaktadır. Bilgisayar uygulamalarının ücretsiz indirilmesi karşılığında bazı şirketler kişilerin özel bilgilerine çeşitli amaçlarla ulaşma izni için istekte bulunmaktadır. Ve çoğu kullanıcı bilinçli veya bilinçsiz izin vermektedir. Bu tip izinlerde, telefon veya iletişim araçlarının kullanımında İslam'ın mahremiyete olan hassasiyeti hem kişiler hemde şirketler bazında göz önünde bulundurulmalıdır. Hatta gerekli yasalar ve uyarılara daha fazla önem verilmek suretiyle insanlar bilgilendirilmelidir. Aksi takdirde bugün kişiler için önemsemedikleri bu izinlerle paylaştıkları bilgi veya görüntüler, ileri zamanlarda daha ağır olumsuz sonuçlar oluşmasına sebep olabilmektedir.

4. Düzgün Giyimli Olmak:

Giyim insanın örtünme, sıcak veya soğuktan korunma, süs, savaşlarda zırh ve birçok amaç için kullanabildiği bir araçtır. İletişimde giyimin düzgün olması, sosyal ve kültürel durumu yansıtması açısından önemlidir. Aynı zamanda giyim kişi hakkında ilk fikri oluşturan bir unsurdur.

Hz. Peygamber giyime ve dış görüntü konusunda oldukça hassas davranmıştır. O (s.a.v.), temiz, güzel ve imkânlar dâhilinde en iyisini giymiş ve giyilmesini tavsiye etmiştir. O (s.a.v.), insanların giyimlerinin kimlikleri ile ilgili olduğunu bildirmiştir. Giyim tarzı ile toplumların hangi topluluğa ait olduklarını

gösterdiği üzerinde durmuştur.¹⁸⁵ Yani bir Müslüman'ın İslam toplumunun bir üyesi gibi giyinmesini emretmiştir.

Hiz. Peygamber, örtünme emrinin yerine getirilmesinin yanında temizlik, sadelik, güzellik ve renk gibi tercihlerde de bulunmuştur. Hiz. Peygamber, iyi giyimin iletişimde, muhataba çeşitli mesajlar verdiğini bilmektedir. Buna binaen, bir müslümanın, çoban dahi olsa imkânı varsa iyi giyinmesini tavsiye etmiş hatta uygulatmış ve onaylamıştır.¹⁸⁶ Hiz Pygamber: “Bir eşya eğer kişiye yakışmışsa alıp onu eskitmeyi, sonra yenisini almayı gerekli görmüştür.”¹⁸⁷ Rivayetler'e göre Hiz. Peygamber: “*Bazı kıyafetleri kullanılan malzeme, renk veya cinsiyete uymama gibi nedenlerden giyilmesini hoş karşılamamıştır.*”¹⁸⁸ Hiz. Peygamber'in: “*Renk konusunda beyaz ve yeşili tercih ettiğine*” dair rivayetler vardır.¹⁸⁹ Hiz. Peygamber

Hiz. Peygamber bir müslüman'ın her konu da olduğu gibi giyim konusunda da tevazuu esas almasını istemiştir. Bir ivayette: “*Giyimde tevazuu kulluğun bir göstergesi*” olduğunu bildirmiştir. “*Hem sefaletten hem de gösteriştten uzak orta yollu bir giyimi*” tavsiye etmiştir.¹⁹⁰

Hiz. Peygamber, “Giyinmenin Allah'ın bir ikramı olduğunu ve imkânlar dâhilinde Allah'ın bu nimetini de güzel giyinme şeklinde kulları üzerinde görmek

¹⁸⁵ Tirmizi, Sıfatu'ul-Kıyame, h.no: 2481, 4/650

¹⁸⁶ Tirmizi, Edep, h.no: 2819, 5/123

¹⁸⁷ Ahmet b. Hanbel, h.no: 4899, 8/500

¹⁸⁸ Ebu Davud, Libas, h.no: 4048, 4/48

¹⁸⁹ Buhari, İstiare, h.no: 2628, 3/165

¹⁹⁰ Tirmizi, Radâ, h.no: 1167, 3/462

istediğini” bildirmiştir.¹⁹¹ “*Bir Müslüman’ın gerekli hallerde iyi ve güzel giyinmesinin*” gerekliliğine de vurgu yapmıştır.

5. Dinlemek:

Dinlemek, “*İşitmek için kulak vermek, birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak, uymak, baş eğmek, itaat etmek*” demektir.”¹⁹²

“Başkalarının iletği sözlü mesajları anlayabilmek için, kişinin belli düzeyde dinleme beceri ve alışkanlığı edinmiş olması gerekir. Ancak temel düzeyde kalan bir dinleme becerisi kişinin ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olmaz. Kişi, toplumsal ilişkilerdeki çeşitlilik ve karmaşıklık nedeniyle, bu beceriyi yaşam boyu geliştirmek zorundadır.”¹⁹³

Günümüz iletişimde en önemli sorunlardan biri de kişilerin birbirlerini anlamamalarıdır. Bunun sebebi de birbirlerini gereği gibi dinlememeleridir. ‘Sürekli kendi fikri dinlensin, kendi tarafı konuşsun mantığı’ ile hareket edildiği için iletişim engellenmektedir. Herhangi bir konu veya sorun konuşulduğunda her iki taraf da görüşlerini rahatça anlatabilmeli ve dinlemelidir.

¹⁹¹ Ahmet b. Hanbel, h.no: 21284, 35/206

¹⁹² TDK, “Dinlemek”, 2006

¹⁹³ Aşılıoğlu, Bayram, “Türkçe Öğretmen Adaylarına Göre Derslerde Karşılaşılan Başlıca Dinleme Engelleri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2009, c. 8, sy. 29, s. 45-63

İslam Peygamberi'nin en önemli özelliği iyi ve sabırlı bir dinleyici olmasıdır. O (s.a.v.), karşısında konuşan kimsenin sözünün kesmezdi, sözü bitinceye kadar dinlerdi.

H.z. Peygamber, vali tayin ettiği veya imam olarak cemaate hitap eden bir ashabına *“İnsanları dinlemelerini, sözlerini kesmemelerini emretmiştir.”* O (s.a.v.), böyle davranmaları konusunda ashabını özellikle uyarmıştır. Ashabı, H.z. Peygamber'in kendisini, *“Cemaate haftada bir kere Cuma günü vaaz etmesini ancak bu vaazı üç kere üstüne çıkarmamasını ve insanları Kur'an'dan bezdirmemesini tavsiye ettiğini”* haber vermiştir. Bir başka rivayete göre, *“İnsanlar istemeden onların konuşmalarını kesip, vaaz ve nasihat etmeyi de yasaklamıştır.”* Yine H.z. Peygamber, *“Herhangi bir toplulukla birlikte olduklarında onlarla birlikte oturup susmalarını, insanlar isterse anlatmalarını tavsiye etmiştir.”*¹⁹⁴ Ashab-ı kiram ayrıca, bu davranış şeklinin, H.z. Peygamber'in bir uygulaması olduğunu haber vermişlerdir.

6. Güler Yüzlü Olmak:

İslam'ın ilk tebliğcisi olan H.z. Peygamber'in en önemli özelliği de mütebessim olmasıdır. H.z. Peygamber özel yaşantısında genel anlamda düşünceli ve hüzünlüdür. Ancak insanlara iletişim halinde iken karşısındaki kişilere olumlu ve mütebessim yaklaşmıştır. Bu H.z. Peygamberin insan algısı ile de ilgilidir. H.z. Peygamber genel olarak insanlara olumlu bakmış, hiçbir zaman onların hata ve kusurlarını araştırmamıştır. Bundan dolayı karşısındaki insanlara da haksızlık

¹⁹⁴ Buhari, Daavât, h.no: 6337, 8/74

yapmadıkları sürece öfkelenmemiştir. İnsanlara olumlu ve önyargısız yaklaştığı için de bunun bir yansıması olarak mütebessim olmuştur.

Hz. Peygamber'in bazı olaylar karşısında da gülümseyerek tepki gösterdiği olmuştur. *"Hz. Peygamber'in Hacc yolculuğu sırasında Ebu Bekir'in kölesinin devesini bağlamaması nedeniyle çıkan sorun karşısında, Ebu Bekir kölesine sert davranmıştır. Onun bu halini gören Hz. Peygamber tebessüm edip: "Şu Hacca niyetli ihramlıya bakınız ne yapıyor!" dediği ve başka bir şey demeden sadece gülümsemeye devam ettiği" bildirilmiştir.*¹⁹⁵

Benu Mustalık gazası dönüşünde münafık Abdullah bin Ubeyy'in münafıklıklarını haber veren Zeyd bin Erkam'ı yalancı çıkarması üzerine meydana gelen olayda Hz. Peygamber'in tavrı önemlidir. *"Yalanlarla zor duruma düşen Zeyd'e Hz. Peygamber yaklaşmış, kulağını bükmüş ve gülümsemiştir. Bu durum karşısında Zeyd, 'Cennette ebediyen kalsaydım bu kadar sevinmezdim.'" demiştir. Durumu merak edip soran Ebu Bekir'e Zeyd, "O (s.a.v.), bana bir şey demedi, sadece kulağımı büküverdi, yüzüme gülümsedi.", dediği. Bunun üzerine Ebu Bekir: "Sevin" dediği bildirilmiştir.*¹⁹⁶ Sonuçta Hz. Peygamber münafığın yaptığı hareket karşısında zor duruma düşen Zeyd'i gülümseyerek teselli etmiş ve desteklemiştir. Zaten bu olaydan sonra da olayı açığa kavuşturacak Münafikun Suresi inmiştir."

Hz. Peygamber güler yüzlü olmayı tavsiye etmiştir. Güler yüzlü olmanın basite alınmayacak bir iyilik olduğunu belirtmiştir. İletişimde olumlu yaklaşımın ilk adımı kişiyi güler yüzle karşılamaktır. Hz. Peygamber, din kardeşini güler yüzle

¹⁹⁵ Ebu Davud, Menâsik, h.no: 1818, 2/163

¹⁹⁶ Tirmizi, Tefsir, h.no: 3313, 5/415

karşılamaı emretmiştir. Bir müslümanın din kardeşini güler yüzle karşılamaı sadakadır. ¹⁹⁷ buyurmuştur.

7. Hal Dili Kullanmak (Jest ve Mimikler):

İletişimde kişinin duruşu, hal ve hareketleri beden dili olarak adlandırılır. Beden dili sözsüz iletişimdir. Sözsüz iletişim sözlü iletişimden daha yüksek bir etkiye sahiptir. Yüz ifadeleri, beden duruşu, ses tonu, dokunma, göz teması gibi yollarla gerçekleşir. ¹⁹⁸ Sözsüz iletişim türü olan beden dili, kullanılan sözel bir ifadenin etkinliği artırıcı etki yapması açısından önemlidir. “Beden dili insanların ne söylediği değil, nasıl söylediğidir. Ellerini yumruk yapmış, dişlerini sıkkan bir insanın karşısındaki kişiye onu sevdiğini söylemesi ne kadar inandırıcı olur.”¹⁹⁹ Demek ki beden dilinin kişinin söylediklerini doğrulama ve yalanlama etkisi de söz konusudur. Beden dilinin iletişimde etkin ve derin mesajlar içeren bir rolü vardır.

“Temel misyonu anlamak ve anlaşılacak olan bir Peygamber’in anlamak ve anlaşılacak adına beden dili üzerinden ortaya koyduğu davranış örnekleri tetkike değerlidir. Hz. Peygamber’in beden diline ait yapılan değerlendirmeler gözleme dayalı olmayıp, sahabe-i kiram’ın onun (s.a.v.) beden dine ilişkin naklettiği haberlere

¹⁹⁷ Tirmizi, Et’ime, h.no: 1833, 4/274

¹⁹⁸ Kaya, a.g.e., s. 178

¹⁹⁹ Üstünel, Gülcan, “Etkili İletişim Becerileri ve Beden Dili”, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Tekirdağ 2011, Yüksek Lisans Tezi, s.37

dayanmaktadır. Hz. Peygamber'in gerek tebliğ ve gerekse özel boyutlu iletişimde bu dile ait motiflere –sözel iletişime paralel olarak- yoğun şekilde rastlanmaktadır. Hz. Peygamber'in beden dili, genelde duygu ağırlıklı, içerik ve görüntüler olan; neşe ve üzüntü, memnuniyetsizlik, sevgi ve öfke, korku, emir ve nehiy, onay ve ret, nezaket, duyarlık, bakma, susma, önemseme, te'yid ve teşhis, yakın temas gibi alt başlıklara ayrılabilir.”²⁰⁰

Ashab-ı kiram Hz. Peygamber'in hal dilini nasıl andıklarını, “*Hz. Peygamber örtüsü içindeki bakire kızdan daha utangaç (hayâ sahibi) idi. Hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman (bir şey söylemezdi de) biz onu yüzünden anlardık.*”²⁰¹ şeklinde ifade etmiştir.

Hz. Peygamber'in beden dili ile ilgili bildirilecek genel hal, onun sürekli düşünceli oluşu ve bu durumunun bakışlarına yansımalarıdır. Bir kişi veya toplulukla iletişim halinde olmadığı durumlarda bile bakışları son derece anlamlıdır.

Oruç tutamadığını belirten ve karşılığında ne yapması gerektiğini danışan sahabisine çeşitli yollar tavsiye etmiştir. Ancak muhatabı “*Bu yollardan hiç birine güç yetiremeyeceğini söyleyince sadakayı tavsiye etmiş, hatta Hz. Peygamber'e gelen bir miktar hurmayı sadaka olarak vermesini teklif ettiğinde, fakir kişinin sadakayı da kendine istemesi karşısında dişleri görünecek kadar gülmüştür.*”²⁰²

²⁰⁰ Kavaklıoğlu, Mahmut, “Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber”,

Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004/2, c.3, Sayı:6, ss. 49-50

²⁰¹ Buhari, Edep, h.no: 6102, 8/26, Müslim, Haya, h.no: 2320, 4/1809

²⁰² Buhari, Savm, h.no: 1936, 3/32, Tirmizi, Keffare, h.no: 724, 3/93

Hz. Peygamber, “Arkadaşı Hz. Ebu Bekir’in ihramlıyken sinirlenip hizmetçisine kızmasına ihramlıyken böyle davranmanın daha sakıncalı olduğunu ve Ebu Bekir’in bunu unutmamasını, gülümseyerek hatırlatmış” ve gergin ortamı yumuşatmıştır.²⁰³

Hz. Peygamber, ashabından birine hurma ikram ettiğinde, onun bir ağrısının olduğunu öğrendiğinde, yemesinin sakıncalı olduğunu hatırlatması üzerine sahabinin; “diğer yanımla yerim” diyerek cevap vermesi de hoşuna gitmiş ve gülmüştür.²⁰⁴

Hz. Peygamber, eşi Hz. Aişe’nin oyun oynarken atın kanatlarının olduğunu söylemesi üzerine Hz. Peygamber, “Atın kanatları olur mu?” diye sormuştur. Hz. Aişe’nin “Süleyman’ın atının kanatları da vardı” şeklindeki akıllıca cevabına da gülererek karşılık vermiştir.²⁰⁵

Hz. Peygamber, yaşamı boyunca dünya ve dünyalık bir şey öfkelenmemiştir. Ancak haksızlık yapıldığında öfkelenmiş ve haksızlık giderilinceye kadar hiçbir şey öfkesini durduramamıştır. Hak ve hakikat bahis konusu oldu mu onu hiç kimse durduramamıştır. Kendi nefsi için kızmamış ve intikam almaya kalkışmamıştır.

Hz. Peygamber, bir adamın gelip, “Nasıl oruç tutarsın?”, diye sormasına öfkelenmiştir. Bunu anlayan Hz. Ömer onun öfkesini söndürecek sözler söyledikten sonra soruyu uygun bir üslupla sormuştur. Hz. Peygamber de oruçla ilgili gerekli bilgileri anlatmıştır.²⁰⁶ Aynı şekilde “Kayıp bir deve ile ilgili soruyu da uygun

²⁰³ Ebu Davud, Menâsik, h.no: 1818, 2/163

²⁰⁴ İbn Mace, Tıb, h.no: 3443, 2/1139

²⁰⁵ Ebu Davud, Edep, h.no: 4932, 4/283

²⁰⁶ Müslim, Siyam, h.no: 1162, 2/818

*bulmamış öfkelenmiştir.”*²⁰⁷ Bu misallerde Hz. Peygamber’i sorunun içeriği ve tarzı bakımından uygun olmaması öfkelenmiştir. Fakat muhatabına kötü davranmamıştır.

Ensardan birinin Zübeyr ile sulama ile ilgili davalarında, Hz. Peygamber’in hükmü karşısında Ensar’ın *“Halanın oğlu olduğu için böyle söylüyorsun”* demesi karşısında kızgınlığı yüzünden belli olmuştur. Böylesi bir itham karşısında Hz. Peygamber rahatsız olmuş ve bu konu ile ilgili Nisa 65. ayeti inmiştir.²⁰⁸

Hırsız bir kadının affı istendiğinde Hz. Peygamber’in rengi atmıştır. *“Allah’ın cezalarından biri hakkında şefaet mi istiyorsun?”* demiştir. Ve ceza yerine getirilmiştir. O kadın daha sonra düzelmiş ve doğru yolu bulmuştur.²⁰⁹ Burada da Hz. Peygamber’den toplumsal statüsü üst olan bir kişiye ayırım yapmadan adaleti yerine getirdiği görülmüştür.

Kullanılan boya veya rengi nedeniyle ashabından bazılarını uygun olmayan bir kıyafetle gördüğünde kızgınlığı yüzüne yansımış ve kıyafeti çıkarmasını söylemiştir.²¹⁰

Ensardan birinin peygamberler ile ilgili bir tartışma sonunda bir Yahudi’yi tokatlaması olayı Hz. Peygamber’e ulaşmıştır. Yahudinin Allah’ın Musa’yı tüm insanlara tercih ettiğine dair yemini üzerine Sahabi *“Muhammed aramızdayken böyle yemin etmemesini”* söylemiş ve onu tokatlamıştır. Yahudi de Hz. Peygamber’e gelerek *“bize eman verdiniz”* diyerek şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine Hz.

²⁰⁷ Buhari, Mesâkât, h.no: 2372, 3/113

²⁰⁸ Buhari, Mesâkât, h.no: 2359, 3/111

²⁰⁹ Buhari, Şehâdât , h.no: 2648, 3/171

²¹⁰ Ebu Davud, Libas, h.no: 4094, 4/60

Peygamber yüzüne yansımıştır ve tepki göstermiştir. Hangi peygamber'in daha üstün olduğu ile ilgili bir tartışmanın yanlış olduğunu bildirmiştir. *“Peygamberler hususunda tercih yapmamalarını”* emretmiştir.²¹¹

Bir defasında, Sehl isimli bir sahabi gönüllü olarak orduya yazılmış sonra da rahatsızlanmıştır. Hz. Peygamber'e haberi getirilir ve Sehl'e Amir bin Rebia'nın nazarının değmiş olabileceği bildirilir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Amir bin Rebia'yı çağırır yüksek sesle *“Niçin biriniz kardeşini böyle öldürüyor. Gördüğün zaman ona ‘Barekallahu’ demen gerekmez miydi?”*²¹² demiştir. Ve nazarın kalkması için uğraşmıştır.

Hz. Peygamber, *“Resimli bir malzemenin evin uygun olmayan bir bölümünde kullanıldığını gördüğünde”*²¹³ *“Ashabının Kuran'ın kıraatı konusundaki tartışmalarını işittiğinde”*²¹⁴ *“kötü anlam ifade eden isimler duyduğunda”*²¹⁵, *“Ashabının kader konusunda tartışmalarını duyduğunda”*²¹⁶ yüz hatları değişmiştir. Etrafındakiler onun (s.a.v.) bu yüz ifadesinden rahatsız olduğunu anlamışlardır.

Hz. Peygamber, *“Altın yüzük takmış, ipek bir kıyafet giyen birinin, kendisine verdiği selamı almamıştır. Bu takı ve kıyafeti çıkardığında selamını almıştır.”*²¹⁷ Hz.

²¹¹ Buhari, Tefsir Saffat, h.no: 3414, 4/159

²¹² Malik, h.no: 1, 2/938

²¹³ Buhari, Bed'u'l-Halk, h.no: 3224, 4/114

²¹⁴ Buhari, Ehâdisû'l-Enbiyâ, h.no: 3476, 4/175

²¹⁵ Ebu Davud, Tıb, h.no: 3920, 4/19

²¹⁶ Tirmizi, Kader, h.no: 2133, 4/443

²¹⁷ Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *“Sünenü'n-Nesai”*, Beyrut, 2001, h.no:9461, 8/381

Peygamber, “*Borçlu olarak ölen birinin de namazını kılmamış bir başkası ölenin borcunu ödediğinde namazını kılmıştır.*”²¹⁸ Ayrıca Hz. Peygamber, “*İntihar edenin de namazını kaldırmamıştır.*”²¹⁹ Hz. Peygamber hal dili ile bu tip davranışların yanlış olduğunu bildirmiştir.

Hz. Peygamber insanları kırmamak için çoğu zaman rahatsız olduğu durumları bile dillendirmemiştir. Hz. Peygamber “*Hz. Zeynep bin Cahş ile evlendiğinde yemek vermiştir. İnsanlar yemekten sonra fazla oturunca Hz. Peygamber anlamaları için kalkıp eşlerinin odalarını gezerek onlara selam vermiştir. Sözlü olarak konuklarına kalkıp gitmelerini söylemeden anlamaları için ortamı terk etmiştir. Döndüğünde hala orada olduklarını görünce tekrar eşi Aişe'nin odasına gitmiş ve gittiklerini anladığında rahatlamıştır.*”²²⁰ Bu olaydan sonra “*Ey iman edenler, Peygamberin evlerine, vaktine dikkat etmeksizin ve yemek için izin verilmedikçe girmeyin; ancak çağrıldığınızda girin, yemeği yediğinizde de hemen dağılın; sohbet etmek için de izinsiz girmeyin! Çünkü o, peygambere eziyet veriyor, üstelik sizden utanıyor; Allah, gerçeği söylemekten sıkılmaz. Bir de hanımlarına, gerekli bir şey soracağınızda bir perde arkasından sorun! Öyle yapmanız hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha çok temizdir. Sizin Allah'ın Peygamberini incitmeye hakkınız yoktur; arkasından hanımlarını nikâhlayamazsınız da çünkü bunlar Allah katında çok büyük günahtır.*” mealindeki hicab ayeti²²¹ indirilmiştir.

²¹⁸ Buhari, Fadlu's-Salât, h.no: 1190, 2/60

²¹⁹ Ebu Davud, Cenaiz, h.no: 3185, 3/206

²²⁰ Buhari, Nikâh, h.no: 5166, 7/23

²²¹ 33. Ahzap. 53

Hz. Peygamber müşriklerin, Müslümanların zayıf anlarını kolladığı (Medine sıtmasının da yaygın olduğu) bir dönemde, müşriklere güçlü görünmek için beden dilini kullanmanın önemini göstermiştir. *“Ashabına müşriklerin gördüğü yerlerde tavafin bazı turlarını hızlı yapmalarını emretmiştir.”*²²² Bunun üzerine müşrikler Müslümanların kendilerinden güçlü olduklarını anlamışlar ve bunu *‘Ceylan gibiler.’* şeklinde ifade etmişlerdir.²²³ Bir diğer rivayette Hz. Peygamber’in *“Safa ve Merve arasında sırf müşriklere gücünü ispatlamak için koştuğu”* belirtilmiştir.²²⁴

Hz. Peygamber karşısındaki insanların mimiklerinden de onların duygu hallerini anlayabilmiştir. *“Ashabından birinin Kuran’ın kıraatı konusunda Hz. Peygamber’in tasvip ettiği bir konula ilgili zıt bir fikre kapıldığını anlamış ve onun göğsüne vurarak uyarmıştır. Sonunda doğru olan düşünceyi anlatarak konuyu izah etmiştir.”*²²⁵

8. Hediyeleşmek:

İletişim yöntemlerinden bir diğeri hediyeleşmedir. Hediye bazen aradaki muhabbeti artırmak, bazen bir ihtiyacı karşılamak, bazen de ikram ve taltif etmek gibi çeşitli sebeplerden verilebilir. Burada kastedilen haksız bir çıkar elde etmek için verilen rüşvet nitelikli hediye değildir. Kastedilen hediyeleşme, iletişimi artıcı,

²²² Buhari, Hacc, h.no: 1602, 2/150

²²³ Ebu Davud, Hacc, h.no: 1889, 2/179

²²⁴ Buhari, Hacc, h.no: 1649, 2/159

²²⁵ Müslim, Salâtu’ul-Musâfirîn, h.no: 820, 1/561

insanlar arasındaki sevgi ve hoşgörünün neticesi bazen bir teşekkür, bazen bir özür dileme şeklinde verilen iyi niyetli bir hediyeleşmedir.

Bireysel alanda kalpteki kin ve nefretin kaldırılması, toplumsal alanda Müslümanlar arasında birliktelik ruhunun oluşturulması ve insanlar arası muhabbetin yaygınlaşması gibi faydaları sağlayan hediyeleşme iletişime pozitif yönde ivme kazandırmıştır.

Hz. Peygamber hediyeleşmeyi emretmiştir. *“Birbirlerinize hediye verin, çünkü hediye kalpteki kuşkuları giderir. Bir kadın, komşusu olan kadına verdiği hediyeyi bir koyun paçası bile olsa küçümsemesin”*²²⁶ buyurmuştur.

Hz. Peygamber hediyeleşmeyi emrettiği gibi, kendisine verilen hediyeleri kabul etmek suretiyle ümmetine örnek olmuştur. Eşi Hz. Aişe: *“Peygamber, hediye kabul eder ve karşılığını da verirdi”*²²⁷ demiştir.

Hz. Peygamber kendisine hediye edilen şeyi küçümsemeyeceğini belirtmiştir. Bir rivayette bunu anlatmak için *“Bana bir koyun paçası dahi hediye edilse, kabul ederim, o paçanın yemeğine çağırılırsam icabet edip giderim.”*²²⁸ buyurmuştur.

Hediyenin kabul edilmesi ile ilgili bir rivayete göre: *“Bir bedevi Hz. Peygamber’e genç bir deve hediye eder. Hz. Peygamber de bu hediyesine karşılık olarak, ona tam altı tane genç deve hediye olarak verir. Bedevi bundan memnun kalmaz. Hz. Peygamber bedevinin memnun kalmadığını duyunca Allah’a hamd eder. Ve şöyle buyurur: ‘Falan kimse bana bir genç deve hediye etti, ben de karşılığında altı tane genç deve verdim. Hâlâ memnun değil. Kureyşî, Ensârî, Sakafî, ya da Devsî*

²²⁶ Tirmizi, al-vala’e ve al-hibe, h.no: 2130, 4/441

²²⁷ Buhari, Hibe, h.no: 2585, 3/157

²²⁸ Buhari, Hibe, h.no: 2568, 3/153

olanların dışında kimseden hediye kabul etmemeye azmettim.”²²⁹ buyurmuştur. Hz. Peygamber, durumdan rahatsız olduğunu böylece dile getirmiştir.

Hz. Ali'den nakledilen bir rivayette: “Kisra Peygamber'e hediye gönderdi; kabul etti. Diğer krallar ona hediyeler gönderdiler, onların hediyelerini de kabul etti.”²³⁰ şeklindedir. Bu konudaki bir diğer rivayet şöyledir: “Zu Yezen kralı Hz. Peygamber'e otuz üç deve vererek aldığı bir Hulle (pahalı elbise) hediye etmiştir. Hz. Peygamber de bu hediyeyi kabul etmiştir.”²³¹ “Hz. Peygamber Zu Yezen kralının bu hediyesine karşılık olarak, yirmi küsur genç deve vererek aldığı hulleyi hediye etmiştir.”²³²

Hz. Peygamber'in bazı hediyeleri kabul etmediği de olmuştur. Hz. Peygambere hediye sunan birine, Müslüman olup olmadığını sormuş; “Hayır!” cevabını alınca, müşriklerin hediyelerini almaktan alıkonulduğunu belirtmiştir.²³³

9. Teşekkür Etmek:

İletişimde kullanılan güzel sözler iletişimin sağlıklı devamını sağlar. Günaydın, teşekkür ederim, iyi günler, esselamü aleyküm, iyi çalışmalar, buyurun gibi ifadeleri bu sözlere örnek olarak verebiliriz. İletişimin devamını sağlayan bu güzel ifadelerin içinde teşekkür ayrı bir yere sahiptir. Teşekkür etmek memnuniyetin bir ifadesidir.

²²⁹ Tirmizi, Itk, h.no: 3946, 5/730

²³⁰ Tirmizi, al-vala'e ve al-hibe, h.no: 1576, 4/140

²³¹ Ebu Davud, Libas, h.no: 4034, 4/44

²³² Ebu Davud, Libas, h.no: 4035, 4/44

²³³ Ebu Davud, Harac, h.no: 3057, 3/173

Bu memnuniyet yapılan bir yardım, güzel bir davranış, faydalı bir sonuç ve başka olumlu birçok durumda olabilir. Hz. Peygamber iletişimde teşekkürle önem vermiştir.

Teşekkür etmek İslam'ın bir bakıma temelidir. Kullardan Allah'ın verdiği tüm nimetler karşısında şükredici olması istenmiştir. Bu şükür bazen tefekkürle, bazen ibadetle, bazen de insana teşekkürle mümkün olmuştur. İnsanın iletişim halinde olduğu insanlara teşekkür etmesi dini vazife olarak görülmüştür.

Hz. Peygamber teşekkürün dini bir vazife olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber *“İnsanlara şükretmeyen Allah'a şükretmiş olmaz.”*²³⁴ buyurmuş, Allah'a şükürün tam olmasının, onun nimetlerine sebep olan insanlara da teşekkür etmekle mümkün olduğunu belirtmiştir.

Hz. Peygamber, teşekkür etmenin şekli hakkında da bilgiler vermiştir. Medine'ye gelen muhacirler Hz. Peygamber'e gelip ensarın çok iyiliksever ve cömert davrandıklarını bildirmişlerdir. Çok şeyi olanın bolca verdiğini, az şeyi olanın da fedakârlık yaptığını, sıkıntılarına çare olduklarını, kendi mutluluklarına ve mallarına ortak ettiklerini söylemişlerdir. Ensarın bu durumda tüm ecir ve sevapları alacaklarını kendilerine bir şey kalmayacağından endişeli olduklarını bildirmişlerdir. Hz. Peygamber onlara *“Hayır, onlar için Allah'a dua ettiğiniz ve onları yaptıkları iyiliklerden dolayı övdüğünüz sürece, siz de aynı sevaba nail olursunuz”* diyerek teşekkür etmelerini tavsiye etmiştir.²³⁵ Teşekkür etmenin de bir ibadet olduğunu karşılığında ecir ve sevap kazandıracağını bildirmiştir.

Hz. Peygamber, *“Kendisine bir bağışta bulunulan kişiler, (maddî imkân) bulabilirse karşılığını versin, bulamazsa vereni övsün. Çünkü kim böyle överse ona*

²³⁴ Ebu Davud, Şükür, h.no: 4811, 4/255

²³⁵ Tirmizi, Sıfâtü'ul-Kıyame, h.no: 2487, 4/647

teşekkür etmiş olur, kim de gizlerse nankörlük etmiş olur”²³⁶ buyurarak, önce maddi imkân varsa, maddi olarak karşılığını vermeyi, yoksa manevi bir karşılıkla yani överek teşekkür etmeyi emretmiştir.

Övmenin nasıl yapılacağını ; “Kendisine iyilik yapılan kimse, yapana: ‘Allah seni hayırla ödüllendirsin!’ derse, en güzel övgüyü yapmış olur.” buyurarak tarif etmiştir.²³⁷

²³⁶ Tirmizi, el-Bir ve’s-Sılâ, h.no: 2034, 4/379

²³⁷ Tirmizi, el-Bir ve’s-Sılâ, h.no: 2035, 4/380

2. BÖLÜM: HZ. PEYGAMBER'E GÖRE İLETİŞİM ENGELLERİ VE BAZI İLETİŞİM ÖRNEKLERİ

Etkin ve sağlıklı bir iletişim sürecinin kurulmasını engelleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler, fiziksel, teknik, psikolojik ya da sosyal ve örgütsel şeklinde sıralanabilir.²³⁸

Tezimizde, öncelikle kibir, alay etmek, kin, intikam gibi duygusal alt yapıyı oluşturan psikolojik engeller ile ilgili hadisler ele alınacaktır. Daha sonra bu duyguların yansımaları olan şiddet uygulamak, ihanet etmek, tecessüs, ifşa etmek, yersiz yere yemin etmek, gıybet etmek, iftira atmak gibi davranışsal engeller ile ilgili hadisler ele alınacaktır.

A. İletişimde Psikolojik Engeller

İletişimde psikolojik ve sosyal engellere; ön yargılar, görüş farklılıkları, algılama farklılıkları, tutum ve davranışlar (kendine karşı tutum, herhangi bir olaya karşı tutum, iletişim halinde olan bireylerin birbirlerine karşı tutumu), sosyal yapı farkları, bilgi düzeyi farklılıkları neden olabilir.²³⁹ İnsanların davranışlarını belirleyen etkiler onların duygu ve düşünceleridir. Duygular düşüncelerin oluşmasını sağlar. Örneğin korkan bir kişide kaçma düşüncesi oluşur. Oluşan bu düşünce

²³⁸ Yıldız, D., “İletişim ve İletişim Engelleri”, T.C. Sağlık Bakanlığı, Sosyal İlişkiler Birimi Bülteni, Aralık 2016, s. 1-27

²³⁹ Yıldız, a.g.e., s. 1-27

fiiliyata geçmesi veya geçmemesi yine korku duygusunun devamına veya sonlanmasına bağlıdır. İnsanlar iletişim kurarken bu duygu ve düşüncelerle hareketlerini belirler.

İnsanoğlunun duygu ve düşünce dünyasının oluşumunda inançları son derece etkindir. Son ve evrensel din olan İslam, insanlara iletişimde hangi duygu ve düşüncelerin hangi olaylar karşısında verilmesi gerektiği ile ilgili esas niteliğindeki bilgileri vermiştir. İnsan ile ilgili olan ayet-i kerimelerde insanın psikolojisi anlatılmıştır. “Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir.”²⁴⁰ “İnsan çok aceleci (tez canlı) yaratılmıştır. Size yakında âyetlerimi göstereceğim. Şimdi acele etmeyin.”²⁴¹ “Allah yükünüzü hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.”²⁴² “Hayır (ey insanlar)! Doğrusu siz çabucak gelip geçeni seviyorsunuz. Âhireti ise bir yana bırakıyorsunuz.”²⁴³ “İnsanlara bir nimet tattırdığımızda buna sevinirler; fakat kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir belâ gelse hemen ümitsizliğe düşerler.”²⁴⁴ “Nefisler de cimriliğe meyillidir.”²⁴⁵ “Gerçekten insan pek tahammülsüz bir tabiatta yaratılmıştır. Başına bir fenalık geldi mi sızlanır durur. Ama ona bir nimet nasip olursa kendisinden

²⁴⁰ 33. Ahzab. 72

²⁴¹ 21. Enbiya. 37

²⁴² 4. Nisa. 28

²⁴³ 75. Kıyame. 20-21

²⁴⁴ 30. Rum. 36

²⁴⁵ 4. Nisa. 128

başkasını yararlandırmaz.”²⁴⁶ Bu ayetlerde Yüce Allah, insanları iletişim engellerine neden olabilecek psikolojik yaratılışları ile ilgili ve zayıf oldukları konularda bilgilendirmiştir. İnsanı yaratılışında varolan acelecilik, bilgisizlik, zalimlik, ümitsizlik, cimrilik, tahammülsüzlük gibi özelliklerden bahsetmiştir. Bu ayet-i kerimeler aynı zamanda bu hususlarda uyarı niteliğindedir. İnsanlar bu konularda bilgilendikten sonra herhangi bir durumla karşılaştıklarında farkındalık sahibi olacaklar ve çözüm arayacaklardır.

İnsanda varolan, iletişime engel olabilecek psikolojik etkiler ve bunların tezahuru olan duygular ile ilgili bilgilendirmeden sonra Yüce Allah, insanlara bu iletişime engel olacak nitelikteki duygularla ilgili çözümleri hem Kur'an-ı Kerim'de hemde Hz. Peygamber'in hadislerinde vermiştir. Genel başlıklar halinde iletişime engel olabilecek duygu durumları kibirlenmek, alay etmek, kin gütmek, intikam olarak incelenmiştir.

1. Kibirlenmek:

Kendini beğenme, büyüklenme, başkalarından üstün tutma, benlik, gurur anlamlarına gelen kibirlenme; iletişimi engelleyen, bozan hatta bitiren bir duygudur. Kibir, İslam dinin dikkat çektiği, ayetlerle insanları yapmamaları noktasında uyardığı bir duygudur. Kur'an birçok ayette kibri anlatmış, sebeplerini ve sonuçlarını da insanlığa bildirmiştir.

²⁴⁶ 70. Mearic. 19-21

Kur’anda yaklaşık kırka yakın ayette, kibirden bahseder.²⁴⁷ Şeytan’ın küfür sebebinin de insan’a karşı duyduğu kibirden kaynaklandığını bildirmiştir. Ayette bu konu “Ve meleklerle: ‘Adem'e secde edin’ dedik. İblis hariç (hepsi) secde ettiler. O ise, diretti ve kibirlendi, (böylece) kafirlerden oldu.”²⁴⁸ şeklinde ifade edilmiştir. Kur’ana göre şeytan, kendisini topraktan üstün bir madde olan ateşten yaratıldığı için kibirlenmiştir. İnsanlığa zarar vermek istemiştir. Kibir şeytanda olduğu gibi, insanlarda da vardır ve bu duygu iletişime engel olmanın yanında zarar verme davranışına neden olmuştur.

Kur’an insanın, kibri öncelikle kendini yaratana karşı yaptığını bildirir. “Çünkü onlara: “Allah'tan başka İlah yoktur” denildiği zaman, büyüklük taslandılar.”²⁴⁹ Allah’a karşı büyüklük taslayanların Allah ile iletişime yanaşmadıklarını ayette “Kim O'na ibadet etmeye 'karşı çekimser' davranırsa ve büyükleme gösterirse (bilmeli ki,) onların tümünü huzurunda toplayacaktır.”²⁵⁰ şeklinde bildirilir. Allah karşı kibirli kimselerin, bu davranışlarını ona itaat edenlere de yansıtarak gösterdiğine dikkat çeker. “Onlara: ‘İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin’ denildiğinde: ‘bizde akılsız gibi iman mı edelim?’ derler.

²⁴⁷ 2.Bakara. (13, 34, 206), 4.Nisa. (49, 172, 173), 7.Araf. (12,13, 36, 40, 48, 75, 76, 82, 88, 123, 133, 146, 206), 10.Yunus. (75, 83), 11.Hud. (10), 15. Hicr. (31, 32, 33), 16.Nahl. (22, 23, 29, 49), 17.İsra. (4, 37, 61), 18.Kehf. (50), 22.Hac. (9), 37.Saffat. (35), 40.Mümin. (76), 44.Duhan. (19, 31),45.Casiye. (31), 54.Kamer. (25)

²⁴⁸ 2. Bakara. 34

²⁴⁹ 37. Saffat. 35

²⁵⁰ 4. Nisa. 172

Bilin ki, gerçekten asıl düşük-akıllılar kendileridir; ama bilmezler.” ²⁵¹buyurarak kibrin insana, Allah’a isyandan, insanları küçük görmeye birçok etkisini haber verir.

Kulun, Allah’a sonra da kullara karşı kibirli olmasının onun insani olumlu duygularına engel olduğunu sonuçta bunu davranışlarına yansıdığını bildirmiştir. Kur’an, insan ne kadar kibirli ise o kadar engel içeren davranışlar sergileyeceğini hatta dünya da fesat çıkaracağını bildirmiştir. “Kitapta İsrailoğulları'na şu hükmü verdik: ‘Muhakkak siz yer(yüzün) de iki defa bozgunculuk çıkaracaksınız ve muhakkak büyük bir kibirleniş-yükselişle kibirlenecek-yükseleceksiniz.’”²⁵²

Kur’an, yapısal, dinsel, sosyal, statüsel vb. birçok farklılığı neden gösterip kibirlenmenin ürettiği yanlış sonuçların insanlığa zarar verdiğini bildirmiştir. Ayette “Allah’a kulluk edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anababaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez.”²⁵³ Buyurularak, kibir nedeniyle kişinin Önce Allah’a karşı başlattığı kibrin toplumda ailesinden başlayıp, toplumun diğer kesimlerine de yansıdığını bildirmiştir.

Kur’an ayetlerini sözleri ve davranışlarıyla tüm insanlığa öğreten, Hz. Peygamber oldukça mütevazi bir ahlaka sahiptir. Hz. Peygamber kibrin yanlış olduğunu ayetler çerçevesinde bildirip açıklamanın yanında, söz ve davranışlarıyla da göstermiştir. Hz. Peygamber, kendisine Allah’ın verdiği nimetleri sayarken her

²⁵¹ 2. Bakara. 13

²⁵² 17. İsrâ. 4

²⁵³ 4. Nisa. 36

sözünün ardından bu verilen nimetlerle övünmediğini bildirmiştir.²⁵⁴ Kendisine “Ey! Yaradılmışların en hayırlısı” diye hitap eden birine; “O İbrahim’dir.” demiştir.²⁵⁵ Hz. Peygamber, “Beni Hristiyanların İsa’yı övdüğü gibi övmeyin. Bana Allah’ın kulu ve Resulü deyin.”, diye uyarmıştır.²⁵⁶

Kibirleşmenin sadece söz ile değil maddi varlıkla da yapıldığı bilinmektedir. Özellikle de giyim ve kuşama yapılmasına dikkat çeken Hz. Peygamber, böbürlenerek entarisini yere sürükleyenlere Allah’ın rahmet nazarıyla bakmayacağını bildirmiştir.²⁵⁷ Hz. Peygamber, kalbinde zerre kadar kibir bulunanın cennete giremeyeceğini bildirdiğinde, bir adamın herkesin elbise ve ayakkabısının güzel olmasını isteyeceğini söylemesi üzerine, Allah’ın güzel olduğu için güzeli sevdiğini belirttikten sonra kibrin, hakkı inkâr edip insanlara yukarıdan bakmak olduğunu belirtmiştir.²⁵⁸

Hz. Peygamber, önceki ümmetlerden bir kişinin böbürlenerek yürüdüğü için yere batırıldığını ve kıyamete kadar böylece batırılacağını bildirmiştir.²⁵⁹ Kibrin insanın davranışlarına yansımalarının ne kadar yanlış olduğunu belirtmiştir.

²⁵⁴ Tirmizi, Menâkıb, h.no: 3616, 5/587

²⁵⁵ Müslim, Fadâil, h.no: 2369, 4/1839

²⁵⁶ Buhari, Enbiya, h.no: 3445, 4/167

²⁵⁷ Müslim, Libas, h.no: 2078, 2/1648,

²⁵⁸ Müslim, İman, h.no: 91, 1/93

²⁵⁹ Buhari, Enbiya, h.no: 3485, 4/177

2. Alay Etmek:

“Alay etmek: Bir kimsenin, bir şeyin, bir durumun, gülünç, kusurlu, eksik vb. yönlerini küçümseyerek eğlence konusu yapmak.”²⁶⁰ İnsanlar kibir duygusunun da etkisiyle birbirlerini alaya alırlar. Alaya alınan taraf, hem alaya alan tarafla hem de bu durumdan kaynaklı, toplumla iletişiminde arızalar veya engeller ile karşılaşır. Bu durum, ayetle “*Ey iman edenler! Bir topluluk bir başka toplulukla **alay etmesin**; belki de o alaya aldıkları kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınlarla **alay etmesinler**; belki o alaya aldıkları kendilerinden daha hayırlıdır. Birbirinizi ayıplamayın; birbirinizi incitici, aşağılayıcı kötü lakaplarla çağırmayın. Bir insan iman ettikten sonra onu fâsıklığı çağrıştıran bir isimle çağırarak ne kötü bir davranıştır ve böyle yapıp imandan sonra fâsıklık damgası yemek de ne kötüdür. Bu tür davranışların ardından kim tevbe edip Allah’a yönelmezse, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridir.*”²⁶¹ yasaklanmıştır.

İslamın tebliğcisi olan Hz. Peygamber, tebliğ yaparken, bazen bir müşrikin bazen de bir akılsızın alayı ile karşı karşıya gelmiştir. Bu tip durumlarda vakarını korumuştur ve insanlığa nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili yaşantılar ve sözler bırakmıştır.. Hz. Peygamber, bir gün sancağının altında oturmuş, rahatsızlık ve hastalıktan bahsederken: “*Bir Mü'min hastalanıp da sonra Allah kendisine afiyet verip iyileştirirse, o hastalığı günahları için bir keffâret olur. İlerisi için de bir ibret ve öğüt olur. Münafık hastalandığı zaman, sahibinin bağlayıp da sonra salıverdiği devesi gibi olur. Neden bağlandıklarını ve niçin salıverildiklerini bilemezler.*” Dedikten sonra, bir adamın : “*Ey Allah'ın Resulü! Vallahi ben hiç hastalanmadım.*

²⁶⁰ TDK, “Alay Etmek”, 2019

²⁶¹ 17. İsrâ. 11

*Hastalık da nedir? şeklinde alaycı davranışı üzerine Allah Resulü ‘Kalk sen bizden değilsin!’” buyurarak onu yanından uzaklaştırmıştır.”*²⁶²

Hz.Peygamber’in ashabı da dinin emirleri hususunda alaycı tutumlara izin vermemiş, bu tip davranışları engellemeye çalışmıştır. Kibirle yürüyen bir kişinin yere batırılması ile ilgili bir hadisi bildiren Ebu Hureyre’ye bir gencin elbisesi içinde: *“Ey Ebu Hureyre! O yerle bir edilen adam böyle mi yürüyordu?” diyerek taklit etmesine öfkelenmiş ve öylesine vurmuş ki az kalsın yere yuvarlanıp bir yerini kıracak hale gelmiştir. Sonra Ebu Hureyre şu ayeti okumuştur*²⁶³ *“Alaya alanlara karşı biz sana yeteriz.”*²⁶⁴

3. Kin Gütme:

Birine karşı gizli düşmanlık demek olan kin iletişim engelleri içinde yer alır. Kişi daha önce yaşadığı ve çözemediği olumsuz bir durum içinde tutar ve düşmanca hislerle saklar. Bu saklı duygular herhangi bir zamanda açığa çıkar. Bu süre içinde kişinin, kin güttüğü kişi veya toplulukla sağlıklı ve dosdoğru bir iletişimi engellenmiş olur. Bu duygu durumu kin güden tarafın davranışlarına yansiyabilir.

Hz. Peygamber ümmetine sağlıklı iletişime engel olan bu duyguyla ilgili olarak; *“kin gütmemelerini ve kardeş olmalarını”* emretmiştir.²⁶⁵ Kin gütmekten kurtulmanın yolunu da gösteren Hz. Peygamber, *“affedici olmanın kini kaldıracağı”*

²⁶² Ebu Davud, Cenâiz, h.no: 3089, 3/182

²⁶³ Buhari, Menâkıb, h.no: 3558, 4/189

²⁶⁴ 15. Hicr. 95

²⁶⁵ Müslim, el-Bir ve’s-Sıla, h.no: 2564, 4/1986

belirtmiştir.²⁶⁶ Ayrıca bir başka rivayette Müslüman kardeşine kini olan kimsenin şahitliğinin caiz olmadığı da belirtilmiştir.²⁶⁷

4. İntikam Almak:

İntikam, kötü bir davranış veya sözü cezalandırmak için kötülükle karşılık verme isteğidir. İntikam duygusu kişiler ve toplumlar arasındaki sağlıklı iletişimin önündeki engellerden biridir. Hz. Peygamber insanlardan kendi nefsi için intikam almamıştır. Eşi Hz. Aişe'den gelen rivayette bu konu "*Hz. Peygamber iki şey arasında muhayyer bırakıldığı zaman, günah olmadığı sürece mutlaka kolay olanı tercih ederdi. Eğer bir iş günah olursa, ondan herkesten fazla uzak dururdu. Allah Resulü kendi nefsi için hiç intikam almamıştır, lâkin Allah'ın bir yasağı çiğnendiğinde hemen Allah için intikam alırdı.*" şeklinde ifade edilmiştir.²⁶⁸

B. Fiziksel ve Teknik Engeller

Fiziksel ve teknik engeller; mesajın belirsizliği, gürültü, dilin yanlış kullanımıdır. Mesajın belirsizliği; kaynağın ne demek istediğindeki belirsizliktir. Gürültü; fiziksel olabileceği gibi dargınlık, anlaşmazlık, yanlış anlama ve

²⁶⁶ Bezzar, h.no: 5403, 12/30

²⁶⁷ Ebu Davud, Akdiye, h.no: 3600, 3/306

²⁶⁸ Buhari, Edeb, h.no: 6126, 8/30

yorumlama, ön yargılar, inanç, değer yargıları, görüş farklılıklarıdır. Dilin yanlış kullanımı; karmaşık anlaşılmaz oluşu şeklindedir.²⁶⁹

Bu tezde kastedilen fiziksel engeller, olumlu iletişimin önündeki engellerdir. Aksi olan durumlar veya iletişimsizlik kastedilmemiştir. Mesela savaş, şiddet, ihanet, tecessüs, ifşa vb. durumlar da bir çeşit iletişimdir ancak bizim kastettiğimiz olumlu, toplumda huzuru ve güven sağlayan olumlu iletişime engel olan durumlardır.

1. Öfkeli Davranmak

“Öfke, engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap”²⁷⁰ anlamlarına gelir. “ Öfke, uygun ifade edildiğinde aslında doğal bir duygudur. Ancak kontrolden çıkıp yıkıcı hale dönüşürse toplumsal hayatta sorunlara neden olur. Öfke hem içsel hemde dışsal bazı olaylarla ortaya çıkar.”²⁷¹Yıkıcı hale gelen öfke, sağlıklı iletişimin önündeki engellerin önemlilerinden biridir.

Günümüzde özellikle öfke kontrolü mevzusu daha da önem kazanmıştır. “*Öfke kontrolü*, öfkeyi doğru ifade edebilme becerisidir. Öfke kontrolünde temel amaç; saldırganlıktan uzak, şiddet içermeyen, kişinin kendisine ve çevresine zarar vermeyecek şekilde duygusunu ifade etme becerisini kazanmasıdır.”²⁷² İnsan sayısının ve sorunlarının artması beraberinde öfke sebeplerini ve ortamlarını da

²⁶⁹ Yıldız, a.g.e. s. 8

²⁷⁰ TDK, “Öfke”, 2019

²⁷¹ Kökdemir, Hülya, “Öfke ve Öfke Kontrolü”, Pivolka 2004, C.7, S.16, s.7

²⁷² Kökdemir, a.g.e., C.7, S.16, s.8

artırmıştır. Aile içi çatışmalardan, sınıf yönetimine, trafikten, toplu gösteri ve mitinglere, tüm bireysel ve toplumsal iletişim ortamlarında öfke ve buna bağlı sorunlar çıkabilmektedir. Bu anlamda bireylerin ve toplumun öfke kontrolü hakkında bilinçlenmesi gerekmektedir.

Hz. Peygamber öfke konusunda önemli bilgiler vermiştir. Öfke kontrolü konusunda hem tavsiyede bulunmuş hem de bunu fiili olarak göstermiştir.

Hz. Peygamber öfkenin nasıl bir duygu olduğunu , “*Ademoğlu'nun kalbinde bir ateş kıvılcımıdır. Gözlerinin kıpkırmızı kesildiğini, damarlarının şiştiğini görmüyor musunuz? Biri, öfkeden bir şey hissederse, yere otursun.*”²⁷³ şeklinde ifade etmiştir.

Hz. Peygamber öfkenin dış veya iç sebeplerle insanın vücudunda meydana getirdiği fizyolojik değişime dikkat çekmiştir. Öfkenin içten gelen bir duygu olduğu ve kişiyi bedensel olarak da harekete geçirdiğini belirtmiştir. Böylesi bir halde kişinin fiziksel halini değiştirmesini ayakta ise oturmasını emretmiştir, çünkü oturan insan ayaktakine göre daha az hareket edip daha az zarar verecektir. Ayrıca bu hal değişimi kişiye, düşünmek için zaman ve imkân kazandıracaktır.

Hz. Peygamber, bir başka rivayette de benzer olarak, “*Biriniz ayaktayken öfkelenirse, hemen otursun. Öfkesi giderse ne âlâ, aksi halde hemen yatsın*” buyurarak, öfkenin geçmemesi halinde en az zarar üretecek yatma durumuna geçmeyi öğütlemiştir.²⁷⁴

İnsan sadece fiziksel özellikleri olan bir varlık değildir. Biyo-psiko-sosyal bir varlık olan insanın biyolojik, psikolojik, sosyal durumlarına dikkat çekilmiştir. Kişinin psikolojik yani manevi âleminde şeytanın vesveselerinin zarar vermesi söz

²⁷³ Tirmizi, Fiten, h.no: 2191, 4/483

²⁷⁴ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4782, 4/249

konusudur. Bu açıdan Hz. Peygamber, bu tip öfke hallerinde şeytanın, insanlara daha da saldıracığını bunun için abdest alarak bu zararlı durumdan kurtulabileceğini bildirmiştir. Hz. Peygamber “*Öfke şeytandır. Şeytan ise ateşten yaratılmıştır. Ateşi söndüren de sudur. Onun için biriniz öfkelendiği zaman hemen kalkıp abdest alsın.*”²⁷⁵ buyurmuş öfkenin kaynağına ve çaresine değinmiştir

Hz. Peygamber, öfke halinde sözel olarak şeytandan Allah’a sığınmanın gerekliliğini bildirmiştir. Hz. Peygamber’in ashabı, bir rivayette “*Biz Hz. Peygamber’in yanındayken iki kişi birbirine sövüp, münakaşa ettiler. Biri öfkelenerek arkadaşına söverken öfkeden yüzü kıpkırmızı kesildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Ben bir kelime biliyorum. Eğer o bunu söylerse öfkesi hemen gider. Eğer o: ‘Eûzübillahi mine’ ş-Şeytanir-racîm (= Kovulmuş Şeytan’dan Allah’a sığınırım)’ derse öfkesi gider.’ Bunun üzerine hemen bir adam o öfkelenenin yanına gidip ‘Kovulmuş şeytandan Allah’a sığın!’ dedi. Adam ona şöyle dedi: ‘Bende bir şey mi görüyorsun? Ben deli miyim, çekil git! dedi. Adam ısrarla ‘Eûzübillahi mine’ ş-Şeytanir-racîm demedi ve öfkesi daha da arttı.*”²⁷⁶ şeklinde bir dialogtan bahsetmiştir.

Hz. Peygamber öfkeli iken insanların akli melekelerini doğru kullanamayacaklarını da bildirmiştir. Bu hallerde insanların alacakları kararlar da, akıl devre dışı olduğu için yanlış olacaktır. Buna binaen Hz. Peygamber “*Öğretin, kolaylaştırın ve güçleştirmeyin! Biriniz kızdığı anda, sussun; biriniz kızdığı anda sussun, biriniz kızdığı anda sussun*” demiştir.²⁷⁷ Ayrıca rivayetlerde öfke anında konuşulacak

²⁷⁵ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4784, 4/249

²⁷⁶ Buhari, Edep, h.no: 6048, 8/15

²⁷⁷ Ahmet b. Hanbel, h.no: 2136, 4/39

sözlerin de hatalı olacağına dikkat çekilmiştir. Öfke halindeki boşama ve köle azadını yapmanın hukuki sıkıntılar doğuracağı belirtilmiştir.²⁷⁸ Hz. Peygamber ümmetine öfkeli iken, kararlar almamalarını da emretmiştir.²⁷⁹

Hz. Peygamber, insanların kızdığı zamanlar olabileceğini ve kızgınlık anında nasıl davranmaları gerektiği göstermiştir. Hz. Peygamber'in kızdığı zamanlar da olmuştur. Bu hallerde Hz. Peygamber kişilere hakaret etmemiş, sesini yükseltmemiştir. Sahabeden birinin savaş esnasında, Lailahe İllallah diyen birini öldüren kişiye, bu yaptığı karşısında kızdığını belli eder nitelikte; *“Demek ki sen onu Lâ ilahe illallah, dedikten sonra öldürdün ha! der ve bunu o kadar çok tekrarlar ki sahabi bu durumda ‘keşke o güne kadar Müslüman olamasaydım’ diyecek kadar pişman olmuştur.”*²⁸⁰ Hz. Peygamber, sahabinin tavrına öfkelenmiş ancak yıkıcı, kişiliği rencide edici sözler yerine; yanlışlığı ifade ile yetinmiştir.

Öfke konusu ile ilgili gelen bir diğer rivayette Hz. Peygamberin, *“Sen (kötülüğü) en iyisi ile önle’ mealindeki ayet²⁸¹, öfke anında sabretmek ve yapılan kötülüğü affetmek şeklinde yorumladığı”* bildirilmiştir. Hz. Peygamber *“Kim affetme prensibine riayet ederse, Allah onları korur ve düşmanlarını kendilerine boyun eğdirir.”* buyurmuştur.²⁸²

²⁷⁸ Ebu Davud, Talak, h.no: 2193, 2/2568

²⁷⁹ Buhari, Ahkam, h.no: 7158, 9/65

²⁸⁰ Buhari, Megazi, h.no: 4269, 5/144

²⁸¹ 41. Fussilet. 34

²⁸² Buhari, Tefsir Fussilet, 6/127

H.z. Peygamber, kendisinden az ve kolayca kavrayabileceği tavsiye isteyen birine, *“Öfkelenmemesini tavsiye etmiştir. Adam aynı şeyi birkaç defa tekrar edince, her seferinde Allah Resulü; ‘Öfkelenme!’ şeklinde karşılık vermiştir.”*²⁸³

H.z. Peygamber öfke kontrolünün güç bir iş olduğunu bu kontrolü başarmının da ancak sağlam ve güçlü psikolojik yapıdaki kişilerin yapacağını vurgulamıştır. *“Güçlü kişi, yenen kişi (pehlivan olan) değildir. Asıl güçlü kişi, öfke anında sınırlarına hâkim olan kişidir”* buyuran H.z. Peygamber psikolojik sağlamlığın ve gücün fiziksel güçten daha önemli ve zor olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁴

Sonuç olarak, öfkeli kişi iletişimin sağlıklı devamına engel bir psikolojik durumda olduğu bilincini taşımalıdır. Öfkesinin iletişime zarar vermeden geçmesini beklemelidir. Hadislerde insanlara, öfke halinin nasıl yönetilmesi gerektiği ile ilgili bilgiler verilmiştir. En önemlisi öfke halinde kişinin kendisine hakimiyetinin ne yüce bir erdem ve kuvvet olduğu bildirilerek otokontrol yani kişinin kendine hakim olmasının önemi vurgulanmıştır.

2. Şiddet Uygulamak:

İletişimde yıkıcı ve geri dönüşü olmayan hasarlar veren bir diğer engel, şiddettir. Şiddet bir tür iletişim şeklidir. Şiddetin en yoğun yaşandığı savaşlar, insanları ve toplumları yeni kültürlerle ve inanışlarla tanışmalarına neden olmuştur. Ancak savaşla yapılan tanışmalarda birçok insanlar ve toplumlar yok olmuştur. Şiddet olmadan da insanlar ve toplumlar iletişim kurmalıdır.

²⁸³ Buhari, Edeb, h.no: 6116, 8/28

²⁸⁴ Buhari, Edeb, h.no: 6114, 8/28

Hz. Peygamber şiddete karşı uygulamaları insanlığa en güzel örneklerdir. Hz. Peygamber, hayatın her alanında, şiddete karşı bir tavır almıştır. Hatta kendisi böylesi teşebbüsleri de engellemiştir. Bir keresinde eşi Hz. Aişe kendisine yüksek sesli konuştuğunda, babası Hz. Ebu Bekir onu tokatlamak istemiş, ancak Hz. Peygamber buna mani olmuştur.²⁸⁵

Hz. Peygamber ashabını da bu konuda uyarmış ve engel olacak nitelikte uyarılarda bulunmuştur. Kölesini kamçı ile döven ashabına *“iyi bil ki Allah’ın sana karşı gücü senin kölene karşı gücünden fazladır”* buyurarak uyarmıştır. Bu uyarıyı alan sahabi, bir daha kölesini dövmemiştir.²⁸⁶ Kölesini döven kişinin onu azat etmesi halinde kefareti olacağını belirtmiştir.²⁸⁷ *“Kölesini dövdükten sonra azat eden sahabisine, böyle yapmasaydın ateş seni yakacaktı”*²⁸⁸ diyerek dövülen kölenin hakkına dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber bir diğer şiddet çeşidi olan kadına şiddet konusunda da uyarılarda bulunmuştur. Özellikle kadınların dövülmemesi uyarısında bulunmuştur. O dönemde birçok kadının şikâyeti üzerine; *“Dövenleriniz hayırlılarınız değildir.”*, buyurarak bu işin kötü olduğuna ve yapanın da, hayırsız olduğuna dikkat çekmiştir.²⁸⁹

Toplumun çekirdeği olan ailede, annelik görevini ifa eden kadının, şiddet görmesi hem kadını hemde aileyi toplumla sağlıklı iletişimden alıkoyan bir etki

²⁸⁵ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4999, 4/3000

²⁸⁶ Müslim, Eyman, h.no: 1659, 3/1280

²⁸⁷ Müslim, Eyman, h.no: 1657, 3/1278

²⁸⁸ Müslim, Eyman, h.no: 1659, 3/1280

²⁸⁹ Ebu Davud, Nikah, h.no: 2146, 2/245

yapar. Güvenli ve huzurlu bir toplumun inşası güvenli ve huzurlu aile yaşantısı ile mümkündür. Bunun için de çocuğu hayata hazırlayan kadının şiddetten uzak, güvenli ve huzurlu bir ortamda yaşamasının sağlanması tüm insanlığın bilmesi ve uygulaması gereken bir sorumluluktur. İslam inancı kadına verdiği önemi Kur'an surelerinin sıralamasında bile insanlığa göstermiştir. Belirli sebeplerle farklı sıralarda inen ayetleri, Yüce Allah önem sırasına göre dizmiştir. 114 sure içinde kadına verdiği önem açısından 4. Sıraya Nisa suresini yerleştirmiştir. “Nisa suresi uzunca bir suredir ve kadınlarla ilgili bilgi vermektedir. Bu bilgiler bir yana, surenin adının **kadın** olması bile manidardır. Çünkü kadının adının dahi anılmadığı bir toplumda Allah'ın vahyinin bir bölümünün kadın adını alması, kadına verilen önemin ciddi bir işaretidir.”²⁹⁰ Kadına şiddetin arttığı, cinayetlerin umarsızca işlendiği bir dönemde insanlık İslam'ın kadına verdiği önem ve haklarını koruma konusundaki hassasiyeti bilinmelidir.

3. Tartışma Yapmak:

Tartışma, Birbirine karşıt düşünceleri karşılıklı savunmak²⁹¹ demektir. Bu durum çeşitli fikir, duygu ve görüş ayrılıklarından kaynaklanır. Teknoloji ve iletişimde meydana gelen hızlı değişimler, iletişimde fırsatlar kadar zorluklar ve fikir ayrılıklarını da ortaya çıkarmıştır. Tartışma, doğruyu bulma, bir konunun pozitif ve

²⁹⁰ Çakın, Kamil, “Geleneksel İslam Kültüründe Kadının Fitne Olarak Algılanması”, Dini Araştırmalar Özel Sayısı, 2016, ss.107-130, s. 112

²⁹¹ TDK, “Tartışma”, 2019

negatif yönlerini tespit için yapılan bir faaliyet olduğu sürece yapıcı ve geliştiricidir. Burada kastedilen tartışma türü, çatışmalara neden olan tartışma şeklidir.

Çatışmalara dönüşen tartışmalar, bireylerde, toplumda, sosyal yaşamda, iş yaşamında ve hayatın birçok alanında verimsizliklere neden olur. Bu çatışmaların, oluşmadan önüne geçilmesi ve çatışma oluştuysa sağlıklı çözüme kavuşturulması gereklidir. Bireye ve topluma yön veren liderlerin bu konuda uyanık olması gereklidir. Yetenekli liderler çatışmaları doğru yöneten kişilerdir.²⁹² Tüm insanlığın lideri olan Hz. Peygamber'in hayatı, bu konuda birçok çözüm yolu ve yöntem örnekleri ile onun yeteneğini gösterir. Hz. Peygamber çölde yaşayan ve birçok konuda eksik olan insanları en iyi şekilde yetiştirmiş ve birçok çatışmayı önlemiştir.

Hz. Peygamber'in anlayışı, huzurun bozulmaması ve iletişimin devam etmesinin ötesinde, zorunlu bir kabul edilebilirlik değil, gönüllü ve huzurlu bir anlayışa sahip olmaktır.

Hz. Peygamber, iletişimi engelleyecek nitelikteki tartışmalarda susan tarafın bir özelliğine de dikkat çeker. Tartışmalarda konusunda yetkin olmayan tarafın susması, yetkin tarafın bilgisine olan itimadından kaynaklanmalıdır. Hz. Peygamber bir tartışmada, tartışmaya konu olan mevzuda ehil olmayanın susmasının gerekliliğini belirtmiştir. Özellikle Allahın emirleri ve Resülü'ne itaat hususunda Hz. Peygamber'e teslimiyetin bir gereği olduğunu belirtmiştir.²⁹³

²⁹² Şahin, Ahmet, "İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Kişiler Arası İletişim Becerileri Ve Çatışma Yönetimi Stratejileri Arasındaki İlişki", Millî Eğitim, 2010, sy. 188 s. 125-143

²⁹³ Buhari, Ahkam, h.no: 7199, 9/77

Hz. Peygamber “Sana böyle söylemeleri sadece (seninle) tartışmaya girişmek içindir. Onlar şüphesiz kavgacı bir kavimdir.”²⁹⁴ ayetinin bu konuyu ifade ettiğini de bildirmiştir.²⁹⁵ Özellikle de Kur’an hakkında yapılacak tartışmanın ise küfür olduğunu belirtmiştir.²⁹⁶

Hz. Peygamber’in gereksiz münakaşa ve tartışmalara hayatı boyunca girmedığı bilinmektedir. Tartışma konuları sadece dini konularda değil sosyal konularda da olsa çatışmaya neden olacak, tartışmalar yapmamıştır. Ticaretle meşguliyetinden dolayı ortaklık ettiği tüccar da, Hz. Peygamber ile ilgili olarak “Ne karşı koyar ne de münakaşa ederdi.” demiş ve memnuniyetlerini belirtmiştir.²⁹⁷

Hz. Peygamber bu konuyla ilgili; “Kardeşinle tartışma! Çünkü bu, konunun hikmetinin anlaşılmasına engel olur ve gâilesinden de emin olunmaz.” buyurmuştur. Hz. Peygamber tartışmanın konunun anlaşılmasına ve hakikatin ortaya çıkmasına engel olur” buyurmuştur.²⁹⁸

Hz. Peygamber tartışmalı ve kavgalı hadiselerle de müdahale etmiş ve engellemiştir. Yetişme ve kültürel farklılıkları içeren sahabe topluluğunda da bu tip tartışmaların olması doğaldır. Hz. Peygamber’in de katıldığı muhacirlerin çok olduğu bir savaşta, muhacirden şakacı bir adam, ensardan bir adama el şakası yapar. Ensari bu duruma çok öfkelenir. “Yetişin ey ensar!” diye seslenince, muhacir de “Yetişin muhacir!” diye seslenir. Birbirlerine girecek olurlar ki: Hz. Peygamber : “Nedir bu

²⁹⁴ 43. Zuhruf. 58

²⁹⁵ Tirmizi, Tefsir, h.no: 3253, 5/378

²⁹⁶ Ebu Davud, Sünnet, h.no: 4603, 4/199

²⁹⁷ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4836, 4/260

²⁹⁸ Tirmizi, Birr, h.no: 1995, 4/359

*cahiliye davası? Ne oluyor? Neden kavga ediyorlar?” buyurur. Konuyu anlayınca: “Bırakın bu davayı, çünkü bu kokuşmuş bir davadır.” buyurarak kavgaya engel olmuştur.*²⁹⁹

Tüm engelleme ve uyarılara karşın herhangi bir tartışma ve kavga durumu oluşursa da Hz. Peygamber yıkıcılığı kaldırarak tavsiyelerde bulunmuştur. *“Zarara zararla karşılık yoktur”*³⁰⁰ buyurarak, zarar gören tarafın aynıyla karşılık vermek yerine barışçı bir anlayışla durumun hararetini düşürülme yoluna gidilmesini istemiştir. Aksi davranışın karşılığında Allah’ın rızası dışına çıkılacağını; *“Bir müslümana zarar verene Allah da zarar verir.”*³⁰¹ hadisiyle belirtmiştir.

Hz. Peygamber tartışma ve kavganın sonucunda anlaşmazlığın devamı nedeniyle oluşacak düşmanlık durumunda da düşmanlığın derecesinin aşırı olanının insanlar içinde Allahın en nefret ettiği insan tipi olduğunu belirtmiştir.³⁰² İslam sosyal hayatta bazı durumlarda oluşacak hasımlıklarda da aşırılığı böylece yasaklamıştır.

Tartışmayı huy ve ahlak edinen, hatta bunun için ilim öğrenen kişilerin ise cehennemle karşılık bulacağını *“Kim ilmi, sırf âlimlerle tartışmak, alçaklarla münakaşa etmek ve onları mağlup edip insanların teveccühünü kazanmak için öğrenirse, Allah onu cehennemine koyar.”* şeklinde ifade etmiştir.³⁰³

²⁹⁹ Buhari, Menâkıb, h.no: 3518, 4/183

³⁰⁰ Malik, Akdiye, h.no: 31, 2/745

³⁰¹ Tirmizi, Birr, h.no: 1940, 4/332

³⁰² Buhari, Mezâlim, h.no:2357, 3/131

³⁰³ Tirmizi, İlim, h.no: 2654, 5/32

Bunun aksi olan, tartışmayı terk etmenin ve haklı da olsa huzur ortamını bozmamak için fedakârlık yapan tarafın cennetin avlusunda bir köşkle ödüllendirileceğini müjdelemiştir.³⁰⁴

4. Kötü Söz Söylemek:

İletişim engellerinin bir diğeri de kötü sözdür. İletişimde kötü dil kullanmak iletişimi engellediği gibi aynı zamanda kavgalara, yaralanma ve ölümlere, savaflara vb. birçok zararlı durumlara sebebiyet veren bir durumdur. Kötü konuşmanın içinde sövme, lanetleşme, beddua en yaygın olanlarıdır.

Hiz. Peygamber *“Allahu Teala'nın, çirkin ve ne konuştuğunu bilmeyenlerden hoşlanmadığını bildirmiştir.”*³⁰⁵ Hiz. Peygamber, insanın hayata geliş gayesi olan Allah'ın rızasını kazanmasının önündeki engellerden birinin de kötü söz kullanmak olduğunu belirtmiştir.

Hiz. Peygamber sövme, kavga etme gibi davranışları özellikle müslümanın müslüman'a yapmasını yasaklamıştır. *“Müslümanın müslümana sövmesinin fasıklık olduğunu bildirmiştir.”*³⁰⁶

Hiz. Peygamber, hakaret içeren tartışmalarda bir adamın bir adama, kâfir veya fasık demesi halinde, bu vasıflarında karşıdakinde olmaması durumunda,

³⁰⁴ Ebu Davud, Edeb, h.no:4800, 4/253

³⁰⁵ Tirmizi, Birr, h.no: 2002, 4/362

³⁰⁶ Buhari, İman, h.no:48, 1/19

sözün söyleyene döneceğini bildirmiştir.³⁰⁷ Hz. Peygamber, bu durumun tehlikesini haber vermiştir.

Hz. Peygamber, karşılıklı sövme fiilini başlatan kişinin daha çok sorumlu olduğunu belirtmiştir. Hatta sövülen kişi saldırmadıkça, sövüşenlerin günahının ilk başlayana ait olduğu belirtilmiştir.³⁰⁸

Hz. Peygamber, bu tip bir hakaret içerikli tartışma esnasında, kişilere nasıl davranmaları ile ilgili de bilgi vermiş ve karşılık vermemeyi emretmiştir. Böyle durumlarda hakarete uğrayan tarafın korunduğunu, meleklerin onu savunduğunu yanında yaşanan bir tartışma sırasında belirtmiştir. Bir rivayete göre, “Hz. Peygamber’in yanında bir adam, bir adama sövmüştü. Sövülen adam da: ‘Selâm sana olsun!’ diyordu. Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu: Adam sana söverken aranızda bulunan bir melek sana yapılan tüm küfürlere engel olup sövene: ‘Sen buna daha lâıksın’ diyordu. Fakat sen ‘Selam sana olsun!’ deyince, ‘Bilakis hayır, sen buna daha lâıksın’ dediğini.” buyurmuştur. Böylece, tartışmayı ilerletecek bir karşılık verildiği takdirde kişinin manevi yardımından uzak kalacağını belirtmiştir. Hz. Peygamber, sövüşmelerde dikkat çektiği bir diğer hususta, durumun sessiz kalınarak sakinleşebileceğidir. Her yeni sözün olayı daha da büyüteceğini, bunu sonlandırmanın bir tarafın karşılık vermemesi ile mümkün olacağını belirtmiştir.³⁰⁹

Hz. Peygamber insanların sövmekten men ettiği gibi, sövdürecek işler yapmamasını da emretmiştir. Bir hadisinde “*Babana sövdürme!*” buyurmuş ve

³⁰⁷ Buhari, Edeb, h.no: 6045, 8/15

³⁰⁸ Müslim, Birr, h.no: 2587, 4/2000

³⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, h.no: 23745, 39/154

evlatların yanlış yapacakları bir iş ile onları yetiştiren babalarına sövdürmemeleri gerektiğini belirtmiştir.³¹⁰

Hz. Peygamber, ölülere sövmeyi de yasaklamıştır. Ölülerin zaten yaptıklarının karşılığını aldığını, artık fiil ehliyeti olmayan bir ölüye sövmenin lüzumsuz olduğunu belirtmiştir.³¹¹ Hz. Peygamber ölülere yapılan sövmenin ölünün gerisinde kalan yakınlarını yaralayacağını da belirtmiştir.³¹² Geri de kalan, hala hayatta olan ve iletişime devam eden ölü yakınlarını incitmesini, onların iletişime engel olduğuna dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber, sağlığında yaşanan bir olayda, cahiliye dönemindeki bir atasına söven bir kişiye tokat atan Abbas'ı (r.a.) had isteyen yakınlarına karşı korumuş ve ölüye yapılan hakaretin yaşayan yakınlarını inciteceğini belirterek konuyu sulh ile çözmüştür.³¹³

Hz. Peygamber suçu veya yaptığı hatası açığa çıkmış kimselere ve özellikle had cezasını almış olanlara bile sövmemiş ve sövülmesine de engel olmuştur. Zina sebebiyle had cezası infaz edilen sahabiyle ilgili hiçbir olumsuz söz söylememiştir.³¹⁴ Diğer bir rivayete göre de had uygulanan kişiye sövenleri bundan men etmiş, mağfiret dileyenlere de günaha irtikâp ettiği için Allah'a bırakmalarını söylemiştir.³¹⁵ Bir başka rivayette de aynı şekilde had cezası uygulanan sahabiye söven kişiyi

³¹⁰ Tebarani, h.no: 4159, 4/267

³¹¹ Buhari, Cenaiz, h.no: 1393, 2/104

³¹² Tirmizi, Birr, h.no: 1982, 4/353

³¹³ Nesai, h.no: 4775, 8/33

³¹⁴ Müslim, Hudud, h.no: 1694, 3/1320

³¹⁵ Ebu Davud, Hudud, h.no: 4432, 4/149

uyarmış ve onun affedildiğini belirterek namazını kıldırmıştır.³¹⁶ Defnedilen bir başka sahabinin arkasından konuşan ashabını uyarmış ve yaptıklarının yanlış bir davranış olduğunu bildirmiştir.³¹⁷

Günümüzde oldukça yaygın olan ve medya aracılığıyla da yayılmaya çalışılan kötü sözlerin başında lanet kelimesi ve beddua gelmektedir. Hz. Peygamber lanet kelimesinin kullanılmasını yasaklamış, Mümin bir kulun lanet edici olamayacağını belirtmiştir.³¹⁸ Hatta bu sözü selamlaşma olarak kullanmanın münafıklığın alameti olduğunu bildirmiştir.³¹⁹ Ümmetine Allah'ın laneti, gazabı ve cehennem temennisiyle beddua etmemelerini emretmiştir.³²⁰ Hz. Peygamber ümmetine emrettiği gibi kendisi de lanet etmemiştir. Müşriklere lanet okumasını isteyen kimselere “*Ben rahmet olarak gönderildim; lânetleyici olarak değil*” demiştir.³²¹

Hz. Peygamber lanetin zararlı bir söz olduğunu belirtmiş ve “*Kul bir şeye lanet ettiği zaman, lanet göğe çıkar, gök kapıları ona kapanır, yere iner yerin kapıları da ona karşı kapanır. Sağa sola gitmeğe başlar, geçecek yer bulamayınca eğer ehil ise lanet edilene gelir, değilse lanet okuyana dönüp gider*” buyurmuştur. Okunan lanetin yersiz söylenmişse kişiye geri dönme tehlikesi olduğunu da bildirmiştir.³²²

³¹⁶ Müslim, Hudud, h.no: 1695, 3/1323

³¹⁷ Ebu Davud, Hudud, h.no: 4428, 4/14

³¹⁸ Tirmizi, Birr, h.no:1977, 4/350

³¹⁹ Ahmet b. Hanbel, h.no: 7926, 13/302

³²⁰ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4906, 4/277

³²¹ Müslim, Birr, h.no: 2599, 4/2006

³²² Ebu Davud, Edeb, h.no: 4905, 4/277

Lanetleşmeyi çokça yapanların kıyamette şahit ve şefaatçi olamayacaklarını bildirmiştir.³²³

Hz. Peygamber bedduanın, lanet gibi zararlı olduğunu belirtmiştir. Eşi Hz. Aişe'nin bir keresinde yorganı çalınmıştır. Bunun üzerine Aişe, ileri geri sözler söylemiştir. Hz. Peygamber de beddua etmek suretiyle hırsızın ahiretteki cezasını hafiflettiğini bildirmiştir.³²⁴ Ayrıca dille tacizin cezasının, ahiretteki cezası baki kalmak, üzere kişiye hemen cezası verilen amellerden olduğunu belirtmiştir.³²⁵ Herhangi bir iletişim ortamında lanet okumak iletişim ortamının huzurnu bozarak iletişimi engeller. Bu davranış şekli değiştirilmeli lanet okuma alışkanlığının oluşmaması için bireyler, toplum, medya bu konuda daha hassas olmalıdır.

5. İhanet Etmek:

İhanet, sadakatsizlik, gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etmek.³²⁶ demektir. Sağlıklı iletişim engellerinden biri olan ihanet kavramı, iletişime engel olmak kadar bazı durumlarda iletişimi tamamen bitirebilmektedir.

Hz. Peygamber; *“İman ihanete engeldir, Mümin ihanet etmez”* buyurmuştur.³²⁷ Müminde hıyanet ve yalan dışında her kötü huyun bulunabileceğini

³²³ Müslim, Birr, h.no: 2598, 4/2006

³²⁴ Ebu Davud, Dua, h.no:1497, 2/80

³²⁵ Tirmizi, Zühd, h.no: 2511, 4/664

³²⁶ TDK, “İhanet”, 2019

³²⁷ Ebu Davud, Cihad, h.no: 2769, 3/887

bildirmiştir³²⁸. İman ve emanet iç içe iki konu olduğu için emanetin zıttı olan ihanette imanla bir arada bulunmamaktadır.

İhanetin birçok çeşidi vardır. Hz. Peygamber bu çeşitler içerisinde genel olan ihanetlerden bahsederek bunların daha az veya fazlalarının da terkinin emretmiştir. Hz. Peygamber, bir rivayetteki tanıtımda; *“Kim Müslüman kardeşine, bildiğinin aksini tavsiye ederse, ona ihanet etmiş olur”* buyurarak, ihanetin bir çeşidine dikkat çekmiştir³²⁹. Diğer bir rivayette de; *“Senin doğru söylediğine inanan birine yalan söyleyen en büyük ihanettir”* buyurarak diğer bir çeşidin tanımını yapmıştır³³⁰. Demek ki ihanet bildiğinin aksini tavsiye etmek, doğru söylediğine inanan birine yalan söylemek şeklinde ki iki tanımın da gösterdiği gibidir.

Hz. Peygamber, ihanetin bir çeşidi olan ikiyüzlülük üzerinde de durmuştur. *“Bir kısım insanlara başka, öbürlerine başka türlü konuşan ikiyüzlülerin, kıyamet günü Allah’ın huzurunda en kötü insan olarak bulunacağını”*³³¹ bildirmiştir. İki kişi arasındaki dargınlığı ifsat etmenin dini kazıdığı³³² bildirerek ikiyüzlülüğün her çeşidinin zararlarından insanları uzaklaştırmak istemiştir.

³²⁸ Ahmet b. Hanbel, h.no: 22170, 36/504

³²⁹ Ebu Davud, İlim, h.no: 3657, 3/321

³³⁰ Ebu Davud, Edep, h.no: 4971, 4/263

³³¹ Buhari, Edep, h.no: 6058, 8/18

³³² Ebu Davud, Edep, h.no: 4919, 4/280

6. Tecessüsde bulunmak:

Tecessüs belli etmeden kendini ilgilendirmeyen şeyleri araştırmak demektir. Kur'an insanların birbirlerinin gizli işlerini araştırmayı yasaklamıştır. *“Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahdır. Gizlilikleri araştırmayın.”*³³³ buyurulmuştur. Hz. Peygamber, insanların özel konularını araştırmanın yanlış olduğunu bildirmiştir. Kur'anın ve Hz. Peygamber'in kast ettiği tecessüs, bir kişi veya toplumu rencide etmek, toplum nazarında küçük düşürmek için yapılan tecessüstür. İslam'ın, huzur ve güvenin sağlanması ve zorba insanların zulmüne engel olmak için yapılan, savaşlardaki casusluk faaliyeti buna dahil değildir. Tecessüs yapan kişi ile yapılan kişi arasında tecessüsün öğrenilmesi halinde oluşacak iletişim engelinden daha çok hakkında gizli araştırma yapılan ve bu gizlilikleri açığa çıkan kişinin toplumla ilişkilerinde engeller çıkacaktır.

Hz. Peygamber, *“Biz tecessüsüten; gizli kusurları araştırmaktan alıkonulduk. Ancak tecessüs edilmeden bir suç ortaya çıkarsa gereğini yaparız.”* buyurarak hem tecessüsü tanımlamış hem de Allah'ın bu davranışı yasakladığını bildirmiştir.³³⁴

Kendisi de çeşitli zaman ve durumlarda tecessüsün yapılmamasını emretmiştir. *“Başkalarının gizli konuşmalarını yaymayın, birbirinizin gizli kusurlarını araştırmayın, kardeş olun”* buyurmuştur.³³⁵ Kardeşliğin devamı için bu şekildeki davranışlar terk edilmelidir.

³³³ 49. Hucurat. 12

³³⁴ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4890, 4/272

³³⁵ Buhari, Edeb, h.no: 6064, 8/19

Hz. Peygamber, tecessüsle araştırıp kusurları dökmek yerine kusuru gizleyenin diri diri gömülen kızı kurtarmış gibi sevap alacağı müjdesini vermiştir.³³⁶

Bu dünyada birinin kusurunu örtenin Allah'ın da kıyamette bir ayıbını örteceğini bildirmiştir.³³⁷

Tecessüsde casusluk yapan kişi, iletişimde dürüst olamaz. Araştırılan kişide bu durumu öğrendiğinde olumsuz sonuçlar doğacaktır. Hatta bir daha iletişim kurmama noktasında bir güvensizlik ihtimali oluşabilir. Casusluk yapan kişi, yaptığı açığa çıktığında toplumun diğer üyelerince de dışlanacaktır. Hz.Peygamber, tecessüs yapanların ahirette de hüsranda olacağını belirterek insanları bu yanlıştan alıkoymak için uyarmıştır.

7. İfşa Etmek:

İfşa, herhangi bir durum veya olayı açığa vurmak, ortaya çıkarmak demektir. Bilerek veya bilmeyerek bir hata yapan kişinin hatasını toplum içinde veya yalnızken yüzüne vurmak, o kişiyi iletişimde yanlış anlamalara veya iletişim engellerine neden olabilmektedir. Sosyal bir din olan İslam ve onun peygamberi insanların iletişimlerine engel olacak ve diğer insanlardan sakladıkları gizli işlerini ifşa etmeyi yasaklamıştır. Hz. Peygamber *“Birbirinizin gizli kusurlarını yaymayın, ayıplarını araştırmayın.”* diye emretmiştir. *“Müslüman kusur bulucu olmaz.”* buyuran Hz.

³³⁶ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4891, 4/273

³³⁷ Müslim, Birr, h.no: 2590, 4/2002

Peygamber, ifşa etmenin ilk adımı olan kusur aramanın, müslümanın kişiliğinde bulunmayacağını belirtmiştir.³³⁸

H.z. Peygamber bir gün minberde sesini de yükselterek Müslümanlığı kabul eden, ancak imanı tam olarak içine sindirmemiş bir topluluğa da ifşanın kötülüğünü anlatarak yine bu yönde emir vermiştir. *“Ey dili ile Müslüman olup iman kalbine nüfuz etmemiş olan topluluk! Müslümanlara eziyet etmeyin, onları ayıplamayın! Onların kusurlarını araştırıp durmayın! Çünkü kim Müslüman kardeşinin ayıp ve kusurunu araştırırsa, kıyamet gününde Allah da onun ayıbını ortaya koyar. Allah kimin ayıbını da ortaya koyarsa, evinde dahi olsa onu rezil eder.”* buyurmuştur.³³⁹

Bir başka rivayette, *“özellikle bir adam güvenip birine bir şey söylerse, o söz söylenen kişiye emanettir, kimseye söylenmez”* buyurmuştur.³⁴⁰

H.z. Peygamber had cezası gerektirecek bir suç işleyen birinin suçunu Allah örtüp affederse, Allah'ın affettiğini yürürlüğe sokmayacak kadar kerim olduğunu bildirerek suçların saklanması ve ifşa edilmemesini de emretmiştir.³⁴¹

H.z. Peygamber, eşlerinden H.z. Hafsa'nın ifşa etmesini istemediği bir sözü diğer eşi H.z. Aişe'ye söylemesi nedeniyle hanımlarının yanına girmemeye yemin etmiştir. Bu olay eşler arası veya toplumun her hangi bir konumunda olan kişiler arası ortak bir bilginin ifşasının iletişimi ne denli engellediğinin bir göstergesidir.

³³⁸ Tirmizi, Birr, h.no: 1977, 4/350

³³⁹ Tirmizi, Birr, h.no: 2032, 4/378

³⁴⁰ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4868, 4/267

³⁴¹ Tirmizi, İman, h.no: 2626, 5/16

Bunun yanında Hz. Peygamber iki kişi arasındaki gizli bir durumun ifşası halinde çok büyük bir tepki ile bu davranışı asla tasvip etmediğini ümmetine göstermiştir.³⁴²

Hz. Peygamber'in ashabı da mahremiyete ve sözünde durmaya en iyi şekilde uymuştur. Enes bir gün Hz. Peygamber'in bir iş için annesinin yanına geç gelince annesi geç kalma nedenini sordu. Enes geç kalma nedeninin Hz. Peygamberle aralarında bir sır olduğunu bildirince annesi ona Hz. Peygamber'in sırrını saklamasını söylemiştir.³⁴³

Hz. Peygamber, bu tip bir davranışın iletişimi engellemenin yanında, ayıp ve kusur araştırmanın onların ahlak ve karakterlerini bozacağını veya bozacak gibi olacağını bildirmiştir.³⁴⁴

Hz. Peygamber, ayrıca bir kimsenin ifşa ederek birinin kusurunu bildirmesi durumunda onun da karşı bir hamle ile diğerinin kusurunu ifşa etmemesini bildirmiş, eğer böyle davranırsa sorumluluğun karşı tarafta kalacağını ifade etmiştir.³⁴⁵

İfşa etmeyen, gizleyen kimselerin, yukarıda bildirildiği üzere hem kıyamette bir kusurlarının gizleneceği hem de diri diri gömülen bir kızın hayatını kurtarmışçasına sevap alacağını da müjdelemiştir.³⁴⁶

³⁴² Buhari, Mezâlim, h.no: 2468, 3/133

³⁴³ Müslim, Fadâilu's-Sahabe, h.no: 2482, 4/1929

³⁴⁴ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4888, 4/272

³⁴⁵ Ebu Davud, h.no: 4084, Libas, 4/56

³⁴⁶ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4891, 4/273

8. Yersiz Yere Yemin Etmek:

Kişinin bir haberi kuvvetlendirmek veya bir işi yapıp yapmamak hususundaki azim ve iddiaya güç vermek için Allaha kasem etmesi anlamında bir fıkıh terimidir.

Hz. Peygamber'in duruma göre kendisi yemin etmiş, yemin istemiş veya yapılan bir yemini tenkit etmiştir.

Hz. Peygamber'in yemin istediği durumlardan bazıları şöyledir; Bir kuyu davasında kendisine başvuran ashabına bu konuda "karşı taraftan ya iki şahit ya da yemin istemesini" bildirdiğinde; davacı, karşı tarafın aldırmadan yemin edeceğini söyleyince şöyle buyurmuştur: *"Her kim bir Müslüman kişinin malını kendine geçirmek için yalan yere yemin ederse, Allah'a, gazabına müstahak olmuş olarak kavuşur."*³⁴⁷ Bunun üzerine şu ayet nazil olmuştur: *"Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir değere değiştirenlerin, işte onların ahirette bir nasipleri yoktur."*³⁴⁸ Allah Resulu, kendisine ulaşan bir başka davada, *"yalan yere yemin edenin vücudundan bir azası kesik olarak Allaha kavuşacağını"* bildirince, davalı malın diğerine ait olduğunu itiraf etmiştir.³⁴⁹ Bu tip yemin ile mal gaspının miktarının misvak ağacının bir dalı bile olsa Allahın cenneti haram kılıp, cehennemi vacip kıldığını bildirmiştir.³⁵⁰

³⁴⁷ Buhari, Husumât, h.no: 2416, 3/121

³⁴⁸ 3. Ali İmran. 77

³⁴⁹ Ebu Davud, Eymân, h.no: 3244, 3/220

³⁵⁰ Müslim, İman, h.no: 137, 1/122

H.z. Peygamber, Allah'a yemin edilmesini istemiştir.³⁵¹ Kendisinin yaptığı yeminlerin çoğu da “*Kalpleri çeviren zata yemin olsun*” şeklinde olmuştur.³⁵² Bunun aksi olan Allah adından başkasına yemin edenin küfür ve şirke gireceğini bildirmiştir.³⁵³ Anne ve babalar üzerine yemin etmeyi de yasaklamıştır.³⁵⁴ ,

H.z. Peygamber, eğer bir kimse yemin ederse doğru söylemesini emretmiştir. Bir kişiye Allah adıyla yemin edilirse de hoşnut olup onu kabul etmesini emretmiştir.³⁵⁵

H.z. Peygamber her türlü iletişim biçiminde olduğu gibi yeminde de iyiliği emretmek, kötülüğü nehyetmek gayesine uygun davranmıştır. Bir kişi yemin ettiği şeyden başkası iyiyse kefarete verip iyi olanı yapmasını bildirmiştir.³⁵⁶ İyi olanı tercih için bir yemini daha iyisi varsa, yemini bozmayı daha iyi görmüştür.³⁵⁷

Yeminin günümüzde en çok kullanıldığı alan ticarettir. H.z. Peygamber yalan yere yemin etmenin büyük günah olduğunu bildirmenin ³⁵⁸ yanında “*ticarete yalanın ise kazancın bereketini yok ettiğini*” ³⁵⁹ bildirmiştir. Bu durum güvensizlik

³⁵¹ Ebu Davud, Akdiye, h.no:3620, 3/311

³⁵² Buhari, Eyman, h.no: 6628, 8/128

³⁵³ Ebu Davud, Eyman, h.no: 3251, 3/223

³⁵⁴ Buhari, Eyman, h.no: 6646, 8 /132

³⁵⁵ İbni Mace, Keffaret, h.no: 2101, 1/679

³⁵⁶ Müslim, Eyman, h.no:1651, 3/1273

³⁵⁷ Buhari, Edeb, h.no: 6140, 8/33

³⁵⁸ Buhari, Eyman, h.no: 6675, 8/137

³⁵⁹ Buhari, Buyu, h.no: 2087, 3/60

doğurur ve iletişime sekte vurmaktadır. Tüccara güvenmeyen müşteri iletişim kesecektir. Böylece hem dünya hem ahiret kazancı zarar görecektir.

9. Boş Konuşmak:

Düşünmeden ve amaçsız yapılan konuşmalar iletişim engelleri arasındadır. Hz. Peygamber, boş konuşmanın İslam'ın oluşturmak istediği olgun insan modeline uymadığını farklı rivayetlerde belirtmiştir. O (s.a.v.), aşırı söz söylememiştir.³⁶⁰ Hz. Peygamber *“Hayâ ve gerektiği kadar konuşmak imanın kısımlarındandır, açık saçık ve lüzumsuz konuşmak ise münafıklığın kısımlarındandır”* buyurarak müslümanların bu konuya dikkatli olmaları konusuna dikkat çekmiştir.³⁶¹ Boş konuşan gevezeler ve yüksekten atanların hoşlanmadığı kişiler olduğunu ve kıyamette kendisinden en uzak kimseler olacağını bildirmiştir.³⁶²

Hz. Peygamber'in boş ve gereksiz konuşmaması hali, anlatılan bir konunun anlaşılması ve asıl anlatılmak istenen mesajın korunmasını da sağlayan bir husustur. Hz. Peygamber'in, boş konuşmamanın yanında az sözle çok şey ifade etme özelliği de iletişim için önemli bir örnekliktir. Hz. Peygamber bu yeteneğin kendisine Allah tarafından verildiğini belirtmiştir. Bu konuyla ilgili, “Ben az sözle çok mana ifade etme yetneğiyle gönderildim. Bir aylık mesafedeki düşmanın kalbine korku verilmeklebana (Allah tarafından) yardım edildi. Ben uyurken yeryüzü hazinelerinin

³⁶⁰ Buhari, Edeb, h.no: 6046, 8/15

³⁶¹ Ebu Davud, Edeb, h.no: 4806, 4/254

³⁶² Tirmizi, Birr, h.no: 2018, 4/370

anahtarları getirilip önüme konuldu.”³⁶³ buyurmuştur. Hz. Peygamber, bir mesajın çok sözle de ifade edilebileceğini ancak esas olanın mesajı anlaşılmasını sağlayacak en az ifade ile verilmesi olduğunu.

Hz. Peygamber’in hadislerinden de anlaşılacağı üzere, bu tip boş ve düşünmeden edepi veya edepsiz her türlü sözü söyleyen kimselerden diğer insanlar uzaklaşır. İnsanlar bu tip davranışlar nedeniyle iticileşir, bu iticilik iletişimde engeller oluşturur. İletişim engellerinin temelinde dinleme faaliyetindeki sıkıntılar yatar. Dinlemeyen veya dinlemeye değer görülmeyen konuşmalar iletişimin engellenmesine neden olur. Boş ve çok konuşan kişinin sözleri bir süre sonra etkisiz hale gelecektir. Bu manada, “sözü ve sesi değil sözdeki manayı yükseltmek” ifadesi tamda bu konuya bir çözüm niteliğindedir.

10. Yalan Söylemek:

Yalan çeşitli nedenlerle gerçeği kapatmak için yapılan bilinçli bir eylemdir. Yalan ortaya çıksın veya çıkmasın iletişim için potansiyel bir sıkıntıdır. Hz. Peygamber yalana şiddetle karşı çıkmıştır. Yalanın çeşitli tanımlarını yapmıştır. Yalanın neden ve sonuçlarını da bildirmiştir.

İslam dininin doğruluk üzere kurulu olması tebliğini ve yayılışını da kolaylaştırmıştır. Habeşistan’a yapılan ilk hicrette, Necaşi’ye İslam’ı tarif eden Cafer (r.a.), “İslam dininin, insanlara yalan yere şahitlikten kaçınmayı emrettiğini” bildirmiştir³⁶⁴.

³⁶³ Buhari, Cihad, h.no: 2977, 4/54

³⁶⁴ Ahmet b. Hanbel, h.no: 1740, 3/263

H.z. Peygamber, yalancılığa devam eden kimselerin, gerçek imana kavuşamayacaklarını bildirmiştir³⁶⁵. Bir müminin, korkaklık ve cimrilik gibi bazı kötü huylara sahip olabileceğini, ancak asla yalancı olamayacağını bildirmiştir³⁶⁶. Bir başka rivayette de, benzer şeyi ifade ederek, ihanet ve yalan dışında mümin de her kötü huyun bulunabileceğini bildirmiştir³⁶⁷.

Yalancılığın müminlerde olmadığını bildiren H.z. Peygamber bu vasfın münafıklara ait bir özellik olduğunu da belirtmiştir. Halis münafığı tanıtmış ve özellikleri içinde yalancılık özelliklerine dikkat çekmiştir. H.z. Peygamberin saydığı *“halis münafığı dört özelliği şunlardır: Emanete ihanet etmesi, yalan konuşması, anlaşma yapıp ancak sözünde durmaması, biriyle çekiştiği zaman aşırı giderek karşısındakinden fazla kötülük yapmasıdır.”*³⁶⁸

H.z. Peygamber, ayrıca yalancılığı en büyük günahlar arasında saymıştır. En büyük günah olarak Allah’a ortak koşmayı, anne babaya başkaldırmayı zikrettikten sonra yalancı şahitlik ve yalan söz konuşmayı saymıştır³⁶⁹. Bir başka rivayette yalancı şahitlik özel olarak zikredilmiştir. H.z. Peygamber *“yalancı şahitlik Allah’a şirk koşmakla denk tutuldu.”* dedikten sonra *“Putlara tapma pisliğinden uzak durun, yalan sözden de uzak durun!”*³⁷⁰ ayetini okumuş ve bu ayeti delil göstermiştir³⁷¹.

³⁶⁵ Heysemi, İman, h.no: 326, 1/92

³⁶⁶ Malik, Kelam, h.no: 19, 2/990

³⁶⁷ Ahmet b. Hanbel, h.no: 22170, 36/504

³⁶⁸ Buhari, İman, h.no: 34, 1/16

³⁶⁹ Buhari, şehadet’u el-zzur, h.no: 2654, 3/172

³⁷⁰ 22. Hac. 30-31

³⁷¹ Ebu Davud, Ekdiyye, h.no.3599, 3/305

Hz. Peygamber, bilinçli söylenen yalandan önce bilinçsizce yapılan konuşmaların da yalanın bir çeşidi olacağına dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber bunu “*kişiyeye yalan olarak her duyduğunu söylemesi yeter*” diye ifade etmiştir. Kişilerin düşünmelerini ve her duyduklarını konuşmamalarını tembihlemiştir. Her duyduklarının doğru olamayacağı gerçeğini belirtmiştir. Kişilerin, her duyduklarını düşünmeden söylemeleri halinde yalan olanları da aktaracaklarından, yalan olarak yetecek fiili yapmış olmaktadırlar³⁷². Günümüzde sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlar, bu hususta ne kadar dikkate almamız gerektiğini göstermektedir. Hz. Peygamber’in bu hassasiyeti, topluma tam öğretilmesi durumunda, facebook, instagram, WhatsApp gibi sanal ortamlardaki bilgi kirliliği de önlenecektir.

Bilinçli olarak yapılan yalanların başında ticaretle yapılan yalanlar verilebilir. Ticaretle yalan genellikle malın kusurunu saklamak şeklinde olmaktadır. Hz. Peygamber malın ayıbını saklayarak yapılan satışın helal olmadığını bildirmiştir. Ayrıca böyle bir davranışı yapmanın Müslüman kardeşliğine yakışmayacağını bildirmiştir³⁷³.

Hz. Peygamber, bir gün çarşıda gezerken elini sergideki bir yiyeceğin içine daldırır. Eline yaşlık gelir. Niçin kuruları üste yaş olanları alta koyduğunu sorar, ardından bunun doğru olmadığını “*Hile yapan bizden değildir*” diyerek belirtir³⁷⁴.

Hz. Peygamber, günlük hayatta, özellikle çocuklarla olan iletişimde yalan söylenmemesi konusunda uyarılarda bulunmuştur. Öğrenme döneminde olan çocukların ebeveynlerini, hem ebeveyne güvenleri hem de yanlış davranışları

³⁷² Müslim, Mukaddime, h.no: 4, 1/10

³⁷³ İbni Mace, Ticaret, h.no: 2246, 2/755

³⁷⁴ Müslim, İman, h.no: 102, 1/99

öğrenmemeleri için yalan ve yalanı öğreten davranışlardan men etmiştir. *“Bir gün Hz. Peygamber’in olduğu bir ortamda, anne çocuğunu “sana bir şey vereceğim” diyerek çağırır. Hz. Peygamber; “Ne vermek istedin?” deyince kadın hurma vereceğini söyler. Hz. Peygamber “Eğer ona bir şey vermezsen bu söz senin aleyhine yalan olarak geçer”* diyerek aldatmanın da bir çeşit yalan olduğunu bildirmiştir³⁷⁵.

Eşler arasında da yalanın yanlış olduğunu bildiren Hz. Peygamber, kendisine bu konuda danışan bir kadının *“kocamın vermediği bir şeyi verdi diyeyim mi?” sorusuna : “Kendisine verilmeyen bir şeyle doymuş görünen, iki sahte elbise giyen gibidir”* buyurarak iyi niyetli de olsa yalanın yanlış olduğunu bildirmiştir³⁷⁶.

Bazı zaman ve ortamlarda insanlar diğer insanları eğlendirmek ve güldürmek için de yalan söyleyebilmektedir. Bu günümüz sosyal yapısında, medyanın da aracılığıyla daha da yaygınlaşmış durumdadır. Bu konuyla ilgili Hz. Peygamber *“İnsanları güldürmek için yalan yanlış konuşan kimsenin vay haline! Onun vay haline! Onun vay haline!”* şeklinde üç kez tekrarlamış ve bu durumun sıkıntısını dile getirmiştir³⁷⁷. “Hadisten de anlaşıldığına göre yalan sözlerle insanları güldürmek için mizah tarzında komiklik yapanlar eleştirilmiştir. İnsanları güldürmek için söylenen yalan, günahların en çirkini, ayıpların en fenası, kalpleri karartan bütün kötülüklerin anasıdır.

Yalan bir şeyin aksini söylemektir. Bu durumda insan onur ve şerefine ayaklar altına alınması mümkündür. Böylesi bir yalan neticesine insanlar arasında kin ve

³⁷⁵ Ebu Davud, Edep, h.no: 4991, 4/298

³⁷⁶ Buhari, Nikâh, h.no: 5219, 7/35

³⁷⁷ Ebu Davud, Edep, h.no: 4990, 4/297

nefret duygularıyla yeşerebilir. Bu sebeple eğlence gayesiyle bile olsa doğru sözlü olmak ve yalan sözden kaçınmak gerekir.”³⁷⁸

Hz. Peygamber bir hadisinde, *“Yalancı kişilerin sadece insanları ve toplumu değil, yaydıkları pis koku nedeniyle melekleri de bir mil uzağa kaçıracakları”* ³⁷⁹ bildirilmiştir.

Yalanın, insan dünyada iken birçok zararı yanında, ahiret hayatında da zararı büyük olacaktır. Hz. Peygamber, bu konuyu *“Yalan kötülüğe iletir; kötülük ise ateşe götürür. Kişi yalan söylemekte devam eder, nihayet Allah katında yalancı olarak yazılır”*³⁸⁰ şeklinde ifade etmiştir.

Yalan insanlık şerefine aykırı bir davranıştır. Yalan toplumda huzur ve güveni zedelediği için iletişim engellerinin en önemlilerindedir. Bir kişinin, yalanı ortaya çıktığında veya yalancı olarak tanındıktan sonra insanlar artık ona güvenmezler. Bu durumda iletişimi engeller. Hadislerde de anlaşılacağı üzere yalancılık insanlara dünyada da ahrette de kötü neticeler doğuracaktır.

11. Gıybet Etmek:

Gıybet, toplumun huzurunu da kaçıran en büyük sorunlardan olduğu kadar aynı zamanda iletişimi engelleyen unsurlardan biridir. Kur'an bu toplumsal hastalığı yasaklamış ve bu yanlış davranışın iğrençliğini insanlara bir benzetme ile “Ey iman

³⁷⁸ Akyüz, Hüseyin, “Peygamberimizin Mizahla İlgili Hadislerinin Senet ve Metin Yönünden Tenkidi”, Diyanet İlmi Dergi, 2014 50/3, s. 123-144, s. 141

³⁷⁹ Tirmizi, Doğruluk, h.no: 1972, 4/348

³⁸⁰ Buhari, Edeb, h.no: 6094, 8/25

edenler! Birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah'a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.” şeklinde anlatmıştır. Kur'anın açıklayıcısı olan “Hz. Peygamber gıybeti; *“Birinizin kardeşini hoşlanmadığı şey ile anmasıdır.”* şeklinde tarif ettiğinde; yanında bulunanlardan biri *“Ey Allah'ın Resulü! Anlattıklarım ya o kardeşimde bulunursa?”* dediğinde, Hz. Peygamber, *“Anlattıkların o kardeşinde bulunursa, onun gıybetini yapmış olursun. Anlattıkların onda yoksa o zaman ona iftira etmiş olursun”* diyerek tam ve eksiksiz olarak tarif etmiştir³⁸¹.

Hz. Peygamber yanında gıybet yapılmasına izin vermemiştir. Bu konudaki hassasiyetini böylece göstermiştir. Gıybetin iletişime engel olduğunu *“Bana bir kimse ashabımın birinden (canımı sıkacak) bir şey ulaştırmasın! Zira ben onların yanına içim arınmış ve rahat olarak çıkmak istiyorum”* diyerek ifade etmiştir³⁸². Hadistende anlaşıldığı üzere kişi gıybet yaptığı kişiye karşı psikolojik bir rahatsızlık içinde olur ve bu iletişimin ağırlıklı devamına engeldir.

Gıybet, hakkında konuşulan kişi ortamda olmadığı bir zamanda yapılır ve bu fiil sebebiyle kişi topluma karşı zor ve kötü duruma düşer. Gıybeti edilen kişi hakkında yanlış kanaatler ve önyargılar oluşur.

Rivayete göre, Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe, diğer eşi Hz. Safiyye hakkında *“kısa boylu oluşu ona yeter”* demiştir. Hz. Peygamber Hz. Aişe'ye; *“Öyle bir kelime söyledin ki denize karışsa denizi bulandırır”* buyurunca Hz. Aişe, tahkir gayesiyle

³⁸¹ Müslim, Birr, h.no: 2589, 4/2001

³⁸² Ebu Davud, Edeb, h.no: 4860, 4/265

taklitini yaptığını bildirir. Hz. Peygamber de; *“Bana ne kadar dünyalık verilse de, bir başkasının kusuru nedeniyle taklitini yapmam”* buyurur³⁸³.

İslam dinine göre, gıybet yoluyla bir Müslümanın şahsiyetine sataşmak büyük günahlardandır.³⁸⁴

Hz. Peygamber, gıybetin günah olduğu hususuna her fırsatta dikkat çekmiştir. Ashabıyla Hacc ederken, ashabından bazıları tavaftan önce say ettiklerini, bazıları da başka hatalar yaptıklarını ve bu durumların günah olup olmadığını sormuşlardır. Hz. Peygamber de (s.a.v.); *“Herhangi bir sakıncası ve günahı yoktur. Ancak kişi, bir Müslümanın ırzını makaslarsa (yani gıybetini yaparsa) ona zulmetmiş olur. İşte asıl günah işleyen ve kendini helak eden odur”* demiştir³⁸⁵.

Gıybetin büyük günah olduğunu belirten Hz. Peygamber, cezasının da ağır olduğunu haber vermiştir. Miraçta, bakırdan tırnaklarıyla yüzlerini tırmalayan insanlara rastladığını bildiren Hz. Peygamber bunların kim olduğunu merak etmiştir. Cebrail de, bu kimselerin insanların etlerini, gıybet ile yiyenler, ırzlarına sataşan, şahsiyetlerini zedeleyen insanlar olduğunu bildirmiştir³⁸⁶.

Hz. Peygamber, gıybetin bir çeşidi olan, insanlar arasında laf getirip götürmek anlamına gelen koğuculuğu yapanların da cennete giremeyeceklerini haber vermiştir³⁸⁷.

³⁸³ Ebu Davud, Gıybet, h.no: 4875, 4/269

³⁸⁴ Ebu Davud, Gıybet, h.no: 4876, 4/269

³⁸⁵ Ebu Davud, Menâsik, h.no: 2015, 2/211

³⁸⁶ Ebu Davud, Gıybet, h.no: 4876, 4/269

³⁸⁷ Buhari, Edeb, h.no: 6056, 8 /17

Gıybet, laf taşıma gibi suçlar dünya ve ahiret huzuruna engeldir. Huzur ve güven ortamı kalktığında insanlar birbirlerine karşı güven duymadıkları için sağlıklı iletişimde engellenecektir. İslam dini bu engellerin kalkması için gereken kuralları ve maddi ve manevi müeyyideleri insanlara bildirmiştir.

12. İftira Etmek:

“İftira: bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yüklemek, kara çalma.”³⁸⁸ demektir. Hz. Peygamber iftirayı, “*Bir kimsenin istemediği ve o kimsede olmayan bir şeyi o kimsenin gıyabında varmış gibi konuşmaktır*”³⁸⁹ şeklinde tanımlamıştır. İftira maddi ve manevi yükümlülükleri de ağır olan bir davranış ve iletişim bozukluğudur. İftiraya uğrayan kişi veya topluluğun maddi ve manevi yıpranması söz konusudur.

Hz. Peygamber İslam’ın ilk devirlerinde ensardan bir grup kadınla, “*Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, iftirada bulunmamak üzerine biat almıştır.*”³⁹⁰ Hadisten de anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber, İslam’ın öncelikli esasları içinde iftira etmemeği belirtilmiştir.

Hz. Peygamber, “*Kim müminde olmayan bir şey söyleyip ona iftira atarsa, söylediğini geri alıncaya kadar, Allah onu cehennemliklerin düştüğü irin çukuruna*

³⁸⁸ TDK, “İftira”, 2019

³⁸⁹ Müslim, Birr, h.no: 2589, 4/2001

³⁹⁰ Tirmizi, Biat, h.no:1597, 4/151

koyar.”³⁹¹ sözüyle, iftira atanın sözünü geri alması gerektiğini ve geri almazsa alacağı cezayı haber vermiştir.

Hz. Peygamber “*Kim suçsuz olduğu halde, kölesine zina iftirasında bulunursa, kıyamet gününde şer’i ceza (had) kendisine uygulanır*”³⁹² hadisi ile o dönemde insan olarak kıymet verilmeyen kölelerin hakkını bu şekilde savunmanın yanında, iftiranın cezasının da ağır olduğuna dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber, İftira yoluyla Müslümana sataşmanın ve bu yolla elde edilecek bir lokma kazancın cehennemde benzeri yedirilerek azap edileceğini haber vererek müslümanlar bu işten uzaklaştırılmak istenmiştir³⁹³. İftiranın büyük günahlardan biri olduğu bildirilmiştir³⁹⁴.

Hz. Peygamber iftiranın yapılma sebeplerinden birinin bir müslümanı gözden düşürmek olduğunu ve bunun da cezasının ağır olduğunu belirtmiştir³⁹⁵.

İftiranın en yaygın olanı temiz ve namuslu kadınlara yapılan iftira çeşididir. Hz. Peygamber bu davranışın iftira eden kişiyi helak edeceğini bildirmiştir³⁹⁶. Hz.Peygamber’e büyük günahlar sorulduğunda saydığı dokuz büyük günahın içinde iftirayı da saymış ancak iftiranın çeşidi olarak namuslu kadına yapılan iftira olduğu belirtilmiştir³⁹⁷.

³⁹¹ Ebu Davud, Akdiye, h.no: 3597, 3/305

³⁹² Buhari, Hudud, h.no: 6858, 8/175

³⁹³ Ebu Davud, h.no:4881, 4/270

³⁹⁴ Ebu Davud, Gıybet, h.no: 4876, 4/269

³⁹⁵ Ebu Davud, Gıybet, h.no: 4883, 4/270

³⁹⁶ Buhari, Vasiyet, h.no: 2766, 4/10

³⁹⁷ Ebu Davud, Vasiyet, h.no: 2875, 3/115

Hadislerde belirtilen ırz kavramı insanlık için önemlidir. “Yüce Allah’ın insana bahşettiği bir hayat, o hayatın idamesi için sahip olunan mal ve insanı insan yapan değerleri temsil eden ırz. Can, mal ve ırz olarak belirtilen bu temel değerler neredeyse insana ait maddi ve manevi varlık alanının bütününe tekabül etmektedir. Can ve mal maddi boyuta işaret ederken, ırz, insanın manevi kişiliğine işaret etmektedir.

İslam dini erkeklerin namuslarına, şeref ve haysiyetlerine yönelik saldırıyı da haram kılmıştır. Ancak bu tür saldırıların insanlık tarihi boyunca en çok kadınlara yöneldiği, bu iftiraya maruz kalan kadınların, erkeklerle kıyaslanmayacak ölçüde olumsuz etkilenerek hayatları boyunca ne büyük acı ve sıkıntılara maruz kaldıkları düşünülürse, ilahi iradenin kadınları öncelemesinin hikmeti daha iyi anlaşılır.

Kadınların iffeti ve namusuna yönelik ağza kolayca geliveren ve çoğu zamankullanmakta sakınca görülmeyen yakıştırmalardan uzak durulmalıdır. Şaka bile olsa bu yakıştırmaların, kadınların psikolojisinde ne büyük sarsıntılara yol açacağını düşünmelidir. Üstelik ağızdan kolayca çıkıveren bu isnadlar yüzünden Allah’ın cezasına müstehak ve şahitliği kabul edilmeyen bir yalancı durumuna düşmenin işten bile olmadığını farkına varılmalıdır.”³⁹⁸ İftira ile saldırıya uğrayan kişilerin, manevi varlıklarında oluşan zedelenme, iletişimi engellemenin yanında toplumdaki uzaklaşım iletişime kapanmasının süresini de etkiler. Belki iftira ile aldığı yara nedeniyle ömür boyu sürececek zor bir yol açılmış olacaktır. Bu tip suçların önüne geçilmesi maddi ve manevi anlamda bilgilenmekle mümkündür.

³⁹⁸ Ünal, İ. Hakkı, 40 Hadis 40 Yorum, DİB Yayınları, Ankara 2011, s. 101-103

C. Aile İçi Ve Akrabalar Arası İletişim:

1. Aile İçi İletişim:

a. Evlilik Öncesi İletişim:

Toplumun temeli olan ailenin kurulması ve yaşatılması, toplumsallaşma yolundaki en büyük adımlardan birisidir. Sağlam bir aile kurumunda kendisini ifade edebilen ve iletişim becerilerini geliştiren bireylerin oluşturacağı toplum daha sağlıklı olacaktır. İslam, evliliği kuvvetle desteklemiş ve kolaylaştırmıştır. Evliliğin iletişim açısından da faydalarına dikkat çekmiştir. Evliliğin maddi ve manevi birçok zararı ortadan kaldırdığına dikkat çekmiştir.

Hız. Peygamber insanların, hem Allah'ın rızasını kazanmasının hem sağlıklı bir sosyal hayatı elde etmesinin, evlilikle daha kolay olacağını bildirilmiş ve ashabını onların nezdinde tüm ümmetini evliliğe teşvik etmiştir.

Hız. Peygamber, evlenmede tercih edilecek kişinin dinine bağlı olmasının gerekliliğine ve faydalarına da dikkat çekmiştir. Bir hadisinde "*Kadınla dört (şey) için evlenilir: Malı, soyu, güzelliği ve dini için. Öyleyse sen dindarını al.*"³⁹⁹ Buyurup, evlilikte amacın dinin muhafazası olduğuna dikkat çekmiştir.

Allah Resulu evlilikte öncesi ve sonrası, evliliğin her döneminde etkin iletişimi tavsiye etmiştir. Aile huzurunun bu iletişime bağlı olduğunu bildirmiştir.

³⁹⁹ Buhari, Nikah, h.no: 5090, 7/7

Evlenme çağına gelen adaylara, anne ve babaların iletişim halinde olmalarını tavsiye etmiştir. Evlenecek kız veya erkeğin izni ve hoşnutluğu sorulmadan evlilik yapmamaları gerektiğini belirtmiştir. *“İzinlerini almadıkça onları evlendirmeyin!”* buyurmuştur.⁴⁰⁰ İletişimsiz, izin alınmadan yapılan zorlama evlilikler ileride ayrılıkla ve ortada kalan çocuklarla sonuçlanma tehlikesini de barındırmaktadır.

Hız. Peygamber, evlenecek adayların birbirlerini görmesinin önemli olduğunu bildirmiştir. Bir rivayette: *“Bir adam Ensâr'dan bir kadına talip oldu. Hız. Peygamber sordu: Sen ona baktın mı? Adam: Hayır! dedi. Bunun üzerine hız. Peygamber: O zaman git bak!”* buymuş ve görmeden evlenilmemesini emretmiştir.⁴⁰¹ *Adayı görme konusunda da yüzün görülmesinin evlenme için yeterli olacağını bildirmiştir. Hız. Peygamber: “Biriniz bir kadınla evlenmek isterse, ona baksın.”, buyurması üzerine Câbir: “Bir kadınla nişanlanmak istedim. Gizli olarak onu takip ettim, onunla evlenmemi sağlayacak yerine (yüzüne) baktım ve onunla evlendim.”*⁴⁰² demiştir.

b. Evlilik Dönemi İletişim:

Hız. Peygamber evlilik içi iletişimde ümmetine güzel bir örnektir. Aile iletişimde, selama çok önem vermiştir. Bu husus bir rivayette: *“Hanımlarını bir bir dolaşıp selâm verdi, hal ve hatır sordu. Sonra sırası kimde ise onun yanına gitti. İşte hakkın-*

⁴⁰⁰ Nesai, Nikah, h.no: 5365, 5/176

⁴⁰¹ Müslim, Nikah, h.no: 1424, 2/1040

⁴⁰² Ebu Davud, Nikah, h.no: 2082, 2/228

da bana sorduğun Hz. Peygamber böyle bir şahsiyet idi.” şeklinde bildirilmiştir.⁴⁰³

Anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber günlük hayatı içinde ailesine gereken yeri ayırmış ve onlarla her zaman iletişim halinde bulunmuştur.

Hz. Peygamber evlilikte iletişim konusunda kadının psikolojik durumuna dikkat çekmiştir. Kadınların duygusal bir yapısı olması nedeniyle hassas ve kırılğan olduklarını belirtmiştir. *“Kadınlar hakkında birbirinize hayır tavsiye edin.”⁴⁰⁴* buyurarak bu kırılğan yapılarına uygun davranmayı emretmiştir.

“Hz. Peygamber kadınlara iyi davranmayı tavsiye etmenin yanında, erkeklerin görevlerini de bir hadis de şöyle dile getirmiştir: “Dikkat edin! Kadınlara karşı iyi davranma tavsiyemi tutun. Onlar sizin için ancak birer yardımcıdır. Bundan başka onlarda bir hakkınız yoktur. Ancak apaçık bir hayasızlık yaparlarsa, o zaman onları yataklardan ayırın. Size itaat ederlerse, onları bırakmak için başka bir yol aramayın!

Dikkat edin! Sizin karılarınızın üzerinde hakkınız vardır; karılarınızın da sizin üstünüzde hakları vardır. Sizin onlar üzerinizdeki hakkınız; hoşlanmadığınız kimselere yataklarınızı çiğnetmemeleri, hoşlanmadığınız insanları evinize sokmamalarıdır.

Onların sizin üzerinizdeki hakları: Giydirmelerinde, yedirmelerinde onlara karşı en güzel şekilde davranmanızdır.”⁴⁰⁵ Hz. Peygamber, kadınlar hususunda erkeklere hayrı ve iyiliği tavsiye etmiştir.

⁴⁰³ Ebu Davud, İmâre, h.no: 3055, 3/171

⁴⁰⁴ Buhari, Enbiya, h.no: 3331, 4/133

⁴⁰⁵ Tirmizi, Radâ, h.no: 1163, 3/459

İletişim bilimine göre kadınlar ve erkekler arasında konuşma farklılıkları söz konusudur. Bu farklılıklar her bireyin yaratılış gayesine uygundur. Kadınlar dünyaya birçok konuda aciz olarak gelen bir bebeğe hayatı öğreteceklerdir. Bunun için bebeğin hayata dair bilgileri kazanmasını sağlamak üzere üstün bir konuşma isteği ve yeteneği ile yaratılmışlardır. Erkekler ise dışarıda helal rızık kazanıp ailelerini zararlardan korumak ve ihtiyaçlarını karşılamak durumundadırlar. Aile dışındaki ortamlarda çalışmaktır. Erkeklerde beyin yapısı olarak az konuşmaya ve tehlikelere karşı koruyucu olmaları gerektiğinden duygusal açıdan daha genel düşünme yeteneğine uygun yaratılmışlardır.

İletişimde kadın ve erkeğin biçimsel olarak farklı oluşuna, kadınların dolaylı anlatım ifadelerine örnek olarak; Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe'nin ona olan hitabı verilebilir. *“Allah Resulü bana dedi ki: Ben senin benden hoşnut olduğumu da anlarım, bana dargın olduğumu da anlarım. Nereden anlıyorsun? diye sorunca, şöyle buyurdu: Benden hoşnut olduğun zaman «Muhammed'in Rabbi hakkı için hayır» dersin. Bana darıldığın zaman: «İbrahim'in Rabbi hakkı için hayır» dersin. Bunun üzerine dedim ki: Evet ey Allah'ın Resulü! Ben yalnız senin ismini bırakıyorum.”*⁴⁰⁶

Hz. Peygamber evlilik süresince eşlerin birbirleri ile iletişim halinde olmalarına önem vermiştir. İletişime engel olan konularda uyarılarda bulunmuştur.

Evlilikte olumsuz durumlar çıkaran konuların başında **kıskançlık** gelir. İletişim engellerinden biri olan kıskançlık, dozu doğru ayarlanmazsa boşanmalara bile sebep olabilir.

Bu konuyla ilgili olarak biri Hz. Peygamber'e *“Ey Allah'ın Resulü! Ensâr hanımlarından hiçbirisiyle evlenmeyecek misin?”* dedi. Hz. Peygamber *“Onlarda*

⁴⁰⁶ Buhari, Nikah, h.no: 5228, 7/36

aşırı kıskançlık vardır.” buyurmuş ⁴⁰⁷ kıskanç oldukları için onlarla evlenmediğini bildirmiştir.

Hız. Peygamber evlilikte karşılıklı iletişimle engelleri aşmanın önemli yollarından birinin de **izin almak** olduğunu belirtmiştir. Kadınlar evlerinde herhangi bir şey vermek istediklerinde kocalarına sormalıdır esasına dikkat çekmiştir.

Hız. Peygamber’in izin ile ilgili bir hadisinde bu konu farklı bir açıdan ele alınmıştır. Hadiste bir kadın *“Mevlâm (efendim) et doğramamı emretti, bir yoksul geldi ona ondan yedirdim. Bunun üzerine efendim beni dövdü. Hemen gidip Allah Resulü’ne şikâyet ettim. Onu çağırıp: Neden onu dövdün? deyince, Adam: Ben emretmeden yemeğimi veriyor, dedi. Bunun üzerine Hız Peygamber: Bundan hâsıl olan sevap ikinizedir.”*⁴⁰⁸ buyurmuş izin almasa da kadının yaptığı tasadduktan erkeğin de faydalandığını bildirmiştir.

Hız. Peygamber bu hadiste iletişim engellerinin en ağır olanlarından **şiddet** konusunda erkelere uyarılarda bulunmuştur. *“Biriniz zevcesini, köle kamçılar gibi kamçılansın. Gün bitip gece geldiğinde onunla yatacaktır.”* ⁴⁰⁹ buyurmuş kişinin eşine şiddet uygulamasının ne kadar abes bir durum olduğunu belirtmiştir.

2. Akrabalar İle İletişim:

İnsanlar, doğumdan itibaren aileden sonra iletişimlerinin ikinci adımını akrabaları ile sağlar. Akrabalık toplumsallaşma yolunda insanlara fayda sağlayan bir kurumdur.

⁴⁰⁷ Nesai, Nesai, h.no: 5322, 5/160

⁴⁰⁸ Müslim, Zekât, h.no: 1025, 2/711

⁴⁰⁹ Buhari, Nikâh, h.no: 5204, 7/32

Sağlam akrabalık bağları toplumların da ilerlemesine ve güvenliğine katkı sağlar. Akrabaları ile iyi ilişkileri olan çevrelerde yetişen nesiller, toplumun inşasında rol oynarlar. Anneanne, babaanne, teyze, amca gibi diğer ebeveynlerin katkı sağladığı aileler güçlü toplumları oluşturur. Allah ve onun Hz. Peygamberi de bu konuda insanları uarmış ve gereken hukuki ve ahlaki kuralları insanlığa bildirmiştir.

Allah kudsi hadiste: *“Ben Allah'ım. Ben Rahman'ım. Rahmi ben yarattım. Ona isimden bir isim ayırıp, taktım. Kim onunla (akrabayla) ilgisini sürdürürse, ben de onunla ilgimi sürdürürüm. Kim ondan ilgisini keserse, ben de ondan ilgimi keser, perişan ederim”*⁴¹⁰ denilerek, akrabalığın önemi bildirilmiştir. Bu ifadelerden ve insanlık tarihinde yaşanan tecrübelerden anlaşıldığına göre, insanlar bazı nedenlerden dolayı akrabaları ile iletişimi kesmek isteyecekler veya keseceklerdir. Allah bu konuda kullarını uarmıştır.

Hz. Peygamber akrabalığı korumalarını emretmenin yanında, korurlarsa mükâfatlandıracağını: *“Büyüklerinizden akrabalarınızı ve akraba ziyaretini öğrenin! Çünkü akraba ziyareti, ailede muhabbeti artırır, malı çoğaltır ve ömrü uzatır.”* şeklinde açıklamıştır.⁴¹¹

Hz. Peygamber bu konuda kendisi de insanlara örnek olmuştur. Bu konu ile ilgili rivayet : *“ Hz. Peygamber bir gün oturuyordu. Süt babası çıkageldi. Ona hemen elbisesinin bir tarafını serdi. Süt babası onun üzerine oturdu. Sonra süt annesi geldi, elbisesinin öbür tarafını da ona serdi. O da onun üzerine oturdu. Sonra süt kardeşi geldi. Hemen Hz. Peygamber ayağa kalktı onu önüne oturttu.”* şeklindedir.⁴¹²

⁴¹⁰ Tirmizi, Birr, h.no: 1907, 4/315

⁴¹¹ Tirmizi, Birr, h.no: 1979, 4/351

⁴¹² Ebu Davud, Birr, h.no: 5145, 4/337

H.z. Peygamber akraba ilişkisinin sadece ziyaret ile değil onları diğer insanlara karşı müdafâ ile de olacağını belirtmiştir. Bir rivayette; *"Günaha girmedikçe, en hayırlınız akraba ve kabilesini savunandır."* buyurmuştur.⁴¹³ Akraba ile ilişkilerin devamında maddî katkı konusunda da önceliğin akrabada olduğuna dikkat çekmiştir. *"Yoksula sadaka vermek (normal) bir sadakadır. Akrabaya sadaka vermek ise, hem sadaka, hem de sıla-i rahm'dir"*⁴¹⁴ hadisi bunu en güzel şekilde ifade etmiştir.

H.z. Peygamber akraba ilişkilerinde ısrarcı olmayı emretmiştir. *"Kendisiyle ilgiyi devam ettirdiğinde akraba ile ilgilenmek, gerçek ilgilenme (sıla) değildir; asıl ilgilenmek, akraba kendisinden alakayı kestiği zaman onu ziyaret edip ona ilgi göstermektir."*⁴¹⁵ buyurmuştur.

H.z. Peygamber, akraba ile iletişimin kesilmesi durumunda insanın maddî ve manevî zararlarını da bildirmiştir. Bir hadiste bu hususu *"Ahiretteki cezası baki kalmak üzere kişiye hemen ceza verdiren şey; dille tecavüz ve akrabadan alakayı kesmektir."*⁴¹⁶ şeklinde bildirmiştir.

3. Arkadaşlar İle İletişim:

H.z. Peygamber, arkadaşlığa çok önem vermiştir. Hatta çok zaman arkadaşlarını ve ahab-ı suffeyi ailesinden önce yedirmiş ve onlara ikram etmiştir.

⁴¹³ Ebu Davud, Edeb, h.no: 5120, 4/331

⁴¹⁴ Nesai, Zekat, h.no: 2374, 3/73

⁴¹⁵ Buhari, Edeb, h.no: 5991, 8/6

⁴¹⁶ Tirmizi, Verâ, h.no: 2511, 4/664

Hiz. Peygamber'in meclisini oluşturan arkadaşları ile iletişiminde en önemli husus onun arkadaşları ile hep iştişare halinde olmasıdır onların görüşlerini dinlemesi ve uygulamasıdır. Bedir savaşında Hiz. Ömer, Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ali ile iřtiřaresi⁴¹⁷, Umre ziyareti sırasında aşhabı ile iştişaresi ve Hiz. Ebu Bekir'in dediğini yapması⁴¹⁸ en güzel misalleridir.

Müşriklerin baskıları sebebiyle Medine'ye hicret emri geldiğinde Hiz. Peygamber, hicreti sevdiği arkadaşı Hiz. Ebu Bekir ile yapmıştır. Ve arkadaşı Hiz. Peygamber'i bu zorlu süreçte yalnız bırakmamıştır.⁴¹⁹ Hiz. Peygamber gibi arkadaşları da ona düşkündü.

Hiz. Peygamber arkadaşlarının her zor durumda yanında olmuştur. Onlara yardım etmiştir. Alış veriş meselesinde bir mşriğe borçlu olan aşhabından Bilali Habeşi'yi tehdit eden mşriğe karşı borcunun ödenmesi meselesinde ona yardımcı olmuştur.⁴²⁰

4. Komşular İle İletişim:

İnsanların ailesinden ve akrabalarından sonra toplumla iletişime geçtiği en yakın çevresi komşlarıdır. İşlam komşuluğu alalade bir birliktelik olarak görmez. Komşunun hakkına önem verir. Komşu ile iletişimin şekilleri ve komşuların haklarının muhafazası konusuna ehemmiyet vermiştir. Hatta Hiz. Peygambere

⁴¹⁷ Müslim, Cihad, h.no: 1763, 3/1383

⁴¹⁸ Buhari, Magazi, h.no: 4178, 5/126

⁴¹⁹ Buhari, Menkb, h.no: 3905, 5/58

⁴²⁰ Ebu Davud, İmâre, h.no: 3055, 3/171

gelen Cebral'in komşu hakkında bir hadisinde; *“Cibril bana komşu hakkında o kadar ısrarlı tavsiyede bulundu ki onu varis kılacağına sandım.”*⁴²¹ buyurmuştur.

Hz. Peygamber komşu ile iletişim halinde olmayı, onlara güzel ahlakla muamelede bulunmayı emretmiştir. Komşunun halinden haberdar olup gerekirse ona yardımcı olunması konusunda uyarıda bulunmuştur. Halk arasında meşhur olan *“Yanında komşusu aç iken bunu bile bile kendi tok yatan kişi bana iman etmiş sayılmaz.”* hadisi bunu en güzel biçimde ifade etmektedir.

Komşulukta güzel ahlakla muamelenin nasıl olacağını da çeşitli şekillerde açıklamıştır. Komşunun ayıbını araştırmamak,⁴²² komşuya karşı sabırlı olmak,⁴²³ dili ile komşusuna eziyet etmemek⁴²⁴ gibi uyarılar ile bu hususları belirtmiştir.

⁴²¹ Buhari, Edeb, h.no: 6014, 8/10

⁴²² Ebu Davud, Edeb, h.no:4892, 4/273

⁴²³ Ebu Davud, Edeb, h.no: 5153, 4/339

⁴²⁴ Ahmet b. Hanbel, h.no: 9675, 15/421

SONUÇ

İletişim; insanla başlayan ve insan varoldukça devam edecek olan, sürekli değişen ve gelişen bir olgudur. İletişim bireyden topluma göre değişebilen ancak insanın kullandığı bir olgu olduğundan, tüm insanlar için ortak noktaları çok olan bir alandır. İşte bu kadar çok evrensel, bu kadar çok insanla iç içe olan iletişim kavramı yine evrensel olan ve insan için gönderilen İslam dininin esaslarıyla birlikte işlenmesi ve tekrar tekrar ele alınıp irdelenmesi gerekmektedir.

İletişim ve din hep canlıdır. İslam ve iletişim iç içe geçmiştir. İslam, iletişim üzerine kurulu bir inanç sistemidir. Kur'an ayetlerinde yaratmanın cinleri ve insanları kendisine kulluk için yarattığını belirtmesi tam bir iletişimi tarif etmektedir.

İnsan için ilk iletişim yaratılanla yaratan arasındaki bağıdır. Yaratan kendisi bilinsin, tanınsın diye yine kendisi ile iletişime geçecek insanları ve cinleri yaratmıştır. İnsanın yaratıcısını tanımasını istemiştir. Böylece yaratıcı iletişim ile ilgili ilk olarak, **tanımının** gerekliliğini bildirmiştir.

Yaratan, yarattıklarının sadece kendisini değil bunun yanında diğer yarattığı varlıkları tanımalarını da istemiştir. Bunun için temelde tek bir atadan gelseler de onlara farklı genler, farklı ırklar şeklinde ayırım yapmıştır. Bu ayrılık, tanımak yani iletişime ilk adımı atmak için yaratılan bir durumdur.

Yaratıcı bu tanıma durumunu kurallara bağlamıştır. Bu kurallar ahlak dediğimiz, erdem dediğimiz ve yaratmanın insanlık ile tüm yarattıkları için istediği barış ve huzurdur. Yaratan bu barış ve huzur ortamının da en başta dosdoğru olmakla mümkün olduğunu belirtmiştir. İnsan dosdoğru olmazsa bu tanımının bozulacağını

bildirmiştir. Doğruluk, yaratıcının tüm uygulamalarda yaratılanlardan istediği kuşatıcı bir erdemdir. Yaratıcı bu erdemi insanlara yine bir insan eliyle öğrenmek istemiştir. İşte bu öğretici İslam Peygamberi Hz. Muhammed'dir. O (s.a.v.) dosdoğru bir örnektir. Hayatı boyunca doğru iletişim konusunda birçok örnek davranış sergilemiştir.

Yaratıcı, öncelikle kişinin kendinin **doğru** olmasını istemiştir. Yaratıcı, bu ferdi doğruluğun yanında, diğerlerini yani kendi dışında kalan toplumun diğer üyelerinin doğruluğu için de çabalamasını istemiştir. Böyle olursa gereken barış, huzur dolu bir tanışma, yani iletişim gerçekleşecektir.

Hz. Peygamber'in doğruluğu tam da böyledir. Hem kendisi doğrudur hemde çevresindeki ve kendinden sonra gelecek tüm insanların hayatına ışık tutacak doğruluk önderidir. İslam ve onun Peygamberi, insanın sosyal hayatında hiçbir alanı bilgisiz bırakmamıştır. Sosyal hayatın en geniş alanlarından biri olan, iletişim ile ilgili Hz. Peygamber'in hayatı dosdoğru iletişim örnekleri ile doludur.

Hz. Peygamber'in doğruluk anlayışı, iletişime engel olan davranışları düzeltmenin yolunun, duygu ve düşüncenin doğrultulmasıyla mümkün olduğunu göstermektedir. Niyetin düzeltilmesi, davranışları düzenlemede etkindir. Hz. Peygamber sağlığında iletişim engellerini kaldıracak nitelikte davranışları ile bütün insanlığa örnek yaşantılar bırakmıştır. İletişim engellerine gereken önem verilmemesi durumunda insanlık yalnızlığa sürüklenecektir. Toplumsallaşmayı ve toplumun huzurunu esas alan İslam dini ve onun elçisi, insanlığı yalnızlığa sürükleyen iletişim engellerini kaldıracak çözümleri içeren örnek yaşantıları insanlığa sunmuştur.

İletişim araçlarının ve teknolojilerinin gelişmesi, aynı zamanda insanların yalnızlaşmalarına da sebep olmaktadır. Artık insanlar tatile veya vatanlarına

gitmeden sanal gerçeklik gözlükleriyle sanki tatil yöresindeymiş gibi o anı artırılmış gerçeklikle yaşayabilmektedir. WhatsApp, Instagram, Facebook vb. sanal ortamlarda, özel yaşamlarıyla ilgili her türlü mahrem görüntülerini paylaşmakta veya birçok ahlaksız sözcüğü düşünmeden konuşabilmektedir. Yüzyüze iken yapamayacağı hareketleri veya söyleyemeyeceği sözleri paylaşabilmektedir. Aynı evde yaşayan aile bireyleri odadan odaya ceplerindeki telefonlardan haberleşir hale gelmektedir. Aynı evdeki bir ailenin, her bir bireyi sanal alemde başka bir dünyada yaşamaktadır. Bu ise ilerleyen zamanlarda insanların daha da yalnızlaşacağıının ispatıdır. Bu kadar çok bilginin olduğu, bilgiye daha kolay ulaşıldığı, bilgi kirliliğinin olduğu, insanların hızla yalnızlaştığı, toplumsallıktan bireyselliğe kaydığı, ileri iletişim çağında, insanların en büyük ihtiyacı ve iletişim engellerinin çözümü, doğru bilgidir. Bu doğru bilgiler Yüce Allah'ın indirdiği ayetlerde ve ayetlerin açıklayıcısı olan Hz. Peygamber'in uygulamalarında mevcuttur.

İşte bu tez Hz. Peygamber'in, insanlara kendilerini keşfedebilecekleri, yeniden insan kardeşliğine dönecekleri uygulamalarını sunmak ve onlarca iletişim tanımının yanında daha kuşatıcı, doğruluk rde miyle yoğrulmuş bir tanım yapmayı amaçlamıştır. Sonuç olarak iletişim tanımlarının içine tezimizden katacağımız tarif şöyledir, **“Barış ve esenlik içinde insanlık erdemleriyle var olmak ve bu varlığını devam ettirmek için, akıl sahiplerinin, barışı ve esenliği bozacak her durumu önleme arzusunda olduğu, yaratan ve yaratılanlar ile kurulan dosdoğru bir bağıdır.”**

ÖZET

İletişim Kavramı Ve Hz. Peygamber'in Sünnetinde

İletişime Dair Örnekler

Yüksek Lisans Tezi

Emine Şencan

Evrensel bir din olan İslam, iletişim konusunda insanlık için gerekli olan genel ilkeleri belirlemiştir. Kur'an-ı Kerim her konuda insanlığa en güzel örneğin, İslam Peygamberi olduğunu bildirmiştir. Bu örneklik geçmişte olduğundan daha fazla, insan hayatında değişimler meydana getiren, iletişim konusu için büyük önem arz etmektedir. Hz. Peygamber, iletişimin doğru sağlanması için gerekli esasları vermenin yanında iletişime engel olan davranışlar konusunda da uyarılarda bulunmuştur. Bu çalışma iletişimin temel esaslarını Hz. Peygamber'in uygulamaları ile açıklamayı amaçlamıştır.

Sayfa Sayısı: 149

Tez Danışmanı (Unvanı/Adı-Soyadı): Prof. Dr. Kamil Çakın

Anahtar Kelimeler: İletişim, Hz. Peygamber, Sünnet

Kabul Edildiği Yıl: 2020

ABSTRACT

**The Concept Of Communication And Examples Of
Communication In The Sunnah Of The Prophet**

M.S. Thesis

Emine Şencan

Islam, as a universal religion, has set the general principles needed on the communication for humanity. The Holy Qur'an has declared that the best example for humanity in every subject would be the prophet of the Islam. Setting an example for communication, which makes more impact in human life than the past, is of great importance. The Prophet has been warned about behaviors that impede communication as well as provided the basis for correct communication. This study is aimed to explain the basic principles of communication with samples from the practices of the Prophet.

Page Number: 149

Supervisor: Prof. Dr. Kamil Çakın

Keywords: Communication, The Prophet, Sunnah

Year: 2020

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, El-riyad, 2001.

Aktaş, Tahsin, *Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti*, Journal of Language and Linguistic Studies, 2005, Vol.1, No.1.

Akyüz, Hüseyin, *Peygamberimizin Mizahla İlgili Hadislerinin Senet ve Metin Yönünden Tenkidi*, Diyanet İlmî Dergi, 2014, 50/3, s. 123-144

Alıcı, Mustafa, *İslamda Dindarlar ve Diğerkâmlık: Kur'an-ı Kerimde 'İsar' Ayetine Tarihsel Fenomenolojik Bir Yaklaşım*, Akra Kültür Sanat Ve Edebiyet Dergisi 2019 (S.17)

Aşlıoğlu, Bayram, *Türkçe Öğretmen Adaylarına Göre Derslerde Karşılaşılan Başlıca Dinleme Engelleri*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2009, c. 8, sy. 29

Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İfav (Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları), 4. Baskı, İstanbul 2011.

Aziz, Aysel, *İletişime Giriş*, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2012.

Bekiroğlu, Haydar, *İslâm Düşünce Ve Medeniyetinde Yönetim-Ahlâk İlişkisi*, Diyanet İlmî Dergi, 2017 c. 53

Beyhaki, Ahmet b. Huseyn b. Ali, *Şu'ab'u l-İman*, Riyad, 2003.

Bezzâr, Ebû Bekir Ahmet b. Amr, *el-Müsned*, Medine, 2009.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, Beyrut, 2000.

Çakı, Caner, Gazi, Mehmet Ali Nazi *Almanyasında basılan Propaganda karikatürlerinde siyahîlerin Durumu*, İletişim Çalışmaları Dergisi 2018,

Çakın, Kamil, *Hadislerde Din Kavramı*, Dinler Tarihi Araştırmaları II ,
(Sempozyum: 20-21 Kasım 1998 Konya), Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara
2000

_____, *Geleneksel İslam Kültüründe Kadının Fitne Olarak Algılanması*,
Dini Araştırmalar Özel Sayısı, 2016, ss.107-130

Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *Sünenü'd Darimi*, Sudi, 2000.

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdies-Sicistani, *Sünenü Ebi Davud*,
Beyrut, 1970.

Ebu Gudde, Abdulfettah, “Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (SAS.) ve Öğretim
Metotları”, Çeviren: Enbiya Yıldırım, Takdim Yayınları, 3. Baskı, 2019, Ankara

Ege, Hasan, *İslam Tarihi*, Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi, Kahraman Yayınları, 1.cild

Gerbner, George, *On Defining Communication: Still Another View*, Journal of
Communication, 1966

Dökmen, Üstün, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık:21,

Gönenç, E. Özgür, *İletişimin Tarihsel Süreci*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi
Dergisi, 2012

Günel, Beria, Esin, Nur, *İnsan - Mekân iletişim modeli bağlamında konutta
psikososyal kalitenin irdelenmesi*, itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım, 2007

Heysemi, Hafız Nureddin Ali b. Ebi Bekir, *Mecmuau'z Zevaid ve Menbeu'l-Fevaid*,
Kahire, 1994.

İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sünenü İbn-i Mace*,
Kahire, 2010.

TDV İslam Ansiklopedisi, Komisyon, 1997

Kandemir, Mehmet Yaşar, *el- Edebü'ül- Müfred tercüme ve şerhi*, 2. Cilt

- Karadağ**, Cağfer, *İnsana Tanınan Üç İlahî İmkân: Fitrat – İşaret – Hidayet* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 2, 2009
- Kavaklıoğlu**, Mahmut, *Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber*, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004/2, c.3, Sayı:6
- Kaya**, Alim, *Kişilerarası İletişim Ve Etkili İletişim*, Pegem Akademi, Ankara 2011.
- Koca**, Suat, *Ahlak Kavramı Üzerine Etimolojik ve Semantik Bir Araştırma*.
- Kökdemir**, Hülya, “Öfke ve öfke kontrolü”, Pivolka 2004, C.7,S.16
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, c. 57, sy 2
- Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir**, Karaman, Hayrettin, Çağrıcı, Mustafa, Dönmez, İbrahim, Kafi, Gümüş, Sadrettin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, 2007.
- Malik b. Enes**, *Muvatta*, Beyrut, 1985.
- Mutlu**, Erol, *İletişim Sözlüğü*, Sofos Yayınları, Ankara, 2012.
- Müslim**, Ebü'-Hüseyin b. Haccacel-Kureyşi, *el-Camiu's-Sahih*, Beyrut, 1991.
- Nesai**, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesai*, Beyrut, 2001.
- Paknadel**, Canan, *Etkili İletişim Becerileri*, Bilim ve Teknik Dergisi, 1994
- Rodman**, George, Adler, Ronald B, *Understanding Human Communication*, Oxfrd University Press, New York 2002, Ninth ed.
- Rûdânî**, İmam Muhammed Bin Muhammed Bin Süleyman, *Büyük Hadis Külliyyatı*, İstanbul 2012
- Sancaklı**, Saffet, *Hz. Peygamber'in Erdemi İnsan Yetiştirme bağlamında İsar (Diğerkâmlık) Kavramına verdiği Önem*, Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl:7, sayı: 17

Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara- 2004.

Selçuk, Ayhan, *Kültürlerarası Açısından Gündelik İletişim Davranışları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1-17, 2005

Sönmez, Mahmut, İğdır Üniversitesi Yayınları, *Uluslararası Din ve Dil Sempozyumu*, Aralık 2018

Stevens, Stanley Smith, *Introduction: A Definition of Communication*, The Journal of the Acoustical Society of America, 1950, c. 22, sy.1

Şahin, Ahmet, *İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Kişiler Arası İletişim Becerileri Ve Çatışma Yönetimi Stratejileri Arasındaki İlişki*, Millî Eğitim, 2010, sy. 188

Şahin, Sultan, Aral, Neriman, *Aile İçi İletişim*, Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi. 2012

Uludağ, Süleyman, *İslamda Ahlak ve Ahlak Ekolleri*, Sufi Kitap, İstanbul-2018.

Ünal, İ. Hakkı, *40 Hadis 40 Yorum*, DİB Yayınları, Ankara 2011

Üstünel, Gülcan, *Etkili İletişim Becerileri ve Beden Dili*, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Tekirdağ 2011, Yüksek Lisans Tezi

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizi*, Mısır, 1975.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 2006.

Türkmen, Ali, *İslam İletişim Hukuku*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 1995

Yıldız, Dilber, *İletişim ve İletişim Engelleri*, T.C. Sağlık Bakanlığı, Sosyal İlişkiler Birimi Bülteni, Aralık 2016

Yılmaz, Bülent, *Toplumsal İletişim ve Kütüphane*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2003, c. 20

Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi, İfav* (Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları), 7. Baskı, İstanbul 2012.

